

KÜLGAZDASÁG

A tartalomból:

Konjunktúraelemzések 2017 tavaszán:

GKI Gazdaságkutató Zrt. (Karsai Gábor), Kopint–Tárki Zrt. (Matheika Zoltán – Nagy Katalin – Palócz Éva), MNB (Balatoni András), Pénzügykutató Zrt. (Várhegyi Éva), Századvég Gazdaságkutató Zrt. (György László – Kutasi Gábor – Regős Gábor)

SOMAI MIKLÓS: Állami befolyás a francia gazdaságban: válságtól válságig

UDVARI BEÁTA – KISS GÁBOR DÁVID – KIS KATALIN – PONTET JULIANNA – HALMOSI PÉTER: Kuvait mint arab donor segélyezési motivációi

JOGI MELLÉKLET: SZABÓ SAROLTA: A nemzetközi szerződésekre alkalmazandó jog meghatározása, különös tekintettel a Róma I. rendelet alkalmazási körére és a jogválasztásra

LXI. évfolyam
2017/3–4

KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány

KÜLGAZDASÁG
A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány folyóirata
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Gács János (elnök)

MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet

Ádám Zoltán

a Közgazdaság volt főszerkesztője,
KOPINT-TÁRKI Zrt.

Antal László

Magyar Külkereskedelmi Bank Nyrt.

Bruszt László

European University Institute (Firenze)

Csaba László

Közép-Európai Egyetem, Budapesti Corvinus Egyetem

Csáki György

Szent István Egyetem

Halpern László

MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet, CEPR Bécsei Nemzetközi Gazdaságkutató Intézet (WIIW)

Horváth Gyula

MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete

Julius Horvath

Közép-európai Egyetem

Kapás Judit

Debreceni Egyetem

Karsai Gábor

GKI Gazdaságkutató Zrt.

Köves András

KOPINT-TÁRKI Zrt.

Laki Mihály

MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet

Oblath Gábor

KOPINT-TÁRKI Zrt.

Palócz Éva

KOPINT-TÁRKI Zrt.

Pete Péter

ELTE Társadalomtudományi Kar

Rába András

a Közgazdaság volt főszerkesztője

Richter Sándor

Bécsei Nemzetközi Gazdaságkutató Intézet (WIIW)

Schweitzer Iván

a Közgazdaság volt főszerkesztője

Szalavetz Andrea

MTA KRTK Világ gazdasági Intézet

Tóth István György

TÁRKI Zrt.

Várhegyi Éva

Pénzügykutató Zrt.

**A SZERKESZTŐSÉG: Landau Edit (főszerkesztő),
Rózsás Erika (szerkesztőségi titkár)**

**KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Csaba László, Farkas Zoltán László, Havran Dániel,
Vince Péter (szerkesztők)
Siklósi Ágnes (korrektor)**

**Jogi szerkesztők: Horváthy Balázs, Raffai Katalin, Szabó Sarolta,
Ziegler Dezső Tamás**

A folyóirat megjelentetését a „Budapest Bank az oktatásért és a magyar pénzügyi kultúráért” alapítvány támogatta.

CONTENTS

Economic analyses in spring 2017	3
GKI Economic Research Co. (Gábor Karsai)	4
Kopint-Tárki Institute for Economic Research Ltd. (Zoltán Matheika – Katalin Nagy – Éva Palócz)	9
Hungarian National Bank (András Balatoni)	20
Financial Research Ltd. (Éva Várhegyi)	25
Századvég Economic Research Co. (László György – Gábor Kutasi – Gábor Regős)	38
Miklós Somai: Changing role of the state in French economy	51
Beáta Udvari – Gábor Dávid Kiss – Katalin Kis – Julianna Pontet – Péter Halmosi: Aid motivations behind the aid allocation of Kuwait as an Arab donor	74
Abstracts of the Articles	102
LEGAL SUPPLEMENT	
Sarolta Szabó: The law applicable to contractual obligations: scope of application of the Rome I regulation and choice of law	25
Abstract of the Article	52

TARTALOM

Konjunktúraelemzések 2017 tavaszán	3
Karsai Gábor – GKI Gazdaságkutató Zrt.	4
Matheika Zoltán – Nagy Katalin – Palócz Éva – Kopint-Tárki Zrt.	9
Balatoni András – Magyar Nemzeti Bank	20
Várhegyi Éva – Pénzügykutató Zrt.	25
György László – Kutasi Gábor – Regős Gábor – Századvég Gazdaságkutató Zrt.	38
Somai Miklós: Állami befolyás a francia gazdaságban: válságtól válságig	51
Udvari Beáta – Kiss Gábor Dávid – Kis Katalin – Pontet Julianna – Halmosi Péter: Kuvait mint arab donor segélyezési motivációi	74
Abstracts of the Articles	102
JOGI MELLÉKLET	
Szabó Sarolta: A nemzetközi szerződésekre alkalmazandó jog meghatározása, különös tekintettel a Róma I. rendelet alkalmazási körére és a jogválasztásra	25
Abstract of the Article	52

**A folyóirat példányonként megvásárolható
a szerkesztőségben.**

**A Magyar Közgazdasági Társaság,
valamint a Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület tagjai számára
a szerkesztőség előfizetés esetén 33 százalék kedvezményt ad.**

**A szerkesztőség címe: 1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon: 309-2642, 309-2695
Fax: 309-2647
E-mail címe: kulgzadasag@kopint-tarki.hu**

Munkatársaink elérhetősége:

Landau Edit főszerkesztő telefonszáma: 309-2642
E-mail címe: edit.landau@kopint-tarki.hu

Rózsás Erika szerkesztőségi titkár telefonszáma: 309-2695
E-mail címe: erika.rozsas@kopint-tarki.hu

**A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány
Külgazdaság honlapja:
www.kulgzadasag.eu, illetve www.kopintalapitvany.hu**

A szerkesztésért felel: Landau Edit. A szerkesztőség címe: 1112 Budapest, Budaörsi út 45. Telefon: 309-2642, 309-2695. E-mail címe: kulgzadasag@kopint-tarki.hu. Kiadja a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 1065 Budapest, Nagymező utca 37–39. A kiadásért felel: Palócz Éva, a Kuratórium elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Külföldön terjeszti még a Batthyány Kultúr-Press Kft. 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891, e-mail: batthyany@kultur-press.hu. Belföldi előfizetési díjak: 1 évre: 10 800 Ft, fél évre 5400 Ft, összevont számok ára 1800 Ft.

Megjelenik kéthavonta összevont számok formájában. HU ISSN 0324-4202

Tördelés: Király és Társai Kkt.
Cégvezető: Király Ildikó

Készült a *mondAt Kft.* nyomdájában • www.mondat.hu
Ügyvezető igazgató: Nagy László

Konjunktúraelemzések 2017 tavaszán*

Mennyire jön be az elrugaskodási kísérlet? – 2017 tavaszán ez a fő kérdés. Tavaly csökkent ugyanis a gazdasági növekedés sebessége, mivel az EU kohéziós és strukturális alapjaiból nyújtott támogatások folyósítása lelassult. A beruházások szinte összeomlottak. A gazdaságkutatók arra számítanak, hogy az EU-források lehívása az idén felgyorsul, és a kormány is több ösztönzéssel él: a minimálbéretet 15 százalékkal, a szakmunkások garantált bérminimumát 25 százalékkal emelte meg, ezen kívül az enyhülő fiskális szigor és a laza monetáris politika is elősegíti a növekedést. A GDP 3,2–4,2 százalékkal bővíülhet, de a beruházások még aligha pótolják be a tavalyi veszteséget. Az uniós forrásokon kívül a háztartások fogyasztása lesz a növekedés fő éltetője. Az infláció gyorsul, de nem éri el a Magyar Nemzeti Bank 3 százalékos célját. A munkanélküliség annak ellenére 4,2–4,4 százalékra csökken, hogy a kormány szűkíti a közmunkaprogramra szánt forrásokat. Az államadósság továbbra is csökkenő pályán marad.

* A *Külgazdaság* 2001 óta közli a gazdaságkutatók prognózisait és elemzéseit.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.3>

GKI Gazdaságkutató Zrt.: Több verseny és több képesség szükségeltetik

KARSAI GÁBOR

Tavaly a magyar gazdasági növekedés erőteljesen lassult az előző két évhez képest, főleg az EU-források visszaesése, emiatt a beruházások zuhanása nyomán. A GDP pontosan a GKI által prognosztizált 2 százalékkal, a kormány által jelzett 2,5 és a Magyar Nemzeti Bank szerinti 2,8 százaléknál lassabban fejlődött. A nemzetközi összehasonlításra alkalmas adatok szerint az év egészében a bővülés üteme (1,8 százalék) azonos volt az Európai Unió átlagával, a régióban csak Észt- és Lettországot múlta felül. A beruházások az EU 2 százalék közeli átlagos bővülésével szemben 15 százalékkal zuhantak, a lakosság fogyasztása viszont az EU 2,7 százalék körüli átlagánál sokkal gyorsabban, 4,2 százalékkal bővült. Egyedül a fogyasztás húzta a gazdaságot. A magyar gazdasági növekedés ideit – mindenekelőtt az EU-támogatások növekedésének köszönhető – gyorsulásában teljes az egyetértés; a GKI – elsősorban a korábban gondoltnál is jóval gyengébb tavalyi beruházási teljesítmény bázisát miatt – 3-ról 3,2 százalékra emelte 2017. évi GDP-prognózisát. Ez féltúton van az IMF 3 százalékos és az EU 3,5 százalékos előrejelzése között, alacsonyabb a kormány 4,1 százalékos várakozásánál. Az infláció gyorsul, a külső és belső egyensúly kissé romlik, de kedvező marad. A hosszabb távú fejlődést meghatározó fő tényezőkben (az intézmények működésében, a szabályozás egyediségében és a piaci megoldások háttérbe szorításában, a valós szerkezeti reformok elkezdésében) nem várható érdemi javulás. A kommunikációban a versenyképesség egyre gyakrabban jelenik meg, de ehhez két dolog kellene: több verseny és több képesség.

A világgazdaság növekedési üteme 2017-ben kissé gyorsul, elsősorban a felzárkózó országok, azon belül is a nyers- és fűtőanyag-termelők (Oroszország, Brazília és a közel-keleti kőolajtermelők), valamint az USA némi dinamizálódása nyomán. Ugyanakkor a II. világháború után kialakult világgazdasági rendet, a globalizációs folyamatot nagy veszélyek fenyegetik. Donald Trump izolacionista és

---

* A cikk a GKI Gazdaságkutató Zrt. egész kollektívája által készített, ideit első negyedéves előrejelzése alapján készült. Lezárva: 2017. március 23.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.4>

protekcionalista elképzeléseinek megvalósulása átrendezheti a világ erőközpontjainak kapcsolatát, visszafoghatja a világkereskedelem korábban várt gyorsuló bővülését. Az EU jövőjét a brexit időzítése és módja, néhány fontos tagállamban sorra kerülő választás, valamint a görög és az olasz pénzügyi-gazdasági helyzet befolyásolja jelentősen. Emellett a világgazdaság kegyelmi állapota – a Magyarországnak rendkívül előnyös, alacsony kamatlábakkal és energiaárakkal jellemezhető időszak – lassan véget ér.

Az *EU konjunktúraindexe* februárban a 2016 végénél valamivel magasabb volt. A *GKI konjunktúraindexe* mintegy három éve viszonylag szűk sávban ingadozik, márciusban ennek tetején volt. Az építőipari bizalmi index tizenkilenc, a fogyasztói tizenegy éves csúcsára került.

A magyar gazdaságpolitikában egyidejűleg van jelen a folyamatosság – ezen belül az EU-forrásokra is támaszkodó belső és külső egyensúly – megőrzése, valamint a jelenlegi helyzet fenntarthatatlanságának – így az alacsony bérré alapozott növekedés kifulladásának, a versenyképesség romlásának, az EU-forrásoktól való túlzott függésnek – a felismerése. A populista erők tavaly világszerte tapasztalható előretörésében a kormány eddigi politikájának, az EU elleni „szabadságharcának” igazolását látta. Ezt a folyamatot azonban a holland választások megtörték, és hasonló eredmény valószínűsíthető a francia és a német választások után is. 2017 aligha lesz az „európai lázadás éve”. Az EU-n belül felerősödött azoknak a hangja, akik az integráció – legalább szűkebb körben történő – megerősítését óhajtják, és a feszültségeket alkalmazkodás útján kezelnék. Ez az egyének (munkavállalók), az egyes országok, valamint az EU egésze versenyképességének javítását igényli. Az exportorientált magyar gazdaság számára a bezárkózás, az EU belső, döntéshozó magjából való kiszorulás stratégiai hiba, a nemzeti mozgástér esetleges szélesedése ellenére is.

A *lakosság fogyasztása* a 2016. évi 4,5 százalékos növekedéssel elérte a tíz évvel korábbit. 2017-ben immár ötödik éve tart a fogyasztás bővülésének gyorsulása. A reálbér és a reáljövedelem növekedése 2017-ben kissé lassul ugyan, a fogyasztás dinamikája azonban az áthúzódó hatások, a nettó hitelfelvétel lassú megindulása, valamint a vásárlási hajlandóság erősödése következtében 5 százalék körülire gyorsulhat. A költségvetési szférában élénkülő béremelés, a minimálbér megugrása, a bértorlódás elkerülése végett a bérfejlesztés kikényszerítése más fizetési kategóriákban is nyilvánvalóan a *választási gazdaságpolitika* része. Ugyanakkor államháztartási szempontból „takarékos” megoldás, mivel a béremelések adóterhe

ellentételezni tudja az adócsökkentések hatását. Mivel azonban ingyen ebéd nincs, ennek ára a vállalkozások (főleg a kicsik) versenyképességének romlása.

Az *állóeszköz-felhalmozás* 2016-ban az EU-transzferek visszaesése miatt 15,5 százalékkal csökkent. Idén az újrainduló EU beruházási ciklus hatására legalább 8 százalékos bővülés várható. A beruházási ráta a 2014–2015. évi 21,7 százalékról 2016-ban 17,8 százalékra zuhant, majd 2017-ben 18,5 százalékra emelkedik, ami egy közepes fejlettségű ország esetében alacsony. A 2014-ben indult új EU-költségvetési periódus pályázatait még az idén meghirdetik, a fő cél azonban továbbra is a *gyors pénzköltés*. Bár a pályázóknak 3950 milliárd forint összegű támogatást ítélt meg, a 2014–2020-as ciklus forrásaiból azonban eddig csak 1735 milliárd forint elköltése történt meg. Ráadásul – mivel a nagy projekteket előrevették, hogy a számláló „pörögjön” – a kifizetések jelentős része előleg, e területeken pedig még nem kezdődött meg az érdemi tevékenység.

Az *ipari termelés* két kedvező év után 2016-ban még 1 százalékkal sem bővült, ez elmaradt az EU 1,5 százalék közeli átlagától. Az idei kilátások is elsősorban az autóipartól függenek. A termelés 2017-re várható, 3,5 százalékos növekedését az Apolló gumiabroncsgyár belépése segíti. Az *építőipar* a tavalyi közel 19 százalékos visszaesés után az idén erőteljes növekedésre vált, a bővülő uniós kifizetések és a lakásépítés emelkedése alapján idén akár 15 százalékos bővülés is elérhető (a szint még így is a 2015-ös alatt marad). A 2016. évi 10 ezer után idén 14-16 ezer lakás átadása várható. A *mezőgazdasági GDP* a tavalyi közel 17 százalékos emelkedés után 2017-ben átlagos időjárás esetén várhatóan kissé (5 százalékkal) alacsonyabb lehet, mivel az alkalmazott agrotechnika miatt a teljesítmény továbbra is erősen függ az időjárási viszonyoktól, s így igen ingadozó. Az agráriumban 2010 óta négy évben volt két számjegyű növekedés és két évben két számjegyű (több mint 20 százalékos) visszaesés, s mindössze egyszer 5 százalék körüli változás. A *szolgáltatási GDP* 2017-ben körülbelül 3,3 százalékkal, a nemzetgazdasági átlagnál és az előző évinél is kissé dinamikusabban bővül. Növekedés döntően az üzleti szolgáltatásoknál várható, amelyek közül 2017-ben leggyorsabban a kereskedelem-turizmus és a telekom ágazat növekszik, de a tavaly egyedül visszaeső pénzügyi ágazat is bővülni fog.

Az áruk és szolgáltatások kivitele 2016-ban szinte a behozattalal azonos ütemben emelkedett, de ezen belül az árukivitel kissé elmaradt a behozattalól, míg a szolgáltatásexport 4 százalékponttal meghaladta azt. Az exporttöbblet mintegy 0,6 százalékponttal járult hozzá a tavalyi 2 százalékos GDP-növekedéshez. A külkereskedelmi forgalom volumenének növekedési üteme 2017-ben kissé gyorsul, az export kevésbé (5,3-ról 6 százalékra), az import erőteljesebben (6-ról 7,5 százalékra). Az

import javára kinyíló olló magyarázata az, hogy a belföldi felhasználás gyorsul, a magyar exportképességben viszont nem várható javulás. Idén a belföldi kereslet növekedése következtében az áruforgalmi aktívum 9,9 milliárd euróról 9,3 milliárdra csökken, míg a szolgáltatásoké kissé tovább emelkedhet.

A *foglalkoztatás* javul, a munkanélküliség csökken, a cégek foglalkoztatási hajlandósága kedvező. Sok helyen munkaerőhiány tapasztalható, a lakosság munkanélküliségtől való félelme csaknem húsz éve nem volt ilyen alacsony. A statisztika azonban e kedvező tendenciáknál is sokkal látványosabb javulást mutat a külföldi munkavállalás és a közmunka terjedése, valamint módszertani változtatások következtében. A munkaerő-kereslet 2017-ben a gazdasági növekedés gyorsulása ellenére az előző évinél kevésbé, 1,5-2 százalékkal növekedhet. A versenyszféra létszámfelvevő képessége továbbra is bővül, bár dinamikája 3 százalék körülire lassul, a költségvetési szektorban dolgozók száma pedig a közmunkások versenyszektorba irányítása, valamint a dolgozók egy részének kiszervezése miatt csökkenhet is. Miközben a képzetlen és gyenge munkakultúrájú emberek számára kevés a piaci munkaalkalom, mind több szakmában munkaerőhiány tapasztalható. Tavaly a munkanélküliségi ráta éves szinten 1,7 százalékponttal 5,1 százalékra csökkent, az év végi arány 4,5 százalék volt, a harmadik legjobb az EU-ban. Ha azonban a közmunkások kétharmadát is munkanélkülinek tekintenénk, a ráta 8,1 százalék lenne, nem sokkal kedvezőbb az EU 8,5 százalék körüli átlagánál. Várhatóan 2017-ben is *fennmarad a munkanélküliség statisztikai leszorításának erőszakos tendenciája*. (Az 50 százalékos mértéknél alacsonyabb arányban egészségkárosodott, gyakorlatilag elhelyezhetetlen személyeket törlik a munkaügyi nyilvántartásból.) A kimutatott munkanélküliségi ráta 2017-ben 4,2 százalék körüli lehet.

A *vállalati hitelállomány* tavaly már emelkedett, a lakossági még csökkent. A banki hitelfortfóliók minősége – jelentős részben a nem teljesítő hitelek eladása következtében – jelentősen javult. A céltartalékok felszabadítása nagymértékben hozzájárult, hogy a banki nyereség tízéves csúcsra került. Idén már a *lakosság hitelállománya* is emelkedni fog, főleg a lakáshitelezés fellendülése következtében. A pénzügyi szektor GDP-termelése a tavalyi 1 százalékos visszaesés után 2 százalékkal emelkedik.

Az *államháztartási hiány* idén már hatodik éve lesz 3 százalék alatt, az államadósság pedig csökkenő pályán. Mindennek árnyoldala a növekedésellenes adószervezet, a nagy állami elosztási rendszerek leromlása, a költségvetési politika átláthatatlansága, a magánnyugdíjpénztári vagyon államosítása. Az egyensúly javulásában jelentős szerepe volt az EU-támogatásoknak (egyres kiadások megtakarításával, más-

felől a többletaktivitásból adódó adóbevételekkel), újabban pedig a növekedési adó-hitelnek. Bár a választások előtt számos területen további költsékezés, s ezzel a deficit emelkedése várható, a hiány 3 százalék alatt marad (2,5 százalék körül lesz), a GDP-arányos államadósság pedig 0,5-1 százalékponttal, 72,8 százalék körülire csökken.

A *fogyasztói árak* a 2016. évi átlagosan 0,4 százalék után 2017 januárjában már 2,3, februárjában pedig 2,9 százalékkal emelkedtek, az utóbbi immár az inflációs célsávban található dinamikát jelent. Az elmúlt hónapokban az infláció a világpiaci energiaárak növekedése miatt az EU-ban is felpörgött, amihez Magyarországon még hozzájárul a lakosság gyors jövedelememelkedésének költség- és keresleti oldalról egyaránt megnyilvánuló inflációs hatása. Idén a világpiaci energiaárak éves átlagban csak szerény növekedése esetén is legalább 2,5 százalékos áremelkedés valószínű. Az alapkamat 2017 során várhatóan nem változik, így a Fed kamatemeléseinek hatása a forint gyengülését, a tavalyi átlagosan 311,5 forint/euro árfolyam 315-re emelkedését okozhatja.

A *folyó fizetési és tőkemérleg* 2009 és 2015 között szinte folyamatosan növekvő többletet mutatott, ami 2015-ben elérte a 8,7 milliárd eurót. Ez 2016-ban a kiugró külkereskedelmi aktívum ellenére, az EU-források csökkenő beáramlása következtében 7,5 milliárd euró körülire mérséklődhetett. 2017-ben viszont a külkereskedelmi aktívum némi csökkenése ellenére, az EU-támogatások újraindulása következtében 8 milliárd euróra növekedhet, ami a GDP arányában stagnálást jelent (6,7 százalék). A külföldi tőke nettó beáramlása tavaly lendületet kapott, ez az idén enyhébb mértékben folytatódhat.

A statisztikai adatok 2017–2018-ban várhatóan kedvezőek lesznek, de *az EU-támogatások 2020 utáni kifutását követő időszakra való felkészülésnek nem látszanak jelei.*

Kopint–Tárki Zrt.: Szűk esztendő után...

MATHEIKA ZOLTÁN – NAGY KATALIN – PALÓCZ ÉVA

A gazdasági növekedés lefékeződése 2016-ban a vártnál erőteljesebb volt. A lassulás elsődleges oka az uniós források átmeneti kiesése, míg az idén e források beáramlásának felgyorsulása a növekedés egyik fő hajtóereje lesz, legalábbis erre mutatnak a kormányzati szándékok, a már megjelent pályázati programok. Mindazonáltal a tavalyi lassulás mértéke rávilágít a magyarországi beruházások EU-forrásoktól való túlzott függésére. A Kopint–Tárki az idei esztendőre 3,7 százalékos gazdasági növekedéssel kalkulál, amely a beruházások és a fogyasztás dinamikus emelkedésére támaszkodik. Az infláció 2,7 százalékra gyorsulhat, részben a világgazdasági olajárak némi emelkedése, részben a bérköltségek számottevő növekedése és az erős belső fogyasztói kereslet miatt.

A világgazdaság

A világgazdasági növekedés 2016 folyamán megindult élénkülése a következő két évben tovább erősödhet: az OECD legfrissebb jelentése az idei évre 3,3, jövőre már 3,6 százalékos globális bővüléssel számol, s hasonló megállapításra jut a többi előrejelző is. A különböző konjunktúraindikátorok általában felfelé mutatnak, ennek ellenére a növekedési előrejelzéseket számos régi és új kockázat teszi bizonytalanná. Ilyenek mások mellett az amerikai gazdaság- és kereskedelempolitika tisztázatlan törekvései, az erősödő protekcionista tendenciák a világkereskedelemben; a különböző geopolitikai feszültségek (például Törökország, Szíria körül) eszkalálódása; a szétartó monetáris politikák a fejlett országokban, ezek pénzügyi és reálgazdasági következményei; a brexit és következményei a globális folyamatokra, különösen Európára; a migráció regionális fejlődést befolyásoló trendjei és kezelési stratégiái. Változatlanul igaz, hogy a korábbi válságok utáni élénkülés sokkal erőteljesebb volt és sokkal inkább kihatott a világgazdaság egészére, mint a jelenlegi.

* A cikk a Kopint–Tárki Konjunktúrajelentés. A világgazdaság és a magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2016 tavaszán című, 2016. április 4-én bemutatott kiadványa alapján készült (a jelentést készítette: Kráncz Annamária, Matheika Zoltán, Nagy Ágnes, Nagy Katalin, Oblath Gábor, Palócz Éva és Vakhal Péter).

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.9>

Matheika Zoltán, a Kopint–Tárki Zrt. kutatója. E-mail: zoltan.matheika@kopint-tarki.hu

Nagy Katalin, a Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány ügyvezető igazgatója.

E-mail: katalin.nagy@kopint-tarki.hu

Palócz Éva, a Kopint–Tárki Zrt. vezérigazgatója. E-mail: eva.palocz@kopint-tarki.hu

A *világkereskedelem* bővülése 2016-ban rendkívül alacsony, a világgazdaságétól is elmaradó ütemű volt. Az elmúlt hónapokban a világgazdaság erősödésével párhuzamosan a kereskedelmi kilátások is határozottan javultak. Az idei évben várható 3,5 százalékos körüli növekedés azonban a válság előtti ütemekhez mérve kifejezetten alacsony, és még ezt is komoly lefele húzó kockázatok mérsékelhetik: forgalomkorlátozó kereskedelem-politikai változások fenyegetnek, szaporodnak a protekcionista intézkedések és a globalizációellenes irányzatok, rövidülnek az értékláncok, világszerte erősödik a bizonytalanság és a bizalmatlanság (a fejlett országok körében is).

A globális trendek szempontjából továbbra is kockázati tényezőt jelentenek a *nyersanyagárak*, elsősorban a nyersolajár alakulása. A 2016 vége óta tartó, mérsékelt emelkedés napjainkra kissé megtorpant, annak ellenére, hogy az OPEC-megállapodást sikerült – többé-kevésbé – betartani. Ez részben azzal magyarázható, hogy a készletek továbbra is viszonylag magasak, részben pedig azzal, hogy az amerikai palaolaj-termelés új lendületet vett. A Nemzetközi Energiaügynökség (IEA) legfrissebb előrejelzése szerint a globális kínálat 2016-ban átlagosan napi 1,6 millió hordóval nőtt. Az idén ennél mérsékeltebb, napi 1,4 millió hordós bővülés várható, ami azt jelenti, hogy a piaci kereslet és a kínálat közötti rés tovább szűkülhet. A jelenlegi trendek alapján az idén nagyjából 54-55 dollár/hordó olajárra számíthatunk. A kereslet – a konjunktúrális élénkülés hatására – valamelyest élénkülhet, ami a piaci egyensúly javulását, a túlkínálat mérséklődését hozhatja magával.

A *nemzetközi pénzpiacok* az idén nagyobb mozgásokat mutathatnak. A Fed idén március 15-ei kamatemelése és annak megszellőztetése, hogy az év folyamán további kamatkiigazítások várhatók, fordulópontra jelent: a laza monetáris politika időszaka véget ért, és az amerikai szigorítást előbb-utóbb Európa is követi majd. Egyelőre azonban az Európai Központi Bank (EKB), a svájci, a brit és a japán jegybank kitart az expanzívabb monetáris politika mellett, aminek következtében a tőke az Egyesült Államok felé veheti az irányt, emiatt az amúgy is erős dollárra fokozottabb nyomás nehezhülhet. A nem konvencionális monetáris politikai eszközök lassú kivezetésének előbb-utóbb szintén napirendre kell kerülnie.

Az Európai Unió nemzetközi környezetét tekintve változatlanul vegyes a kép. Az *Amerikai Egyesült Államok* gazdasága a tavalyi, vártnál mérsékeltebb bővülést követően mind az idén, mind jövőre 2 százalékos feletti ütemben nőhet, elsősorban a belső kereslet élénkülése következtében. A különböző konjunktúra-indikátorok jelenleg kedvező irányba mutatnak, a bővülő foglalkoztatás, az emelkedő nominális jövedelmek, az egyelőre még kedvező finanszírozási környezet következtében a magánfogyasztás dinamikusan bővül. A jelenlegi várakozások szerint a prognózisidő-

szakban a beruházási tevékenység is erőre kap. Az export vonatkozásában egyelőre nagyobbak a bizonytalanságok: az erős dollár fékezi, a globális konjunktúra élénkülése viszont ösztönözheti azt. Az új amerikai elnök gazdaságpolitikája továbbra is sok bizonytalanságot rejt magában. A várakozások szerint 2017-ben az eddig alapvetően semleges fiskális kurzus expanzívabbá válik: jelentős állami infrastruktúra-fejlesztő beruházásokat hirdettek meg, s a vállalati adók átalakítása is élénkítheti a vállalkozásokat. A beígért jövedelemadó-csökkentés szintén élénkítő hatású lehet. A protekcionista kereskedelempolitika, a nemzetközi egyezményekből való kiválás, az import büntetővámokkal történő fékezése a hazai termelés élénkítése érdekében mindenképpen konjunkturális kockázatot jelent, s nem lehet tudni, hogy a fő kereskedelmi partnerekből milyen reakciót vált ki.

Japánban a növekedés továbbra is gyenge lábakon áll. Bár a GDP a módosított számítási módszer szerint tavaly 1 százalékkal bővült, a 2016. évi növekedés elsősorban az első negyedévi dinamikus teljesítménynek tulajdonítható, mert az év folyamán a konjunkturális lendület elapadt. Elsősorban a belső kereslet bővülése lassult, a magánfogyasztás a negyedik negyedévben stagnált, a nyáron meghirdetett állami konjunktúraélénkítő intézkedések hatása sem érződött, noha a beígért állami intézkedések fókuszában infrastrukturális fejlesztések álltak.

Kína GDP-je 2016-ban 6,7 százalékkal bővült, s a következő két évben is marad a 6 százalék feletti növekedés. A bizonytalanságok, a kínai gazdaság megreformálásának nehézségei ugyanakkor óriásiak. A kormányzat, tekintettel jelentős tartalékaira, képes lehet továbbra is kezelni a kockázatokat, feltéve hogy a kapacitásfeleslegek leépítését, az ingatlanpiaci anomáliákat, a nem teljesítő hitelek felszámolását menedzselni tudja.

Oroszország gazdasága két év recesszió után az idén ismét növekedési pályára léphet. Ennek jelei 2016 második felében már látszóttak, a visszaesés megállt, különösen az ipari termelés indult növekedésnek. A gazdaság stabilizálódásának hatására a rubel leértékelődése tavaly februárban elérte mélypontját, ezzel párhuzamosan az infláció is mérséklődött. A jelenleg ismert fundamentumok alapján azonban a prognózisidőszakban nem igazán várható dinamikus növekedés. A beruházók, különösen a külföldiek továbbra is bizalmatlanok. Az ország teljesítményét változatlanul az olajexport alakulása határozza meg alapvetően, a csak mérsékelten emelkedő, továbbra is nagyon ingatag olajár mind az exportbevételeket fékezi, mind az államháztartás helyzetét kedvezőtlenül befolyásolja.

Az *euróövezetben* a konjunkturális élénkülés továbbra is bizonytalanságokkal terhes. A legnagyobb bizonytalansági tényezőt a március 29-én bejelentett brit ki-

lépési szándék jelenti. Az Egyesült Királyság távozásával a közös GDP nagyjából hatodát jelentő gazdaság válik ki, amely a 2014–2020-as időszakban Németország után a legnagyobb nettó befizetőnek számít. Ezek a kedvezőtlen hatások egyelőre azonban még alig érzékelhetők. A tavaly megindult szerény élénkülés az idén is folytatódni fog. A konjunktúraindikátorok felfelé mutatnak, a vállalatok hangulatát jelző ESI is markánsan javult az utóbbi hónapokban. A növekedés továbbra is jelentős mértékben a belső keresletre, ezen belül elsősorban a magán- és az állami fogyasztásra támaszkodik. A magánfogyasztást a kedvező munkaerő-piaci folyamatok és az erősödő béremelkedés szintén húzzák. Előrejelzéseink szerint az EU-19 összesített GDP-je az idén 1,5 százalékkal bővül, ami a német növekedés alakulásától függően valamelyest magasabb is lehet, majd jövőre is e körüli, 1,6 százalékos bővülést várunk. Ez a prognózis azon alapszik, hogy a globális élénkülés folytatódik, az amerikai gazdaságpolitika nem vezet a kereskedelmi protekcionizmus túlzott erősödéséhez, és a brexit makrogazdasági hatásai kezelhetők maradnak.

Az EU 28 egésze esetében a tavalyi 1,9 százalékos növekedési ütem kismértékben lassulni fog, 2017-re 1,7 százalékos, 2018-ra 1,6 százalékos bővülést várunk. Ebben tükröződik, hogy a brexit hatására 2018-ra az Egyesült Királyság esetében a növekedés lassulására számítunk.

Az *infláció* erősödni fog, elsősorban az energiaárak emelkedésének hatására. Az eurózóna átlagában a tavalyi 0,2 százalékos fogyasztói árindexszel szemben az idén is, jövőre is 1,5 százalék körüli áremelkedést várunk. Ez még mindig elmarad az EKB inflációs céljától, de egyre inkább megközelíti azt.

A *fiskális politika* számos országban enyhén expanzívvá válik. Nagy valószínűséggel a strukturális deficitek az eurózóna átlagában valamelyest emelkedni fognak. A jelenlegi alacsony kamatkörnyezet és a mérsékelt konjunkturális élénkülés következtében az államháztartási hiányok átlagos szintje mind az euróövezet, mind az EU-28 átlagában nagyjából stabil marad. Pozitív egyenleget Németország és Hollandia államháztartása mutat.

Az *Egyesült Királyság* 2017. március 29-én hivatalosan is aktiválta a Lisszaboni Szerződés 50. cikkelyét, és bejelentette kilépési szándékát az Európai Unióból. A brit uniós tagság megszűnéséhez vezető folyamat megindításával egyelőre még semmi nem változott, hiszen a szigetország szerződéses jogai és kötelezettségei a kilépés pillanatáig érvényesek maradnak. A kiválás mindkét oldal számára veszteséget jelent, ezért a felek a károk minimalizálására törekszenek. Azt egyelőre nem lehet tudni, hogy milyen kereskedelmi megállapodás jön majd létre; a kiválás legvitatottabb kérdései a belső piachoz való hozzáférés, a pénzügyi szolgáltatások kezelése,

a munkaerőmozgás korlátozása, illetve a közös költségvetéshez való hozzájárulás feltételeinek rögzítése. Kemény tárgyalásoknak lehet elébe nézni, ugyanakkor a brit gazdaság európai integráltságát és a nagy európai országok piaci érdekeit figyelembe véve remélni lehet, hogy mindenki számára kezelhető kompromisszum születik meg. Addig azonban az a bizonytalanságok a befektetők, beruházók tevékenységét erősen fékezhetik.

Az új EU-tagállamok 2016 utolsó negyedében összesen 3,1 százalékkal növekedtek. A térség élén, ahogy az előző három negyedévben mindig, Románia áll, 4,7 százalékos növekedéssel. Az EU-s források továbbra is táplálni fogják az új tagállamok gazdasági növekedését, amit mérsékelt infláció kísér majd. A térségben az idei évre 3,1 százalékos, jövőre 3,0 százalékos bővülést várunk, amely minden tagállamban kiegyensúlyozott lesz. Az új tagállamok kockázati megítélése sokat javult, mára csupán Magyarország, Románia, Horvátország, Bulgária és Ciprus állampapírjai nem minősülnek „A” kategóriásnak.

Magyar gazdaság

Míg 2014-ben és 2015-ben a gazdaság dinamikája rendre felülmúlta az előrejelzői várakozásokat, addig a tavalyi növekedési teljesítmény bizonyos fokú csalódást okozott: 2016-ban a GDP 2 százalékkal bővült. Habár tudni lehetett, hogy a növekedési ütem lassulni fog, tavaly áprilisban az előrejelzők többsége még 2,5 százalék körüli vagy épp azt meghaladó ütemmel számolt.

Megjegyzendő, hogy a 2015-ös évvel szemben tavaly a mezőgazdaság nem visszahúzta, hanem erőteljesen (0,6 százalékponttal) támogatta a növekedést. Ez azt jelenti, hogy a nagyrészt időjárásfüggő mezőgazdaság nélkül a gazdaság dinamikája 1,5 százalékot sem ért volna el.

A felhasználási oldalon elsősorban a *beruházások* minden várakozásra rációzó visszaesése nyomta le a gazdasági dinamikát. A bruttó állóeszköz-felhalmozás volumene éves átlagban 15,5 százalékkal zsugorodott, vagyis mintegy 10 százalékponttal súlyosabb volt a visszaesés, mint amire egy évvel korábban akár a legpesszimistább előrejelzők számítottak. Az utolsó negyedév volt a legrosszabb: ekkor a zuhanás üteme közel 20 százalékos volt. A beruházások negyedik negyedévi negatív rekordja végleg lenullázta a 2 százalékosnál érdemben gyorsabb éves növekedés esélyét.

A beruházások tavalyi esése alapvetően az uniós források átmeneti megszakadásának tulajdonítható. Az év utolsó harmadában meglódultak ugyan a kifizetések,

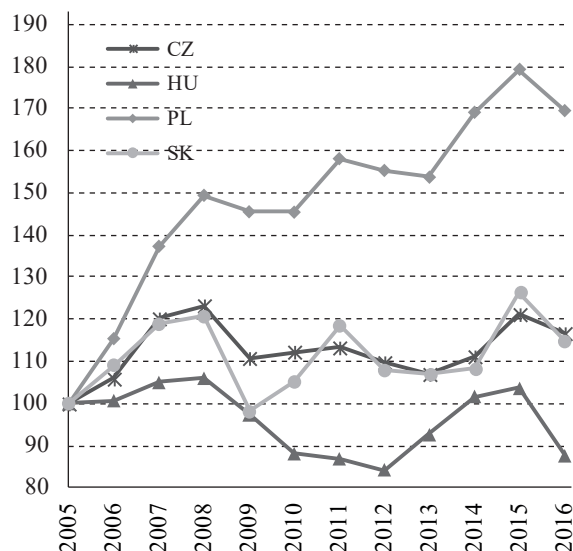

de ezek nagy részét – részben jogszabályi kötöttségek miatt – majd csak idén fogják ténylegesen elkölteni. Rövid távon az uniós forrásokhoz kapcsolódó visszaesés nem túlságosan aggasztó, mert a tavalyi leülést az idén az uniós kifizetések fellendülése fogja követni. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy a többi kelet-európai országban a beruházások jóval kisebb mértékben estek vissza, noha az előző uniós tervezési ciklus lezárása őket is érintette (lásd az *1. ábrát*). Ez a magyar beruházásoknak az uniós forrásoktól való kényelmetlen mértékű függését mutatja, ami a távolabbi jövő szempontjából nem megnyugtató.

1. ábra

Bruttó állóeszköz-felhalmozás a visegrádi országokban

(2005 = 100)

Forrás: Eurostat.

A lassulás másik említésre méltó – és bizonyos értelemben problematikusabb – tényezője az *áru-külkereskedelem* volt. Ahogy azt sejteni lehetett, a beruházások visszaesése miatt az import növekedési üteme az erős fogyasztási dinamika ellenére sem ugrott meg jelentősen. Ám ahogy a nyugat-európai országok növekedésének exportvezéreltsége csökkent, a magyar áruexport növekedési üteme is lassult, negatívba fordítva a nettó áruexport hozzájárulását a növekedéshez. Minderre úgy került

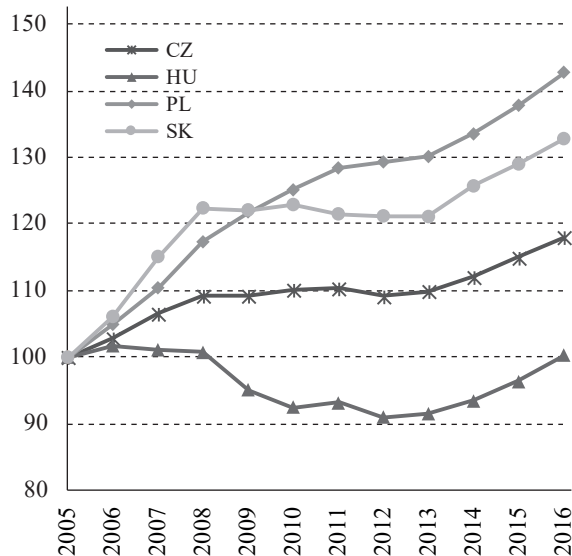
sor, hogy közben a régi tagállamok növekedési üteme csak kismértékben lassult, azon belül a német növekedés még gyorsult is valamelyest. Az áru-külkereskedelem negatív fordulatának növekedésre gyakorolt hatását a szolgáltatás-külkereskedelem kedvező alakulása mérsékelte.

A magánfogyasztás nagyjából az elvárt teljesítményt hozta – e komponenssel kapcsolatban az erős jövedelemkiáramlás időszakában kevés lefelé mutató kockázat volt (lásd a 2. ábrát). Ezen felül az év során a felhasználási oldalon az állóeszköz-felhalmozás zuhanásának hatását a *készletek* halmozódása tompította – különösen 2016 negyedik negyedében. Ez utóbbi természetesen nem lesz tartós. A készletállomány részben azért nőtt, mert az ipar eladásai az ágazat termelésénél is gyengébben alakultak, az ipar tehát tavaly részben készletre termelt. Ennek fényében nemcsak várható, hanem remélhető is, hogy a készletváltozás az idén nem járul hozzá a gazdasági növekedéshez.

2. ábra

A háztartások fogyasztásának volumenindexei a visegrádi országokban

(2005 = 100)

Forrás: Eurostat.

A *termelési oldalon az ipar* drasztikus lefékeződése volt a lassulás leglátványosabb tényezője – amit az ipari exportértékesítés stagnálása és a belföldi értékesítés csökkenésbe fordulása kísért. Ahogy azt az áru-külkereskedelem kapcsán említettük, a vártnál sokkal gyengébb ipari teljesítmény részben a kedvezőtlen nemzetközi környezettel magyarázható – a német feldolgozóipari exportértékesítés hosszú idő után a tavalyi év utolsó harmadában mutatott először halvány életjeleket. De az már szerkezeti problémára utal, hogy a térségben csak Szlovákia iparát sújtotta akár csak megközelítőleg hasonló mértékben a nemzetközi környezet, a cseh és a lengyel ipari export az utóbbi egy év folyamán is érdemben bővülni tudott. A magyar ipar részben az autóipar túlságosan domináns súlyát szenvedte meg 2016-ban.

Az ipari lassuláshoz az építőipar meredek esése társult, ami főleg az uniós források hiányából adódott. E két negatív hatást a mezőgazdaság rekordteljesítménye, illetőleg a dinamizálódó fogyasztói kereslet nyomán a szolgáltatások gyorsuló bővülése együttesen is csak részlegesen volt képes ellensúlyozni.

A fentiek fényében felvethető a kérdés: a megelőző évek jó ütemű növekedése után a tavalyi évet egyszeri botlásként vagy inkább a magyar gazdasággal kapcsolatos komolyabb problémák tüneteként kellene-e értékelni?

Első közelítésben az optimista értelmezés tűnik kézenfekvőnek. Az uniós források hiánya 2016-ban a növekedés legfőbb kerékkötője volt, idén viszont ezek válnak a növekedés fellendülésének első számú hajtóerejévé. Emiatt, illetőleg a magánvállalati beruházási kedv valószínűsíthető erősödése nyomán az állóeszköz-felhalmozás az idén szárnyalni fog, noha egyelőre arra számítunk, hogy a növekedési ütem elmarad a tavalyi zuhanás mértékétől. Mivel eközben a tavalyi fő hajtóerő, a fogyasztás idén is dinamikus marad, a belföldi felhasználás dinamikája erőteljesebb lehet, mint 2005 óta bármikor. Így idén kevesebb a bizonytalansági pont, mint tavaly volt.

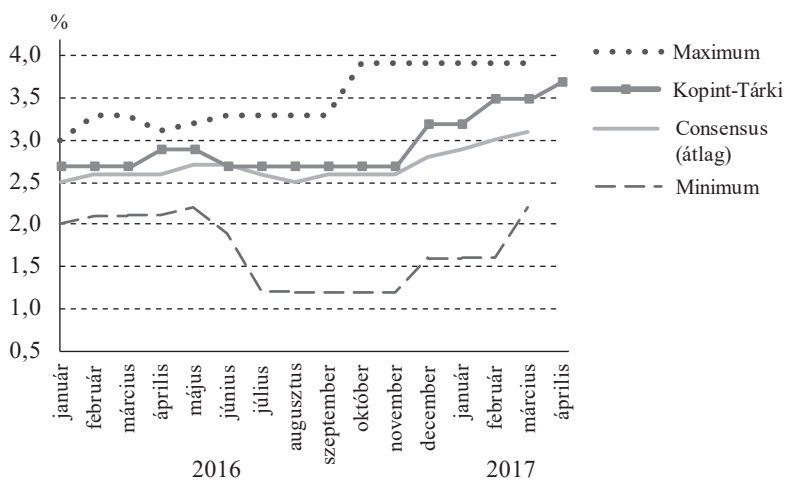
Ugyanakkor továbbra is kérdés, hogy mi történik az exporttal, illetőleg az iparral. E téren optimizmusra ad okot, hogy jelenleg a világgazdaság összes nagy régiójában gyorsulni látszik a növekedés, és ez – a belső kereslet szélesebb bázisú bővülésével együtt – jó alapot adhat ahhoz is, hogy a magyar ipar magára találjon. Ugyanakkor a világgazdaságban a bizonytalanságok továbbra is fennállnak, ráadásul a rendelés-állományra vonatkozó statisztikai adatokból – különösen az exportmegrendelések esetében – egyelőre nemigen olvashatóak ki a tartós ipari élénkülés előjelei.

Ezzel együtt jelenleg az ipar érezhető, de nem különösebben erőteljes gyorsulására számítunk az idén – bár nem elhanyagolható lefelé mutató kockázatokkal. Hasonlóképpen, az exportdinamika bizonyos fokú erősödését várjuk. Ez segíteni fog abban, hogy a meglóduló beruházások okozta importnövekedéssel a külkereskede-

lem ne húzza le túlságosan erőteljesen a GDP-t az idén. De az áru-külkereskedelem, illetőleg a termelési oldalon az ipar azért okozhat még kellemetlen meglepetéseket. A bizonytalanság részben abból adódik, hogy az autóiipari fellendülés inkább csak 2018-ra várható, márpedig a magyar ipar dinamikája – mint említettük – nagyon is függővé vált a járműipartól.

3. ábra

A Consensus prognózisa a magyar GDP 2017. évi növekedésére

Forrás: Eastern Europe Consensus Forecasts.

Ezzel együtt, miután a belföldi keresletet a két tényező immár nem ellentétes, hanem azonos irányba húzza, komoly az esélye, hogy idén a gazdaság növekedési üteme eléri vagy meghaladja a 3,5 százalékot (lásd a 3. ábrát). A termelési oldalon ezt a szolgáltatások dinamikájának további erősödése, illetőleg az építőipar megugrása teszi lehetővé, az ipar viszonylag szerény növekedése és stagnáló vagy csökkenő agrárkibocsátás mellett.

Az uniós forrásoknak és a belső keresletnek – valamint egyes autóiipari beruházások üzembe helyezésének – köszönhetően jövőre is erős, 3 százalékot meghaladó növekedés valószínűsíthető. Idővel azonban a munkaerőhiány a növekedés egyre keményebb korlátjává válik, és súlyos kérdés, hogy mennyire sikerül majd a mostani,

nagyobbrészt munkaerő-bevonásra támaszkodó növekedésről termelékenységalapú növekedésre átállni.

A *költségvetés központi alrendszer*e 2017 első két hónapjában ismét rekordtöbbletet ért el, ami annak a következménye, hogy az állami kiadások jóval nagyobb mértékben maradtak el az időarányostól, mint a kiadások. Ebből azonban nehéz következtetéseket levonni az egész évre vonatkozóan, mivel a kormány a törvény adta diszkrécionális jogára támaszkodva jóformán tetszése szerint alakíthatja a költségvetési folyamatokat, ahogy ezt a tavaly decemberi kiadási dömping is szemléltette. Mindenesetre a stabil fiskális pozíció fennmaradásával, 2 százalékot kevéssel meghaladó GDP-arányos államháztartási hiánnyal számolunk 2017-ben. Az *államadósság* GDP-arányos rátája 2016 végére 74 százalék közelébe ereszkedett, a továbbiakban a csökkenés folytatódására számítunk.

A *folyó fizetési mérleg* 2014 óta tartó javuló irányzata 2016-ban folytatódott, amihez az áru- és szolgáltatás-külkereskedelem GDP-arányos többletének emelkedése járult hozzá. Ennek ellenére a folyó- és a tőkemérleg összevont aktívuma jelentősen csökkent, a tőkemérleg pozitív egyenlegének 90 százalékos zsugorodása miatt. Utóbbi mögött az EU-források beáramlásának visszaesése húzódik meg.

Az idei évre vonatkozó kilátásokat illetően arra számítunk, hogy a folyó fizetési és a tőkemérleg GDP-arányos együttes egyenlege nem változik jelentősen 2016-hoz képest, módosul viszont a többlet szerkezete. Az áru- és szolgáltatásforgalmi aktívum apadásával a folyó mérleg többlete csökken, a tőkemérleg aktívuma azonban az EU-források beáramlásának élénkülése miatt emelkedik.

Az összesített *FDI-beáramlás* az előzetes adatok szerint 2016-ban jelentős volt, megközelítette a GDP 4 százalékát. Ám ez teljes egészében az újrabefektetett jövedelemnek tulajdonítható, miközben a friss tőkemozgások esetében a tőkekivonás meghaladta a beáramlás mértékét. E két tétel megkülönböztetése azért fontos, mert az, hogy a külföldi cégek Magyarországon mutatják ki jövedelmüket, adóoptimalizálási célokat is szolgálhat, viszont a „friss tőke” beáramlása nagyobb valószínűséggel reálgazdasági beruházásokat finanszíroz. Vagyis a tavalyi év adatai egyáltalán nem adnak okot az elbizakodottságra az ország tőkevonzó képességét illetően; ez főleg a későbbiekben – a vissza nem térítendő uniós források visszaszorulásával – válhat akut problémává.

Tavaly még fennmaradt az előző három év lényegében (vagy majdnem) *inflációmentes* gazdasági környezete, bár a legutóbbi hónapokat már a fogyasztói árak emelkedése jellemezte. Az éves árindex 2016-ban 0,4 százalék lett. Ez a folyamat 2017-ben megtörik, és jelenlegi ismereteink szerint 2,5–3 százalék közötti fogyaszt-

tóiar-index várható. Ez még mindig alatta marad a Magyar Nemzeti Bank inflációs célplafonjának. A magasabb árindex 2017-ben részben a nemzetközi inflációs trendeknek, de főleg a hazai bérek jelentős emelkedésének tudható be. Ezt figyelembe véve a Kopint–Tárki a korábbi 2 százalékról *2,7 százalékra* emeli 2017. évi inflációs előrejelzését.

A nem pénzügyi vállalatok új hiteleinek kamatlába 2016 folyamán jelentősen, 2017 első két hónapjában pedig meredeken csökkent. Azonban kevés a jó háttérrel rendelkező potenciális hitelfelvevő, emiatt az alacsony kamatok ellenére a vállalati szektor kereslete a beruházási hitelek iránt összességében továbbra is viszonylag gyenge, bár a trend emelkedő.

A háztartások ingatlanvásárlási célú hitelfelvétele az elmúlt hónapokban határozottan emelkedett, ami összhangban van a lakásépítés némi élénkülésével. A családi otthonteremtési kedvezmény által kínált jelentős előnyök tükrében az áttörés azonban még várat magára. A fogyasztási célú új hitelek év/év alapon dinamikusabban növekednek, habár a hitelszerződések összesített értéke hónapról hónapra erősen ingadozik.

Magyar Nemzeti Bank: Markáns beruházási fordulat gyorsítja a növekedést

BALATONI ANDRÁS

A GDP jelentős gyorsulására számítunk az idei évben a beruházások két számjegyű növekedése miatt. A privát beruházásokat az emelkedő belső kereslet, a historikus mélyponton lévő kamatkörnyezet, valamint a jegybanki programok hatására oldódó hitelezési korlátok is támogatják. Az egyedi nagyberuházások szintén érdemben bővítik a bruttó állóeszköz-felhalmozást, emellett a lakáspiac várt felpörgése is növekedési impulzust ad a gazdaságnak. Az EU-s pénzek effektív lehívása és az állam saját forrásból finanszírozott beruházásai szintén jelentősen emelkednek a tavalyi alacsony bázishoz képest. Mindez azonban továbbra is alacsony, GDP-arányosan 1,6–2 százalékos közötti eredményeszemléletű költségvetési deficit mellett valósul meg, mindeközben az adósságráta az elkövetkező három évben változatlanul csökkenő pályán halad. Az emelkedő jövedelmek, a magas szinten stabilizálódó lakossági bizalom és a felhalmozott, historikusan magas nettó pénzügyi vagyont következtében a fogyasztás tavalyi évihez hasonló bővülésére számítunk. Az export a törékeny külső környezet miatt csak visszafogottan élénkül, szemben az import belső kereslet által vezérelt magas dinamikájával. A nettó export hozzájárulása a GDP-hez negatívvá válik, a folyó fizetési mérleg többlete pedig megfelelődik. Ezen a téren 2018-tól számíthatunk fordulatra, amikor az idei beruházások lassan termőre fordulnak, és a kiépített kapacitások emelik exportpiaci részesedésünket. Az inflációban rövid távon a bázishatások eredményeznek némi változékonyságot, míg középtávon a maginfláció fokozatos emelkedésére számítunk. A dinamikus fogyasztásbővülés és az enyhén növekvő nyersanyagárak támogatják az infláció emelkedését, ezzel szemben a visszafogott inflációs várakozások, a béremelések hatását tompító járulékos- és társaságiadó-csökkentés, a célszint alatti eurózónás infláció összességében azt eredményezik, hogy a jegybank csak 2018 első felében éri el fenntarthatóan a 3 százalékos célját.

* Az elemzés a Magyar Nemzeti Bank 2017. márciusi Inflációs Jelentése alapján készült.
<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.20>

Balatoni András, az MNB igazgatója. E-mail: balatonia@mnb.hu

Hogyan alakult a bázisév? Tények és tévhitek a 2016-os gazdasági folyamatokról

A tavalyi évben a KSH adatai szerint 2 százalékkal emelkedett a GDP, ami a 2015-ös 3,1 százalékos, illetve a 2014-es 4 százalékos növekedéshez képest lassulást jelent. Ha azonban megvizsgáljuk a növekedés szerkezetét, jól látható, hogy az alapvető pálya továbbra is kedvező maradt. A lakossági fogyasztás bővülése megközelítette az 5 százalékot, míg a kivitel volumene közel 6 százalékkal emelkedett az előző év azonos időszakához képest. A jegybanki programoknak köszönhetően a teljes vállalati hitelállomány 2016 egészében a válság óta nem tapasztalt mértékben, több mint 4 százalékkal növekedett, míg a kkv-szektor hitelezése 5-10 százalékkal emelkedett. A tavalyi évben a lakossági hitelezésben is fordulatot figyelhettünk meg: míg korábban a lakosság nettó hitel-visszafizető volt, az utóbbi pár negyedévben a hitelfelvétel és visszafizetés nagyjából megegyezett egymással.

A lassulás fő oka a beruházások markáns csökkenése volt. Az EU-s források 2015-ben csúcsra járatott lehiadását a kormányzat tavaly nem tudta megismételni, így számításaink szerint az effektív EU-forrásfelhasználás a 2016-os évben GDP-arányosan közel 5,5 százalékkal maradt el a 2015-ös szinttől. Ez meg is látszott az államhoz közvetlenül és közvetett módon kötődő szektorok beruházási volumenében; közel 40 százalékos kontraktiót regisztrált a KSH. A csökkenést az építőipar is megérezte – az ágazat termelése közel 20 százalékkal zsugorodott. Teljesen más kép bontakozik ki előttünk a piaci szektorokban: a külpiacra termelő ágazatok 3,5, míg a piaci szolgáltató szektor 2,2 százalékkal bővítette beruházási volumenét 2016-ban.

Azt a munkaerőpiacon lehet a legjobban lemérni, hogy a hazai makrogazdasági helyzet, illetve az alapvető növekedési pálya mennyire kedvező. A GDP lassulása ellenére a versenyszférában a foglalkoztatottság 3,4 százalékkal nőtt. Az olyan ágazatokban is emelkedett az alkalmazotti létszám, ahol a termelés nem nőtt érdemben (ipar), vagy az outputban egyenesen masszív kontraktió volt (építőipar). De miért növeli egy vállalat a foglalkoztatását, ha közben a kibocsátása stagnál vagy szűkül? Azért, mert pontosan tudja, hogy ez a jelenség ideiglenes. Bár a munkanélküliségi ráta a tavalyi év végén már 5 százalék alá süllyedt, a vállalatok belső pufferkapacitásokat építettek ki a konjunktúra élénkülésével kalkulálva. A tavalyi évben számos egyszeri tényező is befolyásolta a növekedést. Az agrárium 0,6 százalékponttal gyorsította a GDP-t az átlag feletti terméseredmények miatt, míg a szökőnap pozitív munkanaphatást eredményezett. Az ipari termelés nagy változékonysága mögött is sokszor egyedi vállalati tényezőket lehetett azonosítani.

A fogyasztóiár-index a tavalyi év első 10 hónapjában nulla százalék körüli ingadozott. A jegybanki 3 százalékos célszinttől érdemben elmaradó inflációt elsősorban az olajár világpiacon csökkenése, illetve az ennek következtében mérséklődő hazai üzemanyagárak magyarázzák. Az inflációs trendmutatók mindeközben stabilan az 1–2 százalékos sávban alakultak. Az olajár csökkenés bázisba kerülésével az infláció érdemben gyorsult, és év végére 1,8 százalékra emelkedett, azonban továbbra sem látszik érdemi változás a maginflációs termékkör árindexében.

Mire számíthatunk a következő években?

A következő negyedévek makrogazdasági pályáját alapvetően meghatározza a minimálbér és a garantált bérminimum szignifikáns emelése, előbbi 15, utóbbi 25 százalékkal nőtt 2017 januárjától. Ennek következtében az idei év első hónapjában közel 10 százalékos béremelkedést regisztrált a KSH, ezen belül a versenyszférában is markáns (9 százalékos) bővülés volt megfigyelhető. A reálbérek szignifikáns emelkedése érdemben támogatni fogja a lakossági fogyasztás és termelési oldalon a kiskereskedelmi forgalom további emelkedését. Mivel az elmúlt időszakban a lakosságot az óvatosság jellemezte, 2015-re a jövedelemarányos fogyasztási ráta historikusan alacsony szintre süllyedt. Most viszont a lakossági bizalom sosem látott magasságokban jár, a munkaerőpiaci helyzet kedvező, így joggal számíthatunk arra, hogy a háztartások nemcsak a tavalyi évhez képest, hanem a jövedelmük arányában is többet fognak költeni. Ennek eredményeképpen várakozásunk szerint a következő években a fogyasztás emelkedése (5,1 százalék 2017-ben, 4,0 százalék 2018-ban és 3 százalék 2019-ben) meg fogja haladni a jövedelem bővülését (4,5 százalék, 3,8 százalék és 2,5 százalék). Szerkezetét tekintve elsősorban az importintenzív tartós termékek fogyasztásának emelkedését várjuk. Ebben a termékkörben jelentős az elmaradás a válság előtti csúcshoz képest, de a háztartási szektor regionálisan is kiugró mértékben csökkentette a keresletét a tartós termékek iránt.

A beruházási aktivitásban az idei évtől jelentős élénkülésre számítunk. A privát szektorban az élénk belső kereslet, a historikus mélypontra került kamatkörnyezet, valamint a banki hitelkínálati korlátok – elsősorban a jegybanki Növekedéstámogató Program miatt bekövetkező – oldódása támogatja a beruházási klíma érdemi javulását. Előrejelzésünk szerint a kis- és közepes vállalatok hitelállományának növekedése a fenntartható 5–10 százalékos sávban alakul. A következő években számos nagyberuházást hajtanak végre hazánkban, elsősorban az autógyártásban. Az ilyen

invesztícióknak jelentős másodkörös hatásai voltak kimutathatók 2010–2014 között, így a beszállító ágazatok esetében ismételten beruházási többlettel kalkulálhatunk, illetve a beruházások lezárását követően az ipari termelés 2018-as érdemi gyorsulásával számolunk. Az EU-s pénzek lehívása szintén emeli a beruházási aktivitást, ráadásul a kormányzat elkötelezett az iránt, hogy a források nagy része közvetlenül a magánszektorba áramoljon. A költségvetés saját forrásokból finanszírozott beruházásai is emelkedni fognak a tavalyi alacsony bázishoz képest.

A kiadások emelkedése azonban nem jelenti a fiskális fegyelem fellazulását. A költségvetés eredményszemléletű hiánya GDP-arányosan 1,6–2 százalékos között alakul, és előrejelzésünk szerint az államadósság rátája 2019-re 70 százalékra csökken. Szintén bátran lehetünk optimisták a lakossági lakásberuházások tekintetében. A lakáspiacon az építési engedélyek száma két és félszeresére emelkedett tavaly, ellenben az épített lakások száma egyelőre csak visszafogott bővülést mutatott. A kereslet dinamikus emelkedése, illetve a kínálat lassú alkalmazkodása miatt 2016-ban a lakásárak jelentősen megugrottak, azonban a lakásépítési volumen várt felfutása enyhítheti ezt az árnyomást. A következő negyedévekben a háztartási szektor optimizmusa, valamint a tőkeáttétel normalizálódása következtében a háztartások hitelfelvételében fordulatra számítunk.

Támogatja a folyamatot az is, hogy a háztartási adósságállomány nemcsak kisebb, hanem sokkal egészségesebb szerkezetű. Összességében a beruházások két számjegyű emelkedésére számítunk az idei évben (13,2 százalékos), és a lendület jó része megmarad a következő évekre is (8,7 százalékos 2018-ban és 4,3 százalékos 2019-ben).

Exportpiacainkon a növekedés továbbra is törékeny, ráadásul az elmúlt években a globális GDP importintenzitása is mérséklődött. A felvevőpiacainkon látható bizonytalanság miatt az áruexport lassulására számítunk, azonban a hatást érdemben tompíthatja a szolgáltatásexport további trendeknek megfelelő bővülése. Az import ezzel szemben jelentősen gyorsulhat, mivel a tartós fogyasztási cikkek és a beruházások iránti kereslet élénkül, így a nettó export növekedési hozzájárulása az idei évtől negatívvá válik. Ez a jelenség a folyó fizetési mérleg csökkenését vonja maga után, azonban az egyenleg így is csaknem eléri a GDP 2,5 százalékát. Fordulatot 2018-tól várunk, amikor a kiépített új autóiipari kapacitások termelni kezdenek. Ez az exportpiaci részesedés gyorsulását eredményezi, azaz a hazai kivitel dinamikája várhatóan ismét érdemben meghaladja a külföldi piacok növekedését. Összességében a GDP az idei évben 3,6, jövőre 3,7, 2019-ben pedig 3,2 százalékkal emelkedik az előrejelzésünk szerint.

Az infláció a tavalyi alacsony bázis miatt az idei év elején folytatta az emelkedést, februárban 2,9 százalékos értéket regisztráltak. A fogyasztóiár-index ezt követően mérséklődött márciusban, ez a tendencia a tavaszi hónapokban is folytatódhat a bázishatások következtében. Középtávon a nyersanyagárak lassú emelkedésére számítunk, míg a külső infláció (elsősorban a leginkább releváns eurózóna inflációja) az elkövetkező években alapvetően visszafogott marad. A hazai folyamatok az inflációs trendek lassú emelkedésének irányába mutatnak. Az árdinamika gyorsulása a fogyasztásbővülés keresleti hatásából fakad, míg a markáns béremelések inflációs hatását a járulékcsoökkentés, illetve a társasági adó mérséklése tompítja. Hozzá kell azonban tenni, hogy a munkaintenzív kkv-szektor bérköltségei a következő időszakban érdemben emelkedhetnek, így a minimálbérnek és az elvárt bérminimumnak a vállalati jövedelmezőségre gyakorolt hatása nem lesz egyenletes. Az infláció emelkedését lassítja az inflációs várakozások visszafogott szintje, valamint az, hogy a bérhányad (az összes bérköltség a nominális GDP-hez viszonyítva) historikus mélyponton van. Összességében, várakozásunk szerint, fenntartható módon csak 2018 első felében éri el a jegybank a kitűzött 3 százalékos célt.

Pénzügykutató Zrt.: Külső függőségben

VÁRHEGYI ÉVA

A magyar gazdaság többszörös külső függőségben van. A tavalyi év megmutatta, hogy tetemes uniós forrás felhasználása nélkül a kormány még rásegítő gazdaságpolitikával sem képes a felzárkózáshoz elégséges növekedést elérni. Külső függőséget jelent az is, hogy az ország ma is számottevő működőtőke-importra szorul. A „szabadságharcot” folytató kormány azonban központosító törekvéseivel, versenykorlátozó intézkedéseivel, valamint az extra terhekkel és a piaci korlátozásokkal kierőszakolt államosítás fenyegetésével elriasztja a befektetőket. Ráadásul a korábbi években jelentős állami támogatásokkal idevonzott beruházások az autóiipari konjunktúrától erősen függő, koncentrált ipari és exportstruktúrát hoztak létre. Mind a feldolgozóiparnak, mind a kivitelnek az egyharmada a járműgyártáshoz kötődik, így az autóexport esetleges csökkenése nemcsak a külkereskedelmi többletet erodálná, hanem a hazai bruttó kibocsátást is visszavetné. A többbrétű külső függőség labilissá teszi a gazdaság teljesítményét, amit csak a helyzetet felismerő és ahhoz alkalmazkodó kormányzati politikával lehet hosszabb távon orvosolni.

Világ gazdasági keretfeltételek

A globális növekedési ütem 2016-ban 3,1 százalék volt, a válság mélypontja óta a legalacsonyabb. A fejlett országok növekedése lendületét veszítette, amit a feltörekvők sem tudtak ellentételezni. A fő piacunknak számító Európai Unióban az előzetes adatok szerint 1,9 százalékkal, ezen belül az eurózónában 1,7 százalékkal nőtt a GDP. Ez némi lassulást tükröz, de az Európát ért súlyos csapások, az Egyesült Királyság kilépését támogató népszavazás, több terrortámadás és a menekült-hullám mellett jó eredménynek számít. A közel 2 százalékos növekedés az európai gazdaság ellenálló képességét jelzi, de az alacsony olajárak, a támogató monetáris politika (rendkívül alacsony kamatok, folytatódó eszközvásárlási program, leérté-

* A cikk a Pénzügykutató Zrt. „Külső függőségben. A magyar gazdaság helyzete és kilátásai 2016–2017” című munkája alapján készült. A tanulmány elkészítésében részt vettek: *Antalóczy Katalin, Herczog László, Mohácsi Kálmán, Neményi Judit, Petschnig Mária Zita, Várhegyi Éva, Voszka Éva.* Szerkesztette: *Várhegyi Éva.*

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.25>

Várhegyi Éva, az MTA doktora, a Pénzügykutató Zrt. tudományos tanácsadója.
E-mail: evavarhegyi@t-online.hu

kelődő euró), a semleges fiskális politika és a munkaerő-piaci reformok hatásait is tükrözi. A német gazdaság növekedése 1,8 százalékra gyorsult. Kedvező fordulat, hogy tavaly elsősorban a belső (magán- és közösségi) fogyasztás dinamizálta a gazdaságot, döntően a továbbra is kedvező munkaerőpiaci folyamatok következtében. Németországban a közösségi fogyasztás és a beruházások dinamikusan nőttek, elsősorban a menekültekhez kapcsolódó költségek miatt, ám az államháztartási egyenlege továbbra is pozitív maradt.

Az Egyesült Államokban az első fél évben folytatódott az előző évben kezdődött lassulás, és bár az év közepétől ismét nekilendült a gazdaság, éves szinten csupán 1,6 százalékkal bővült a GDP. A növekedés motorja, bár csökkenő dinamikával, de továbbra is a magánfogyasztás volt, amit a kedvező (a teljes foglalkoztatottsághoz közelítő) munkaerőpiaci folyamatok is serkentettek. A beruházások mérsékelten emelkedtek, a külkereskedelmi passzívum pedig fékezte a növekedést. A monetáris politika kondíciói szigorodtak: a Fed a várakozásoknak megfelelően decemberben emelte az irányadó rátát, a dollár felértékelődött.

Az évek óta csökkenő dinamikájú feltörekvő, fejlődő országok tavaly is gyengén teljesítettek: együttes növekedésük a válság előtti ütemnek alig a fele, 4,1 százalék volt. Kína már csak 6,7 százalékkal bővült, ami bő tíz éve a legalacsonyabb ütem. A kínai gazdaság továbbra is modellváltásban van: az export és a feldolgozóipari termelés által dinamizált növekedést a kormány szeretné átállítani a belső fogyasztás és a szolgáltatások által vezérelt pályára. A gazdaságpolitika fiskális és monetáris eszközökkel is támogatja az átállást és a növekedést, célja a 6-6,5 százalékos ütem tartása. Oroszországot immár harmadik éve gazdasági krízis jellemzi. Latin-Amerika meghatározó gazdaságai 2016-ban recesszióban voltak: az argentin 2, a venezuelai 14, a brazil közel 4 százalékkal zsugorodott.

A munkanélküliség évek óta a legnagyobb társadalmi problémája Európának. Bár a rátája évről évre csökken, tavaly év végén még mindig rendkívül magas volt: az eurózónában 9,6, az unióban 8,2 százalékos, ami egy év alatt alig egy százalékpontos csökkenést jelentett. Országoként nagyok a különbségek: a görög munkanélküliségi ráta még mindig 23 százalékos, míg a német munkaerőpiac a 4 százalék alatti rátával közelít a teljes foglalkoztatottsághoz. A világgazdaságot jellemző pénzbőség ellenére a fogyasztói árak a fejlett országokban alig emelkedtek. Néhány fejlődő országban azonban jelentős volt az infláció: Venezuelában hiperinfláció volt, Argentína nem is publikálta az adatokat, és Brazíliában is közelítette a 10 százalékos. Az áralakulást a nyomott kereslet mellett döntően az olaj árának további csökkenése befolyásolta: az IMF becslése szerint a WTI, a Brent és a Dubai

éves átlagára a 2015-ös 47 százalékos csökkenés után további 16 százalékkal esett. A világkereskedelem a válság óta a legalacsonyabb növekedést mutatta, az áruk és szolgáltatások volumene mindössze 1,9 százalékkal nőtt.

Nagy bizonytalanság jellemzi az idei évre szóló világgazdasági előrejelzéseket. *Nehezen kiszámítható politikai, geopolitikai és gazdasági kockázatok egyszerre vannak jelen*, ezek akár drasztikusan is eltéríthetik a jelenlegi adatok alapján felállított prognózist. A szokásos kockázati tényezőkön kívül két új, a folyamatokra minden bizonnyal ható, de ma még felmérhetetlen következményekkel járó jelenséget is látunk: az egyik a brexit, a másik az új amerikai elnök politikája. Azt tudjuk, hogy mindkettő alapjaiban befolyásolja a világgazdasági trendeket, de konkrét intézkedéseket még nem vagy alig ismerünk. A most látható reálgazdasági és pénzügyi folyamatok alapján arra számítunk, hogy a globális növekedés kissé gyorsul, az év egészében eléri a 3,4 százalékot. Kissé javulni fog mind a fejlett, mind a feltörekvő országcsoport gazdasági teljesítménye. Az Egyesült Államok növekedése várhatóan ismét 2 százalék fölé emelkedik, bár a fiskális ösztönzés hatására mégis gyorsabb lehet. Az Európai Unióban, illetve az eurózónában a tavalyinál minimálisan (0,1 százalékponttal) lehet alacsonyabb a növekedési ütem: 1,8, illetve 1,6 százalék. A feltörekvő régió világgazdasági növekedést támogató teljesítménye idén is csak kissé mértékben javul. Kína 6,5 százalékkal növekedhet, aminek tovaggyűrűző hatásai az egész ázsiai régiót gyengítik.

A fejlett országokban folytatódhat a 2016 utolsó hónapjaiban megkezdődött fogyasztói áremelkedés, de az infláció várhatóan nem lépi át az árstabilitást jelentő szintet. A feltörekvő országok összességében sincs inflációs veszély, az áremelkedés üteme várhatóan megegyezik a tavalyival. Az olajárak mintegy 20 százalékkal emelkedhetnek, s így a Brent és a WTI átlagára éves átlagban 51 dollárt tehet ki a tavalyi 43 dolláros átlaggal szemben.

A globális gazdaság legfenyegettebb területe a világkereskedelem, itt a legnagyobbak a lefelé mutató kockázatok. *Amennyiben egy kereskedelmi háború beindul, elkerülhetetlenné válik a katasztrófa*. Ha ezzel nem számolunk, akkor a némileg élénkülő növekedés hatására az áruk és szolgáltatások világkereskedelmének volumene a tavalyinál gyorsabban, 3,2 százalékkal emelkedhet.

A magyar gazdaság növekedésének keretei

Jelentősen lassult 2016-ban a magyar gazdaság növekedése. A kiigazított adatok szerinti 1,8 százalékos ütem a legalacsonyabb volt a kelet-közép-európai országok körében. A nemzetgazdasági szinten mért termelékenység 1,3 százalékos csökkenése és a bérigényesség 5,3 százalékos emelkedése az extenzív fejlődési pályát és az azzal járó növekedési korlátokat tükrözi. A termelőágazatok közül csak az egyébként kis súlyú agrárgazdaság mutatott kiemelkedő dinamikát. A jó természetű eredmények nélkül a GDP mindössze 1,4 százalékkal emelkedett volna az elmúlt évben. A távlatos fejlődés szempontjából kedvezőtlen szerkezetváltás történt a GDP felhasználási oldalán is: jelentősen erősödött a fogyasztás dinamikája, miközben a felhalmozás visszaesett, és meggyengült a nettó export húzóereje is. A magyar gazdaság elmúlt évi gyenge teljesítményében romló versenyképessége és külső források nélküli gyenge teljesítőképessége jutott kifejezésre, amit az uniós források a korábbiaknál jóval kevésbé tudtak kompenzálni.

A parlamenti választásokra készülő kormány keresletélénkítő politikájának köszönhetően 2017-ben négy százalék fölé emelkedhet a GDP dinamikája. A kormány és a magáncégek által is felszórt bérkiáramlás a magasabb infláció ellenére is számottevően növeli a háztartások vásárlóképeségét, amit a bankok által újból forszírozott fogyasztási hitelek tovább erősítenek. A háztartások beruházási kereslete szintén élénkül, amihez az alacsony kamatkörnyezet mellett a lakásépítési támogatások kiterjedése is hozzájárul. Az állóke-felhalmozást az uniós források gyorsított lehívása ösztökéli. A belső kereslet határozott élénkülése hatására az import javára nyílik szét a GDP-ben számított export-import olló.

Beruházások. Tavaly 20 százalékkal zuhantak, és a 2003. évi szintre estek vissza a beruházások. Hasonló összeomlásra a második világháború utáni magyar gazdaságtörténetben csak 1954-ben volt példa, amit a Nagy Imre-kormány reformprogramja részeként az erőltetett felhalmozás visszafogása idézett elő. Most az uniós források ciklikus csökkenése és a vállalati szféra renyhe beruházási hajlandósága miatt zuhantak az állóeszköz-fejlesztések, noha az évet kedvező konjunkturális környezet és a fellazuló gazdaságpolitika jellemezte. Bár az uniós transzferek az európai közösség valamennyi államában mérséklődtek tavaly, a beruházások sehol sem csökkentek a magyaréhoz hasonló mértékben. A GDP-ben mért felhalmozási ráták mélyen az állóeszköz pótlásához szükséges mértékek alatt maradtak.

A nagyon mély bázison jelentős, 16 százalékos beruházásnövekedést prognosztizálunk az idei évre. Elsősorban az uniós pénzek nagyobb beáramlása ad lendületet

a – főleg az infrastruktúra területére koncentrálódó – állóeszköz-fejlesztéseknek. A kormányintézkedések több módon is javítják az uniós források elérhetőségét. A támogatási rendszer átalakítása nyomán a lakásépítések is fellendülnek. A vállalati szektorban a magas kapacitáskihasználtság, a dráguló és hiányzó munkaerő helyettesítésének kényszere, a kedvező kamatkörnyezet, a bankok hitelezési képességének és készségének javulása, valamint az egyedi költségvetési támogatások generálhatnak beruházásnövekedést.

Keresetek. A Kormány Állandó Konzultációs Fórumán kötött megállapodás alapján 2016-ban a minimálbér 111 ezer forintra (5,7 százalékkal), a bérminimum 129 ezer forintra (5,7 százalékkal) emelkedett. A minimálbér nettó értéke 2016-ban 73 815 forint volt, 7,3 százalékkal több mint 2015-ben. Nemzetgazdasági szinten a bruttó keresetek 6,2, a nettó értéken 7,8 százalékkal emelkedtek, így a reálkeresetek 7,4 százalékkal nőttek. Idén a minimálbér 15 százalékkal, 127 500 forintra, a bérminimum 25 százalékkal, 161 ezer forintra emelkedett. Miután a személyi jövedelemadó kulcsai nem változnak, a nettó növekmény megegyezik a bruttóéval. Erőteljesebb béremelést valószínűsít a mind inkább elhatalmasodó munkaerőhiány, és bérintézkedéseket sejtetnek a 2018. évi választások is, elsősorban az állami szektorban.

A versenyszférában a minimálbér és a bérminimum emelése jelentős béremelést kényszerít ki, és a kormányzati ígéretek szerint az állami vállalatoknál is 15 százalék körüli béremelés lesz, így összesen 9,5 százalékos béremelésre számítunk. Bár a költségvetési szférában idén sem változik a közalkalmazotti illetménytábla és illetményalap, azonban számos, jogszabályban garantált béremelésre sor kerül, amelyek alapján összességében 11 százalékos növekményt valószínűsítünk. *Nemzetgazdasági szinten az átlagkereset 10 százalékos növekedése várható, ami reálértéken 7,1 százalékos emelkedést jelent.*

Foglalkoztatás, munkanélküliség. A munkaképes korú népességen belül tavaly 4 352 ezer főnek volt munkája, ami 141 ezer fős (3,4 százalékos) növekedést jelentett. A foglalkoztatási ráta elérte az 58 százalékot. A közfoglalkoztatottak éves átlagos létszáma 11 ezerrel, 202 ezer főre bővült. Külföldi telephelyen a KSH szerint 116 ezer fő állt alkalmazásban, de ez csak az ingázókat mutatja, azok nincsenek benne, akik egy évnél hosszabb ideig dolgoznak Magyarország határain kívül. A közfoglalkoztatottak és a külföldi telephelyen dolgozók nélkül a foglalkoztatottak száma 126,6 ezer fővel (3,3 százalékkal) emelkedett.

Idén mérséklődik a foglalkoztatás bővülésének, illetve a munkanélküliség csökkenésének üteme. A fokozódó munkaerőhiány már jelzi, hogy *a növekedés exten-*

zív tartalékai kimerültek, a munkaerő kínálata nem képes alkalmazkodni a kereslet igényeihez. A közfoglalkoztatást már nem kívánja bővíteni a kormány, amit az erre szánt költségvetési előirányzat (325 milliárd forint) is jelez. Éves átlagban a foglalkoztatottak számát 4 450 ezer főre, a munkanélküliekét 200 ezerre becsüljük, ami 4,3 százalékos munkanélküliségi rátát jelent.

Megtakarítások, hitelek. A háztartások pénzügyi megtakarítását 2016-ban egyfelől az adósmentő csomag miatt mérséklődő törlesztési terhek, másfelől az emelkedő reáljövedelmek gyarapították. A bruttó pénzügyi megtakarítások bővültek, ami elsősorban az állampapír-vásárlásokban öltött testet. A lakossági hitelezést a növekvő jövedelmek, az elhalasztott vásárlások és a családi otthonteremtési kedvezmény miatt élénkülő hitelkereslet is élénkítette. Javult a bankok hitelezőképesége is, mivel a bankadó megfelezésének és a mérséklődő céltartalékoknak köszönhetően a pénzügyi szektor újból nyereségesé vált. A háztartások nettó megtakarítása a GDP 4,5 százalékára mérséklődött.

A vállalati szektor továbbra is nettó megtakarítói pozícióban maradt, ami súlyos anomáliát tükröz. Bár a hitelkivonás csökkent, a cégek a Magyar Nemzeti Bank Növekedéstámogató Programja ellenére kevés új hitelt vettek fel, az éven túli vállalati hitelek állománya a csökkenő kamatok ellenére is stagnált. Így csupán enyhült, de nem szűnt meg az a paradox helyzet, hogy a vállalati szektor a magyar gazdaság nettó hitelezője.

A háztartások emelkedő jövedelme 2017-ben a megtakarításaikat is növeli, de az alacsony kamatkörnyezetben a pénzügyi befektetései csak szerény mértékben bővülnek. A lakosság hitelei viszont nőhetnek: a lakáspiac feléledése meglóditja az ingatlanhitelezést, a lecsökkent törlesztési terhek és a magasabb reáljövedelmek pedig a fogyasztási hitelezést ösztönzik. Hitelbuborék létrejöttével még nem számolunk: az új hitelfolyósítások csupán pár százmilliárd forinttal haladják meg a törlesztéseket. A háztartások nettó pénzügyi megtakarítása 1300 milliárd forint lehet, ami 3,5 százalékos megtakarítási rátát jelent. A vállalati szektorban is erősödhet a hitelezés dinamikája, ám a meglóduló uniós beáramlások és a fiskális expanzió jövedelemnövelő hatására a cégek megtakarítása is nő. Így, ha csökkenő mértékben is, *nettó megtakarítói pozícióban marad a szektor, ami nem segíti a gazdaság növekedését*, ám hozzájárul a jelentős külső finanszírozási többlet fennmaradásához.

Külső egyensúly. Európában számolva a magyar export tavaly 2,9, az import 1,5 százalékkal emelkedett, a külkereskedelmi mérleg aktívuma megközelítette a 10 milliárd eurót. Kivitelünket ismét a gépipari – ezen belül elsősorban a járműiparhoz kapcsolódó – termékek dinamizálták. Tavaly sem mérséklődött a magyar export

koncentrátsága és az autóipari konjunktúrának való kitettsége: a teljes export 18, a gépipari export közel 32 százalékát a közúti járművek kivitele tette ki. Az Európai Unió aránya exportunkban ismét megközelítette a 80 százalékot, az amerikai és az ázsiai kontinens részesedése pedig azonos szintre került.

A rendkívül bizonytalan, de prognózisunk szerint némileg erősödő világgazdasági és európai konjunktúra hatására 2017-ben az export euróban számolt növekedési üteme kissé erősödik. Az import értékének alakulását az emelkedő energiaárak, a megugró fogyasztás és a növekedésnek induló beruházások befolyásolják. Így a kivitel 4, a behozatal 6 százalékkal bővíülhet. Az import javára elnyúló olló hatására *jelentősen, közel 1,3 milliárd euróval csökken a külkereskedelmi mérleg aktívuma.* A külkereskedelem relációs szerkezetében az idén sem számítunk lényeges elmozdulásra: továbbra is meghatározó marad az Európai Unió, ezen belül a régi tagországok, illetve Németország. Az export áruszerkezetét változatlanul a rendkívül erőteljes koncentráció, a járműipar meghatározó szerepe jellemzi.

A korábbiaknál is masszívabb többlet jött létre 2016-ban a folyó fizetési mérleg reálgazdasági tranzakcióiban, miközben a jövedelemkiáramlást a kamatkiadások visszaesése csökkentette. A folyó mérleg aktívuma elérte az 5,5 milliárd eurót, a GDP 4,9 százalékát. Az új költségvetési ciklus beindulása miatt mérséklődő uniós transzferek azonban visszavetették a tőkemérleg többletét, így az ország külső finanszírozási képessége a GDP 5,4 százalékára mérséklődött. Tavaly 4,2 milliárd euró közvetlen külföldi tőkebefektetés érkezett Magyarországra, teljes mértékben a keletkezett jövedelmek újbóli befektetéseként, a magyarországi székhelyű vállalatok pedig 1,1 milliárd euró tőkét fektettek be a határon túl.

Az élénkülő fogyasztás és az újból beinduló beruházások miatt dinamikusabban bővülő import 2017-ben meghaladhatja az export növekedését, *így a folyó fizetési mérleg többlete 4,7 milliárd euróra, a GDP 3,9 százalékára mérséklődhet.* Az uniós transzferek felerősödése miatt azonban a magyar gazdaság külső finanszírozási képessége emelkedik, újra elérheti a GDP 7 százalékát. Ebben az évben is arra számítunk, hogy a korábbi *tőkebefektetéseken* keletkező jövedelmek visszaforgatása miatt a Magyarországra beáramló közvetlen külföldi tőke meghaladja a tőkeexportot.

Államháztartás. A hiány immár ötödik éve az uniós módszertan szerinti 3 százalékos küszöbérték alatt maradt, az államadósság pedig a GDP arányában tovább mérséklődött. A költségvetések tavaszi elfogadása elvileg a bizalom növelését szolgálja, ám a gyakorlatban azzal jár, hogy a kevésbé megalapozott makrogazdasági előrejelzések miatt az előirányzatok a költségvetési év kezdetére elavulnak. Ezért eluralkodnak a kormányzati rögtönzések, megkérdőjelezve a költségvetési po-

litika szakmai megalapozottságát. A visszás helyzetet jól jellemzi, hogy a központi kormányzat egyenlege november végén még enyhe többletet mutatott, amit a hirtelen felpörgetett költsékezés egyetlen hónap alatt 848 milliárdos hiányba fordított át. Az év egészében túlfeszített büdzsével kitágított „mozgáster” kihasználása sokkal rosszabb hatásfokú, mint ha ugyanekkor kiadást egy jól megtervezett és a nagy rendszerek átalakítására fókuszáló politika keretében használnának fel. A decemberi kormányhatározattal sebtében eldöntött, egyéves hiányt elérő kiadások átláthatatlanok, hasznosulásuk nehezen ítélni lehet meg.

A tavalyi költségvetés másik fontos jellemzője, hogy miközben a növekedés a vártnál gyengébb (a tervezett 2,5 helyett csupán 2 százalékos) volt, az adóbevételekben jelentős többlet keletkezett, annak ellenére, hogy az adókulcs csökkent. Az államháztartás ESA2010 szerinti hiánya az előirányozottnál kisebb lett, a KSH számításai alapján a GDP 1,7 százalékát tette ki. A központi kormányzat pénzforgalmi deficitje meghaladta ugyan az előirányzatot, a GDP 2,4 százaléka lett, de az önkormányzatoknál keletkezett többlet és főleg az uniós támogatások elszámolása miatti korrekció mérsékelte az uniós hiánymutatót.

Az államháztartási hiány 3 százalék alatt tartása és az adósságráta további csökkentése várhatóan 2017-ben sem okoz gondot. Az éves költségvetésben az ESA2010 módszertan szerint előirányzott 2,4 százalékos hiánycél teljesítését az adóalapok (fogyasztás, bérek, vállalati nyereség) bővülése biztosíthatja. Sőt a makrogazdasági kitekintés és az első kéthavi kedvező egyenleg alapján prognosztizálható, hogy az év végén megint lesz tér a már szokásosnak nevezhető extra költsékekre. A kormány mozgásterét növeli, ha a növekedés és az infláció – a költségvetési költsékezéssel és az uniós pénzfelhasználással is stimulálva – a prognosztizáltnál jobban erősödik. A bevételek túlteljesülése esetén sem lesz azonban kisebb a hiány, mivel az előző évek tapasztalatai alapján és a választások előtti évre tekintettel a kormány feltehetőleg a költsékezésre adódó valamennyi lehetőséget kihasználja.

Az államadósság GDP-hez mért aránya 2016 végére 74,1 százalékra esett. Prognózisunk szerint az adósságráta az idei év végére 72,4 százalékra csökkenhet, sőt az előre jelzettnél nagyobb növekedés, illetve a forint erősödése esetén még jobban mérséklődhet.

Infláció. A fogyasztói árszínvonal 2016-ban átlagosan 0,4 százalékkal emelkedett, ami a 2014–2015. évi enyhe defláció után fordulatot tükröz. Az éven belüli infláció az előző évi duplájára, 1,8 százalékra nőtt. Annak ellenére maradt viszonylag alacsony a fogyasztói árdrágulás, hogy a bér- és jövedelempolitika, a monetáris politika és a foglalkoztatáspolitikai is kiengedő, fogyasztói keresletet erősítő jellegű

volt. A kormány erőteljes keresletélénkítő politikájának hatását három tényező fogta vissza: a mérsékelt külső infláció, a hatósági árszabályozás („rezsicsökkentés”) árlefojtó hatása és a kínálati oldalon mobilizálható kapacitástartalékok. Az év utolsó harmadában szinte minden termék- és szolgáltatáskörben, valamint a külső árakban is felerősödött az infláció, ami a trend felfelé ívelését vetítette előre.

Éves átlagban *2,7 százalékos drágulás várható* 2017-ben. Ebben szerepet játszik a külső árnyomás, a dollár erősödése következtében az import drágulása, valamint a statisztika: a tavalyi árszintnek az előző években megszokottnál lényegesen magasabb áthúzó hatása. A választásokra készülő kormány keresletélénkítő politikája és a fogyasztói hitelezés beindulása szintén növeli az inflációt. Ellentétes hatású lesz viszont a korlátozott körben érvényesített áfacsökkentés. Prognózisunk szerint az éven belüli árszintnövekedés 2,5 százalék lesz. Inflációs előrejelzésünkhez felfelé mutató kockázatok tartoznak.

Kamatok. Tavaly nem történt jelentősebb változás a nemzetközi kamatokban, mivel a Fed régóta várt kamatemelése decemberre tolódott (a dollár irányadó kamata 0,5 százalékról 0,75-re emelkedett), az Európai Központi Bank pedig fenntartotta a nulla százalékos irányadó kamatát. A Magyar Nemzeti Bank is a laza monetáris környezet fenntartásával kívánta élénkíteni a magyar gazdaságot, de már nem a 0,9 százalékos alapkamat mérséklésével, hanem más eszközökkel. A kiszélesített kamatfolyosó tetején a jegybank az egynapos hitellel korlátozza a bankközi kamatlábak emelkedését, míg annak alján korlátlan mértékben fogadja be a bankok átmeneti likviditástöbbletét. Az irányadó három hónapos jegybanki betétre augusztustól már nem hetente, hanem csak havonta írnak ki tendert, októbertől pedig az elfogadott banki ajánlatok mennyiségét is korlátozzák, negyedévente meghatározott mértékben. A jegybanki betételhelyezések korlátozása miatt erősödő bankközi, illetve állampapírpiazi likviditás mérsékelte a piaci hozamokat, amit a befektetési kategóriába történt hitelminősítői átsorolás is támogatott.

A Magyar Nemzeti Bank 2017-ben is fenn kívánja tartani a beruházásokat és a fogyasztást ösztönző monetáris politikáját. A fokozódó költségvetési lazítás, az infláció erősödése és a Fed további kamatemelése az év második felében elvileg szükségessé tehet némi szigorítást, ám kérdéses, hogy a forint gyengítésében érdekelt, ezért burkoltan árfolyamcél is követő jegybanki vezetés megteszi-e ezt. Az alapkamat változatlan szintjével (0,9 százalék) számolunk az idén, bár a bankközi kamatok és az állampapírhozamok emelkedhetnek. Az uniós források, valamint a kiterjesztett otthonteremtési támogatás várhatóan erősíti a bankhitelek iránti keresletet, ami a hitelkamatokat is megnöveli. Az év során felerősödő infláció miatt a

piaci befektetéseken negatív reálhozamok alakulnak ki, és hiteloldalon is gyorsan csökkenő reálkamatokra számítunk, ami mind a vállalati, mind a lakossági hitelkezesletre ösztönzően hathat.

Árfolyamok. A forintbefektetők piacára 2016-ban még kevésbé érezte hatását a Fed decemberi kamatemelése, sőt a hitelminősítők pozitív értékítélete, a befektetői minősítés visszaadása és az országkockázati felár csökkenése inkább erősítette a forintot. Ez a hatás sem volt azonban erőteljes, mivel a főként likvid forintoszközökbe fektetők döntéseik során korábban sem vették figyelembe a bővli minősítést. Az év utolsó napján az euró 311 forintot ért az előző év végi 313-mal szemben, ám éves átlagban a forint nem erősödött. A dollár árfolyama – a dollár euróval szembeni izmosodása miatt – 294 forintra emelkedett az év végéig.

A Fed kamatemelései nyomán 2017-ben a forint kamatfelára tovább csökken a dollárhoz képest. Ez mérsékelheti a rövid lejáratú forintoszközök vonzerejét, bár a hosszabb lejáratú állampapírokon elegendő hozamkülönbség alakul ki ahhoz, hogy érdemben ne gyengítse a magyar valutát. Előző év végi erejéhez képest kissé gyengülhet a forint: *az euró az év végén és éves átlagban is 312 forintot érhet.* Az euróval szemben erősödő dollár árfolyama az év végére 306 forintra emelkedhet és éves átlagban is elérheti a 300 forintot.

Az egyes ágazatok várható teljesítménye

Az ipari termelés 2016-ban kevesebb mint egy százalékkal nőtt, az értékesítés nem érte el a megelőző év szintjét. Ez jelentős lassulás a 2014. és 2015. évi 7 százalékos körüli növekedésekhez viszonyítva, és elmarad az Európai Unió – egyébként ugyancsak lassuló – 1,7 százalékos átlagától is. Ennek fő oka, hogy miközben a belföldi értékesítés valamivel csökkent, az export – elsősorban az elmúlt időszakban egyre nagyobb súlyt képviselő járműgyártás – húzóereje megszűnt. A nagy volumeneket produkáló szakágazatok közül a számítógép-elektronikai termékek gyártása a 9 százalékot is meghaladóan nőtt, az élelmiszeripar azonban csak 1,4 százalékkal bővült.

A még mindig domináns szerepű európai piacoktól nem várhatunk erős dinamizáló hatást 2017-re, de az ipari termelést a beruházások és a fogyasztás élénkítheti. Nem várható azonban, hogy az ágazat visszatérne a két számjegyű növekedés pályájára, csupán 4-5 százalékos körüli növekedésre számítunk.

Az építőipar lendülete 2016-ban tovább csökkent, az előző év 3 százalékos növekedési üteme közel 20 százalékos esésre váltott. Ez elsősorban az egyéb építmények

főcsoport szembeszökő lassulásának következménye, ahol a teljesítmény a 2015-ösnek csak a kétharmada volt. Az ágazat és ezen belül az egyéb építmények építésének lassulása a politikai-választási ciklus és az uniós forráselosztás összekapcsolódó hatásának kifulladását jelzi. A folyamat már 2015-ben érezte hatását, de tavaly azért vált különösen markánsná, mert az új pályázati pénzek elosztása lassan indult. Az épületek építése közel 4 százalékkal csökkent, ezen belül viszont regenerálódásnak indult a lakásszektor: az átadott lakások száma mintegy 30 százalékkal emelkedett. Az építési engedélyek száma az előző év két és félszeresét is meghaladta, 2014-hez viszonyítva pedig megháromszorozódott.

Keresleti lökésre számítunk az idén az építőipar mindkét nagy tevékenységi területén. Az uniós források felhasználása számottevően gyorsulhat, a lakásépítéseket a háztartási jövedelmek és a foglalkoztatás növekedése, a továbbra is alacsony kamatszint, valamint az új kedvezményrendszer ösztönözheti. Az alacsony bázison az ágazat 14 százalék körüli növekedését jelezzük előre.

A *mezőgazdaság* jó évet zárt 2016-ban, a termelés volumene 8,7 százalékkal bővült. A legtöbb növényfajta (búza, kukorica, napraforgó, árpa, repce) számára kedvező volt az időjárás. Az állattenyésztésben továbbra is meghatározó volt az uniós támogatással létrehozott telepek állományának feltöltése, de a madárinfluenza miatt több mint hárommillió állatot vágtak le. A növénytermesztési és kertészeti termékek előállítására 13 százalékkal, az élő állatoké és állati termékeké 3,1 százalékkal lett nagyobb. A növényi termékek felvásárlása mintegy 28 százalékkal nőtt, főként a gabonafélék értékesítésének 23 százalékos, illetve az ipari növények 50 százalékos növekedésének hatására. Az élő állatok felvásárlása közel 6 százalékkal, az állati termékeké pedig 2 százalékkal nőtt. A mezőgazdaság egészében a felvásárlás csaknem 16 százalékkal haladta meg az előző évit.

Az élelmiszerek, italok és dohánytermékek exportja a nemzetgazdasági kivitel 7 százalékát tette ki, meghaladta a 6,5 milliárd eurót, az élelmiszer-gazdaság külpiaci egyenlege pedig megközelítette a hárommilliárd eurót. A támogatások csökkenése miatt az első fél évben 16 százalékkal mérséklődtek a mezőgazdasági beruházások, és bár az év második felében az új pályázatok hatására már lassú növekedésnek indultak, éves szinten így is 7,5 százalékkal csökkentek.

A fejlesztések és a Vidékfejlesztési Program uniós támogatással segített új beruházásai jóvoltából 2017-ben várhatóan nő a mezőgazdasági termelés, bár az állattenyésztésben a csökkenő jövedelmezőség visszaveti a beruházási kedvet. Az állattartás megtorpan, a gabonatermelés (elsősorban a búzatermesztés) stratégiája pedig módosul: gyorsul az intenzív fajtákra és a precíziós termelésre való áttérés. A nö-

vénytermelés volumene 2-3 százalékkal emelkedhet, a vágóállat-termelés stagnál, a tejtermelés 1-2 százalékkal nőhet, így a teljes mezőgazdasági termelés várhatóan 2 százalékkal bővül. A létrejött mezőgazdasági kapacitások stabilitása középtávon a magyarországi feldolgozóipar megújulását igényelné.

Az élelmiszerfogyasztás 2017-ben 1-2 százalékos mértékben bővíthet, aminél 2-3 százalékponttal nagyobb lehet az import növekedése. Az export 2 százalék körül várható növekedése miatt az agrárágazat külkereskedelmi szaldója meghaladhatja a 3 milliárd eurót. A mezőgazdasági beruházások az uniós pályázati lehetőségek bővülésével gyorsuló ütemben, 10 százalék fölött is nőhetnek.

Összegzés és következtetések

A magyar gazdaság növekedése 2016-ban lelassult, a legalacsonyabb volt a kelet-közép-európai régióban, és alig haladta meg a fejlettebb euróövezet átlagát. Az elapadó uniós források a beruházások 20 százalékos zuhanásához vezettek. A beruházási ráta veszélyesen alacsony, a versenyképes kapacitások létrejöttét és az ország felzárkózását akadályozó mértékűre csökkent. A fellazuló gazdaságpolitika mellett szerénynek mondható tavalyi növekedés megmutatta a magyar gazdaság kóros, térségünk felzárkózó országainál erősebb függőségét az uniós forrásoktól, és egyúttal a romló versenyképességet is jelezte.

A reálkeresetek meglágyulása és az alacsony kamatkörnyezet ugyanakkor kedvezett a fogyasztásnak. Az így is lanyha növekedéshez jó egyensúlyi mutatók társultak, bár ezek jórészt éppen a magyar gazdaság növekedési motorjainak gyengeségét, főként a beruházási kereslet elégtelenségét tükrözték. Rekordszintre emelkedett a külkereskedelmi és a fizetési mérleg többlete, a tervezettnél is jobban csökkent a költségvetés hiánymutatója, mérséklődött az államadósság-ráta, alacsony maradt az infláció. Eközben bővült a foglalkoztatás, jelentősen visszaesett a munkanélküliség – és már nem kizárólag a közmunkaprogram hatására. A foglalkoztatás emelkedését ugyanakkor romló termelékenység kísérte, ami távlatosan a versenyképességet is gyengítette. Az ország felminősítése mérsékelte a pénzügyi befektetésektől elvárt hozamokat, kedvezőbbé tette az államadósság és a magáncégek finanszírozását, bár rejtélyes módon a forintot nem erősítette.

Jórészt az uniós pénzforrások megnyílása, valamint a választások előtti „kiengedő” költségvetési és jövedelempolitika hatására 2017-ben várhatóan élénkül a gazdaság, ám a tartós növekedést akadályozó szerkezeti problémák fennmaradnak.

A GDP bővülésének üteme 4 százalék fölé emelkedhet, mivel az alacsony bázison megugranak a beruházások, a fogyasztást pedig a továbbra is dinamikus emelkedő reáljövedelmek mellett az erősödő áruhitelzés is táplálja. A munkanélküliségi ráta tovább süllyed, a foglalkoztatás növelése azonban a rendelkezésre álló munkaerő oldaláról már korlátokba ütközik. A külpiaci infláció erősödése és a belső kereslet élénkülése miatt nagyobb ütemben nő az árszínvonal, de a kormány és a jegybank által meghatározott 3 százalékos célértéket az év végéig sem éri el. A bankszektor javuló állapota növeli ugyan a hitelkínálatot, a lakáspiac élénkülése és a háztartások jobb jövedelmi helyzete a hitelkeresletet is erősíti, ám a vállalatok megtakarítói pozíciója fennmarad. A továbbra is jelentős külső finanszírozási többlet mellett ez is segíti az államháztartási hiánycél elérését és az államadósság mérséklését, de a költségvetési konszolidáció tartósságát leginkább a növekedési potenciál megerősödése biztosítaná.

Az idei évet erőltetett növekedés jellemzi, mivel továbbra sem jöttek létre a fenntartható fejlődés feltételei. A főként a foglalkoztatás bővülésére építő extenzív növekedésnek azonban gátat szabnak a munkaerőpiac strukturális feszültségei, a megfelelő képzettségű munkaerő mind több területen jelentkező hiánya, ami a kivándorlással, valamint a központosított és „lebutított” oktatással tovább nő. Az uniós támogatásokkal és kormányzati döntésekkel felfűtött beruházások mellett a vállalkozások autonóm fejlesztései nem bővülnek, amit az éven túli vállalati hitelek stagnálása és a szektor nettó megtakarítói pozíciója is jelez. A magyar gazdaság versenyképességét a kormány által forszírozott beruházások sem javítják, főként a humántőkébe történő befektetések elmaradása miatt. A fogyasztást is erőltetett módon, a minimálbérek emelésével dinamizálja a kormány, amivel a munkaerőpiaci folyamatokba úgy avatkozik be a keresleti oldalon, hogy közben más intézkedéseivel a kínálati oldalt gyengíti. A munka és a tőke körüli növekvő problémák konzerválják a csekély arányú hozzáadott értéket előállító, kevésbé versenyképes gazdasági struktúrát.

Századvég Gazdaságkutató Zrt.: Idén és jövőre is 3 százalékos felett bővíülhet a magyar gazdaság

GYÖRGY LÁSZLÓ – KUTASI GÁBOR – REGŐS GÁBOR

A Századvég Gazdaságkutató Zrt. prognózisa szerint a magyar gazdaság növekedése 2017-ben 3,6 százalékos, majd 2018-ban 3,4 százalékos lehet, de bizonyos feltételek teljesülése esetén 4 százalék feletti növekedés is lehetséges. A 2016-osnál jelentősebb bővüléshez elsősorban a háztartások fogyasztási kiadásainak és a beruházásoknak a bővülése járulhat hozzá. Az előbbit továbbra is a rendelkezésre álló jövedelem bővülése okozza, amely idén a bérek 10 százalék feletti növekedéséből, illetve a növekvő foglalkoztatásból ered. A bérek növekedéséhez a minimálbér és a garantált bérminimum 15, illetve 25 százalékos emelése, a munkát terhelő járulékok 5 százalékpontos csökkenése, valamint az egyre több ágazatban megjelenő munkaerőhiány egyaránt hozzájárul. Várakozásaink szerint az infláció mértéke idén 2,5, jövőre 2,9 százalékos lehet.

Nemzetközi folyamatok

A magyar gazdaság szempontjából kiemelkedő jelentősége van a világ többi részén zajló folyamatoknak, hiszen hazánk gazdasági teljesítményét az export sikere jelentősen meghatározza. Érdemes tehát áttekinteni, mi történt és mi várható a világ azon régióiban, amelyekkel Magyarország különösen szoros gazdasági kapcsolatokat ápol.

Az Egyesült Államok éves alapon mért növekedési rátája 2015 és 2016 negyedik negyedéve között 1,9 százalékos bővülést mutatott. A növekedést a tartós fogyasztási javak dinamikus felfutása húzta, miközben jelentősen emelkedett az amerikai

* A cikk a Századvég Gazdaságkutató Zrt. negyedéves Makrogazdasági monitor és konjunktúraelemzés című kiadványa alapján készült. Az előrejelzéshez felhasznált adatbázis március 8-án zárult le. Készítette: György László, Horváth Diána, Isépy Tamás, Kutasi Gábor, Molnár Dániel, Pálvölgyi Zsigmond, Regős Gábor, Stamlerné Mándli Marinetta.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.38>

György László, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. vezető közgazdásza, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem adjunktusa. E-mail: gyorgy@szazadveg.hu

Kutasi Gábor, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. tudományos munkatársa, a Budapesti Corvinus Egyetem docense. E-mail: kutasi@szazadveg.hu

Regős Gábor, a Századvég Gazdaságkutató Zrt. makrogazdasági kutatócsoportjának vezetője. E-mail: regos@szazadveg.hu

privát beruházás volumene is. Megítélésünk szerint a következő negyedévekben tovább gyorsulhat az amerikai gazdasági növekedés, amiben jelentős szerepet játszhat a Trump által bejelentett személyijövedelemadó-csökkentés és az elnök élénkítő célú gazdaságpolitikája. Ugyanakkor az USA GDP-növekedése a következő években várakozásunk szerint nem haladja meg a 3 százaléket.

Az eurózóna és a teljes Európai Unió gazdasági növekedése viszonylagos stabilitást mutatott az elmúlt évben. Az EU gazdasága a IV. negyedévben 1,9 százalékkal bővílt éves alapon, míg az eurózóna gazdasági növekedése 1,7 százaléket tett ki. A növekedést alapvetően a lakossági fogyasztás erősítette. Az Európai Bizottság legfrissebb előrejelzése szerint a 2 százaléket alulról közelítő, visszafogott mértékű, ám stabil növekedés mind az EU, mind az euróövezet esetében folytatódhat. A 2017-es uniós gazdasági folyamatokat a német és a francia választási év költségvetési hatása is befolyásolja. Politikai irányból jelentős bizonytalansági tényezők is megjelentek, ilyen a brexit vagy Marine Le Pen elnökválasztási esélye.

Az Európai Központi Bank (EKB) kormányzótanácsa márciusi ülésén sem változtatott kamatkondícióin, így az irányadó eszköz kamatlába már egy éve 0, míg a bank refinanszírozási és betéti kamatlába rendre 0,25 és -0,4 százalékon áll. Főként a gyorsan emelkedő inflációs adatokra reflektálva a kormányzótanács leszögezte, hogy várakozása szerint a refinanszírozási kamatláb hosszabb időn keresztül nem emelkedik jelenlegi szintje fölé, és az EKB mennyiségi lazítási programjának főbb részletei sem változhatnak a közeljövőben. A kormányzótanács útmutatása alapján az eurózóna gazdaságát továbbra is laza monetáris környezet jellemezheti, a várható amerikai kamatemelések miatt tovább nőhet a két központi bank irányadó rátája közötti kamatkülönbözet.

A piaci várakozásoknak megfelelően márciusi ülésén is irányadó rátája emeléséről döntött a Fed Nyíltpiaci Bizottsága (FOMC), amely így a 0,75–1 százalék közötti sávba került. Az FOMC iránymutatása alapján 2017-ben további három alkalommal emelkedhet a ráta. Az amerikai gazdaság folyamatosan bővíl, a dollár több ázsiai valutával szemben is enyhén leértékelődött az utóbbi hónapokban, így a kamatemelés miatt esetlegesen erősödő dollár nem rontja az amerikai versenyképességet a korábbi negyedévekhez képest.

Az inflációs alapfolyamatokat alapvetően meghatározó Crude kőolaj világpiaci ára 2016 utolsó negyedévében és 2017 első negyedévében 50–55 dollár között ingadozott, ami viszont jelentős drágulás az egy évvel ezelőtti 30 dolláros átlagárhoz képest. Az olajár-emelkedés hatására 2016-ban mind az Egyesült Államok, mind az EU fogyasztóiár-indexe dinamikus növekedésnek indult. Az USA-ban 2017 ja-

nuárjában 2,5 százalékos inflációt regisztráltak, míg az eurózónában 1,8, az EU-ban pedig 1,7 százalékot. Az Európai Bizottság előrejelzése szerint az éves átlagos infláció 2017 egészében 1,8 százalék körül alakulhat az EU-ban. Viszont a határidős árfolyam alapján 2017-re és 2018-ra stabilabb olajárra számíthatunk, amely nem éri el a 60 dolláros szintet.

Az elmúlt hónapokban tovább folytatódott az amerikai munkaerőpiac erősödése. A foglalkoztatottak száma 2017 januárjában és februárjában havonta több mint 230 ezer fővel bővült az Egyesült Államokban az előző hónaphoz képest. 2017 februárjában 4,7 százalékos munkanélküliségi rátát mértek az amerikai gazdaságban, ami a Fed meghatározása alapján megfelel a teljes foglalkoztatásnak. Ezzel párhuzamosan az aktív korú lakosság munkaerőpiaci részvétele növekszik. Megítélésünk szerint az amerikai munkaerőpiac jelenlegi állapota összességében nem gátolja a Fed kamatemelési ciklusának folytatását, mert a munkanélküliségi ráta a következő évben is a korábban egyensúlyi szintként kommunikált 5 százalék alatt maradhat.

Lassuló ütemben, ám folyamatosan növekszik az EU foglalkoztatása. A munkanélküliségi ráta 2016 és 2017 januárja között a legtöbb tagállamban csökkent, és 2017 januárjában 8,1 százalékra süllyedt. Tovább csökkent az így is 4 százalék alatti cseh és német munkanélküliség, amely már a munkaerőhiány kockázatait idézi elő. Az Európai Bizottság prognózisa szerint a kedvező munkaerőpiaci folyamatok folytatódhatnak: az EU munkanélküliségi rátája két év alatt 7,8 százalékra csökkenhet.

Az Európai Bizottság előrejelzése alapján 2017-ben folytatódhat az uniós tagállamok költségvetési konszolidációja, és az átlagos uniós költségvetési hiány 1,7 százalékra csökkenhet. Mivel a folyamatosan bővülő foglalkoztatás miatt a szociális juttatások visszaesnek, a GDP-arányos kiadások mérséklődnek. A GDP-arányos bevételek is csökkennek, mert prociklikus szemléletben több tagállam is mérsékli az idén a munkát terhelő adó- és járulékterheket. Az Európai Bizottság tavaszi előrejelzése szerint az EU GDP-arányos adósságállománya 2017-ben várhatóan 85 százalék alá csökken.

Bár jelentősen gyorsíthatja az amerikai gazdaság bővülését a Trump által felvázolt gazdaságélénkítő csomag, egyúttal a nominális államadósságot is tovább emelné, ami fenntarthatósági problémákat vet fel. Az amerikai kongresszus Költségvetési Hivatalának (CBO) számításai szerint az USA GDP-arányos államadóssága a következő 10 évben 118 százalékos szintről 150 százalék közelébe emelkedhet.

A magyar gazdaság jelenlegi helyzete

A magyar gazdaság éves növekedési üteme 2016 IV. negyedévében 1,6 százalékot tett ki; 2016-ban összességében 2 százalékkal, illetve szezonálisan és naptári hatással kiigazítva 1,8 százalékkal bővült a gazdaság.

A GDP felhasználási oldalán a bruttó állóeszköz-felhalmozás a IV. negyedévben 19,6 százalékkal csökkent, döntően még mindig az EU-költségvetés ciklikus hatásának következtében, míg éves szinten mintegy 15 százalékkal esett vissza. A visszaesés oka alapvetően a költségvetési szféra beruházásainak drasztikus zsugorodása.

Továbbra is kiemelkedő a háztartások fogyasztási kiadásainak bővülési üteme: a IV. negyedévben 5,1 százalékos, az év egészét tekintve pedig 4,9 százalékos volt, amellyel 2,4 százalékponttal, illetve éves szinten 2,3 százalékponttal járult hozzá a GDP növekedési üteméhez. Ennek okát elsősorban a bérek eddigi dinamikus emelkedésében látjuk, ami nem annyira a termelékenységjavulás, mint a munkaerő-kereslet növekedésének a következménye. Ezen kívül azonban a történelmileg alacsony munkanélküliségi ráta, valamint a személyi jövedelemadó kulcsának 1 százalékpontos csökkentése is hozzájárult a rendelkezésre álló jövedelem és így a fogyasztás bővüléséhez.

A közösségi fogyasztás 5 százalékkal csökkent, ami a tavalyi második féléves uniós támogatási kifizetések dömpingjéhez kapcsolódó önrész idei mérséklődésének fényében nem meglepő. Éves szinten azonban alig változott a közösségi fogyasztás. Így a végső fogyasztás a IV. negyedévben összességében 2,5 százalékponttal járult hozzá a növekedéshez. A fogyasztás- és a beruházásváltozás összességében azt eredményezte, hogy a belföldi felhasználás 1,1 százalékkal nőtt az előző év azonos időszakához képest, és így 1 százalékpontot adott hozzá a GDP-bővüléshez.

A IV. negyedévben lassult a külkereskedelem bővülése mind a kivitel, mind a behozatal oldaláról. Az export 3,1 százalékos bővülése meghaladta az importnövekedés 2,7 százalékos ütemét, a nettó export 0,6 százalékkal emelte a negyedévi növekedést. Éves szinten az export volumene 5,8, az importé 5,7 százalékkal nőtt, így a külkereskedelem alakulása 0,6 százalékponttal emelte a GDP-t a szolgáltatások kedvezőbb egyenlegének köszönhetően.

A foglalkoztatás és az aktivitás is tovább, a rendszerváltás óta nem látott szintre emelkedett. A munkanélküliségi ráta a szezonálisan kiigazított adatok alapján új mélypontra, 4,5 százalékra csökkent, míg az egész évet tekintve 5,1 százalék volt. A tartósan munkanélküliek száma mind arányaiban, mind nagyságában csökkent, amit a közfoglalkoztatottak számának mérséklődése mellett sikerült elérni. A munkaerő-

hiánynak és a közszféra bérrendezéseinek következtében a bruttó bérek a negyedik negyedévben 6,4 százalékkal emelkedtek. Az szja-kulcs csökkentésének és az alacsony inflációnak is köszönhetően a nettó reálkeresetek kiemelkedő mértékben, 6,7 százalékkal nőttek az előző év azonos időszakához viszonyítva.

A 2016-os év egészében 0,4 százalékos inflációt mértek a gazdaságban. Januárban az infláció 2,3 százalékot tett ki, míg februárban 2,9 százalékkal nőttek a fogyasztói árak. Az infláció gyors felfutásához jelentősen hozzájárult a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének (OPEC) tagországai és a többi olajtermelő ország által kötött szerződés betartása, ennek eredményeként az üzemanyagok árának emelkedése, valamint a dohánytermékek jövedéki adójának emelése. Az év elején bevezetett áfacsökkentés a baromfihús és a tojás esetében sikeresnek bizonyult. A friss tej esetében azonban csak lassan indult be a csökkenés, mértékét tekintve pedig jelentősen elmarad a várakozásoktól, aminek az lehet a magyarázata, hogy az áfacsökkentés egyelőre csak a tejek szűk körét érinti. Az éttermi étkezés esetében az áfacsökkentés ellenére továbbra is az árak növekedése figyelhető meg, míg az internet áfakulcsának mérséklése csekély mértékben ugyan, de csökkentette az árakat. A negyedév során a maginfláció is növekedésnek indult: az október–novemberi 1,4 százalékos szintről februárra 1,8 százalékra emelkedett.

A Magyar Nemzeti Bank továbbra is laza monetáris politikát folytat: az alapkamat történelmileg is alacsony, 0,9 százalékos. A jegybanki irányadó eszköz igénybevételének folyamatos szűkítése (900 milliárdról 750 milliárd forintra) következtében feltehetően erősödik majd a BUBOR (a budapesti bankközi kamatláb) szerepe, az állampapírok iránti kereslet pedig növekszik. Habár ennek eredményeként a másodpiaci hozamgörbe rövid végén a hozam még 7 bázisponton áll, az elsődleges piacon a forgalmazók már adtak be negatív hozammal is ajánlatot a 3 hónapos diszkontkincstárjegyre. Az átlaghozam mindössze 1 bázisponton állt. Mindeközben a 10 éves állampapír referenciahozama 10 százalék felett van. A Növekedési hitelprogram III. keretében 2017 márciusának elejére leszerződött összeg elérte az 565 milliárd forintot. Nagyobbik részét a program forintlábában (384 milliárd forintot), míg a kisebbiket (181 milliárd forintot) a devizalábában kötötték le a mikro-, kis- és közép vállalatok.

A magyar gazdaság várható fejlődési pályája

Várakozásaink szerint a GDP növekedési üteme 2017-ben 3,6 százalék lehet, amihez elsősorban a fogyasztás és a beruházás növekedése járulhat hozzá, míg a külkereskedelem növekedési hatása nagyjából semleges, esetleg kismértékben negatív lehet. Prognózisunk szerint 2018-ban a növekedés 3,4 százalékos lehet. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a növekedés mértékét nagyban befolyásolja például a költségvetés, az adótörvények tartalma, illetve az, hogy milyen ütemben haladnak a kormányzati beruházások, például a 3-as metró felújítása, illetve a különböző út-építések.

A 2017-es exportteljesítmény számbavételekor több egymásnak ellentmondó tényezőt kellett figyelembe vennünk. Egyrészt az utóbbi időszakban az export növekedésének dinamikája lassult, a külső keresletre vonatkozó várakozásaink azonban javultak. A kivitel bővülésének üteme az idén 5,1 százalékos lehet, míg az import 5,7 százalékkal nőhet. A külkereskedelem az idén nem fog hozzájárulni a gazdasági növekedéshez. Ennek magyarázata a növekvő belső kereslet: a fogyasztás és a beruházások idénre várt jelentős bővülése jelentős importnövekedéssel jár együtt.

A külkereskedelmet 2018-ban a 2017-eshez hasonló folyamatok jellemezhetik, azonban ekkor már éreztetethet hatásukat az új uniós költségvetési ciklushoz kapcsolódó beruházások az exportban is. Ennek megfelelően 2018-ban az export növekedési üteme a 2017-esnél jelentősebb, 5,8 százalékos lehet. Szintén dinamikusabban növekedhet az import is, ennek mértékét 6,3 százalékosra várjuk.

A háztartások fogyasztási kiadásainak növekedése idén jelentős, 5,1 százalékos lehet. Ezt a háztartások rendelkezésre álló jövedelmének növekedése segíti elő, ami az egyre javuló foglalkoztatásból és a jóval az infláció felett növekvő bérszínvonalból következik. A bérszínvonal érdemi növekedését 2017-ben egyaránt elősegíti a minimálbér és a garantált bérminimum nagymértékű emelése, a munkát terhelő járulékok csökkentése és a magyar gazdaságot egyre nagyobb mértékben jellemző munkaerőhiány. A fogyasztás bővülése a lakosság jólétének növekedésén kívül azzal is elősegíti a magyar gazdaság helyzetének javulását, hogy ez részben magyar termékek és szolgáltatások vásárlásában jelenik meg, így növeli a keresletet és a GDP-t.

A háztartások fogyasztási kiadásainak bővülése 2018-ban tovább folytatódhat. Becslésünk szerint ennek mértéke a 2017-esnél alacsonyabb, de továbbra is jelentős, 4 százalékos lehet. Ezt jövőre is elősegíti a bérminimum és a garantált bérminimum 8, illetve 12 százalékos emelése, valamint – az idei béremelések függvényében – a munkáltatói járulékok 2 vagy 2,5 százalékos csökkentése. Ez azt jelenti, hogy a

bérek továbbra is az inflációt érdemben meghaladó mértékben nőnek majd, ám a növekedés mértéke a 2017-estől várhatóan elmarad.

A beruházások tekintetében 6,2 százalékos bővülésre számítunk. Míg a beruházások volumene 2016-ban jelentősen lassította a magyar gazdaság növekedését, addig 2017-ben ez a trend várakozásaink szerint megfordul, és immáron bővülés mehet végbe. Ennek magyarázata az uniós támogatások dinamikájában keresendő: 2015 végén a 2007 és 2013 közötti uniós ciklus pályázatai kifutottak, a 2014 és 2020 közötti ciklus pályázatai viszont csak fokozatosan indulnak be. Azonban 2017-ben és 2018-ban e támogatások vélhetően nagymértékű beruházásokat indukálnak Magyarországon. Fontos, hogy ezeket a forrásokat olyan beruházásokra fordítsák, amelyek hosszú távon is a magasabb hozzáadott értékű munkahelyek számának növekedéséhez vezetnek, így növelve tovább a bérszínvonalat.

A növekedés szempontjából a legfontosabbnak ítélt kockázati tényezők a következők:

- A mezőgazdaság teljesítményének alakulása: kérdéses, hogy a 2016-os rekordév után hogyan alakul a mezőgazdaság teljesítménye, mivel a mezőgazdaság teljesítménye jelentősen függ az időjárástól.
- A külső kereslet alakulása, amely nagyban befolyásolja a magyar export iránti keresletet, ez pedig – mivel Magyarország kis, nyitott gazdaság – jelentősen kihat a GDP-re is. Itt pozitív (növekvő kormányzati kiadások) és negatív (brexit, olasz bankok válsága, az Egyesült Államok és Kína, illetve az Egyesült Államok és Németország között kiéleződő kereskedelmi konfliktus) kockázati tényezőket egyaránt azonosítottunk.
- Az olajár alakulása: a kockázat itt is kétirányú. Az OPEC-tagállamok megállapodása után visszafogták a termelést, ami az árak növekedéséhez vezethet. Ezzel szemben az amerikai kitermelés növekedése az árak csökkenését eredményezheti.
- A kormányzati beruházások alakulása: a GDP növekedését nagyban befolyásolhatja, hogy a nagy összegű, a magyar gazdaság működése szempontjából nélkülözhetetlen beruházásokat milyen ütemben sikerült lebonyolítani.
- A magyar termékek és szolgáltatások iránti kereslet alakulása: pozitív kockázatot jelenthet, ha növekvő jövedelmük nagyobb részét a magyar háztartások hazai előállítású termékekre és szolgáltatásokra költik.
- Az állami alkalmazottak fizetésének növelése: a vártnál nagyobb béremelések magasabb GDP-hez vezetnek. A bérrendezések az állami szféra jelentős részében szükségesek a bérek versenyszférától való elmaradása miatt.

Amennyiben az egyes forgatókönyvek közül a pozitív kockázatok valósulnak meg, a gazdaság növekedése az idén a 4 százalékot is elérheti, míg kedvezőtlenebb esetben 3 százalék körül alakulhat.

Várakozásaink szerint a foglalkoztatás 2017-ben 4,41 millió fő fölé emelkedik, majd 2018-ban, ha lassabb ütemben is, de tovább, 4,43 millió főre emelkedik. Ennek köszönhetően 2017-ben a foglalkoztatás éves szinten 62 ezer fővel bővül, amelynek jelentős része a privát foglalkoztatáshoz köthető. 2018-ban a foglalkoztatás lassabb ütemű növekedése mögött a munkaerőpiac strukturális átrendeződése húzódik meg. Előrejelzésünk szerint 2018-ban csökken az állami szférában dolgozók és a közfoglalkoztatottak száma, amit a privát szféra foglalkoztatásbővülése ellensúlyoz. A közfoglalkoztatás csökkenése irányába hat a Start-munkaprogramra fordítandó keret csökkentése, valamint a közfoglalkoztatotti bér és a minimálbér közötti különbség emelkedése. A munkanélküliségi ráta 2017-ben várhatóan 4,4 százalékra, míg 2018-ban 4,2 százalékra csökken.

A bérek alakulására több tényező is kedvezően hat 2017-ben: az egyre több ágazatot (például kiskereskedelem, feldolgozóipar, IT) érintő munkaerőhiány bérfelhajtó hatása, a közszférában végrehajtandó béremelések (például pedagógusok, köztisztviselők, egészségügyi dolgozók körében), a minimálbér 15 százalékos, illetve a garantált bérminimum 25 százalékos emelése, valamint a szociális hozzájárulási adó 5 százalékpontos csökkentése. 2018-ban is folytatódnak a közszféra bérrendezései, a minimálbér és a garantált bérminimum is tovább emelkedik 8, illetve 12 százalékkal, valamint tovább csökken a szociális hozzájárulási adó kulcsa. Ebből adódóan folytatódik a bériáramlás és a bérfelzárkózás. A nettó bérek az idén 11,4, míg jövőre 7,8 százalékkal emelkedhetnek. Várakozásaink szerint a kormány célja teljesülni fog, 2017 első háromnegyed évében a versenyszektorban a bruttó bér emelkedése eléri a 11 százalékot, így 2018-tól a szociális hozzájárulási adó kulcsa 2,5 százalékponttal csökkenhet. Az idéntől beinduló inflációs folyamatok következtében 2017-ben a nettó reálbérek 8,9 százalékkal, 2018-ban 4,9 százalékkal nőhetnek. Ez meghaladja a gazdaság növekedési ütemét, így javítja a bérből élő háztartások relatív jövedelmi helyzetét.

Az infláció az elmúlt időszakban emelkedésnek indult, 2017-re 2,5, 2018-ra 2,9 százalékos pénzromlást valószínűsítünk. Ez egyben azt is jelenti, hogy a februári 2,9 százalékos adat után az infláció mérséklődik, mivel a II. negyedévtől a bázisban már magasabb üzemanyagárak szerepeltek. Éves átlagban az infláció várhatóan nem éri el a jegybank célját, de az év egészében benne lesz a 2 és 4 százalék közötti toleranciasávbán. Jövőre az infláció tovább közelít az inflációs célhoz, sőt több negyedévben meg is haladja azt. Az előrejelzési horizonton a mag-

infláció szintje is folyamatosan emelkedik majd: az idei év átlagában 2,1, jövőre 3,7 százalékos lehet.

Idén a jegybank jelzéseinek értelmében nem számítunk arra, hogy változtat az alapkamaton. Ezzel szemben 2018-tól a növekvő infláció és a külföldi jegybankok kamatemelései miatt már szigorításra kényszerülhet, azonban továbbra is laza monetáris politika várható, és az alapkamat tartása sem kizárt.

Az elmúlt időszakban a Fed már több lépésben emelte az alapkamatot, azonban az EKB még nem hajtott végre ilyen lépést. Magyarország szempontjából az euró-zóna tagországaival meglévő szorosabb kapcsolatok miatt ez utóbbinak van nagyobb jelentősége. Az EKB részéről azonban szigorító lépések szintén legfeljebb 2018-tól várhatóak, de szigorúbb monetáris politika esetében is inkább csak az év elejétől kezdődhet az emelés.

Az egyensúlyi helyzet (a költségvetés és a fizetési mérleg) várható alakulása

Az előzetes pénzforgalmi adatok szerint az államháztartás központi alrendszer 2016-ban 848,3 milliárd forintos hiánnyal zárt. A központi költségvetés 771,6 milliárd forintos hiányt, a társadalombiztosítás pénzügyi alapjai 75,2 milliárd, az elkülönített állami pénzalapok 1,5 milliárd forintos deficitet halmoztak fel.

2016-ban a központi költségvetés bevételeit a kedvező makrogazdasági tendenciák határozták meg. A gazdasági növekedés a költségvetésben tervezettnél magasabb adóbevételeket generált, amit tovább fokozott a kormányzati intézkedések gazdaságfehérítő hatása. Ezt alátámasztja, hogy a központi költségvetés halmozott adóbevétele 145,1 milliárd forinttal haladta meg a 2015. évit. 2015-ről 2016-ra a gazdálkodó szervek befizetései 5,8, a fogyasztáshoz kapcsolt adók 0,3, míg a lakosságtól származó befizetések 2,4 százalékkal nőttek.

Az év egészét a várakozásokon felül teljesülő bevételek és az alulteljesülő kiadások jellemezték, ami miatt a kormányzat az év utolsó két hónapjában közel 600 milliárd forintnyi előirányzat-átcsoportosításról hozott döntést. Továbbá a 2014–2020-as uniós költségvetési időszak forrásainak kifizetése is felgyorsult, ami ideiglenesen megemelte a kiadási oldalt. Így az év végére tervezett (módosított) hiánycélnál végül 76,7 milliárd forinttal (11 százalékkal) magasabban alakult a pénzforgalmi hiány. A pénzforgalmi deficit a GDP 2,4 százalékát teszi ki. Az Államadósság Kezelő Központ Zrt. tájékoztatása szerint 2016. december 31-én a maastrichti adósságráta 74,1 százalékon állt. Az ESA-módszer szerint a költségvetési deficit 2016-ban a GDP 1,7 százaléka volt, azaz a 2015-ösnél 0,1 százalékponttal magasabb.

Előrejelzésünk szerint 2017-ben a kormányzati tervekben szereplő, a GDP 2,4 százalékát kitevő deficitnél alacsonyabb, 2,3 százalékos hiány lehet. Ez azt is jelenti, hogy az idei lehet zsinórban a hatodik év, amikor Magyarország teljesíteni tudja a költségvetési deficit 3 százalék alatti célját. A 3 százalékos hiánycél elérésére ezt megelőzően legutóbb 2000-ben volt példa. A 2,3 százalékos hiány a 2016-osnál magasabb, aminek magyarázatát a jelentős adó- és járulékcsoökkentések jelentik (társasági adó, szociális hozzájárulási adó, általános forgalmi adó néhány termék, illetve szolgáltatás esetében). Ezek csökkentik a központi költségvetés bevételeit, ám ezt részben ellensúlyozza a magasabb bérnövekedésből és fogyasztásból származó magasabb adóbevételel. A változatlan árfolyamon számolt GDP-arányos bruttó államadósság tekintetében 2017 végére 72,6 százalékos szintet várunk. 2018-ban – bár a költségvetés még nem ismert – a GDP-arányos deficit a várakozásunk szerint 2,4 százalékos lehet.

A folyó fizetési mérleg többlete 2016-ban 5524 millió euró volt, ami jelentősen meghaladja a 2015-ös 3693 millió eurót. Ehhez az áruk és szolgáltatások, valamint az elsődleges jövedelmek egyenlegének növekedése egyaránt hozzájárult. Ugyanakkor tizedére, 5144 millió euróról 569 euróra csökkent a tőkemérleg egyenlege, amit elsősorban az uniós források folyósításában bekövetkezett visszaesés magyaráz. Így a folyó fizetési mérleg egyenlege az év egészében a GDP 4,9, míg a külső finanszírozási képesség a GDP 5,4 százalékát tette ki.

Előrejelzésünk szerint növekedést várunk mind az export, mind az import tekintetében. Várakozásaink alapján idén a kivitel volumene 5,1 százalékkal, a behozatalé 5,7 százalékkal bővílhet, míg jövőre a kivitel 5,8, a behozatal pedig 6,3 százalékkal növekedhet. A behozatal dinamikusabb bővüléséhez elsősorban a belső kereslet kiugró növekedése járulhat hozzá, annak importigénye miatt. A nettó export tehát vélhetően nem tud hozzájárulni a gazdasági növekedéshez. 2018-ban várakozásaink szerint a kivitel növekedéséhez már hozzájárulnak az autóipar beruházásai, valamint az uniós források segítségével létrejövő új termelőkapacitások.

Várakozásaink szerint a gazdasági növekedés és a társasági adó csökkentése nyomán a vállalatok profitabilitása javul, ami a jövedelmek kiáramlásához vezet. Ezt mérséklik a külföldön dolgozó magyarok hazautalásai. Eközben fokozatosan megindul az új uniós költségvetési ciklushoz kapcsolódó transzferek beáramlása, ami jelentős részben ellentételezni tudja a külkereskedelmi egyenleg romlását. Mindezen hatások eredőjeként előrejelzésünk szerint a folyó fizetési mérleg egyenlege az idén a GDP 4,8 százaléka körül alakulhat, míg a nettó finanszírozási képesség 7,9 százalékra növekedhet. 2018-ban a folyó fizetési mérleg egyenlege a GDP 5,3 százaléka lehet, a nettó finanszírozási képesség pedig 8,8 százalék.

Makrogazdasági mutatók és előrejelzések

Megnevezés	2016	GKI	Kopint-Tárki	MNB	Pénzügykutató	Százdvég
	Tény	2017	Zrt.	2017	Zrt.	Gazdaságkutató Zrt.
GDP (előző év = 100)	102	103,2	103,7	103,6	104,2	103,6
GDP belföldi felhasználása (előző év = 100)	101,5	104,2	104,8	105,4	105,9	104,8
Háztartások fogyasztása (előző év = 100)	104,2	105	104,6	105,1	104,1	105,1
Bruttó állóeszköz-felhalmozás (előző év = 100)	84,5	108	112	113,2	118	106,2
Export (áru + szolgáltatás) (előző év = 100)	105,8	106	106,8	105,1	104	105,1
Import (áru + szolgáltatás) (előző év = 100)	106,9	107,5	108,4	107,2	105,9	105,7
Fogyasztóiár-index éves átlaga (előző év = 100)	100,4	102,5	102,7	102,6	102,7	102,5
Fogyasztóiár-index az év végén (előző év december = 100)	101,8	102,5	102,7	102,7 ⁴	102,5	102,2
Folyó fizetési mérleg egyenlege (a GDP százalékában)	4,9	4,2	3,5	3,3	3,9	4,8
Folyó fizetési és a tőkémérleg együttes egyenlege (a GDP százalékában)	5,4	6,8	5,3	5,4	7	7,9
Külkereskedelmi áruforgalom egyenlege (milliárd euró)	9,9	9,3	9,0	n. p.	8,7	9,9
Közvetlen működőtőke-befektetés Magyarországon (átfolyó tőkétől és eszköportfólió-átrendezéstől megosztított adatok, milliárd euró)	4,2	2	n. a.	n. p.	2	n. a.
Államháztartás egyenlege a GDP százalékában (ESA-2010)	-1,7	-2,5	-2,2	(-1,6) (-2)	-2,4	-2,3
Rövid távú kamatok (3 hó), időszak vége (%)	0,3	0,7	0,3	n. p.	0,6	n. a.

Megnevezés	2016		GKI Gazdaságkutató Zrt.		Kopint-Tárki Zrt.		MNB		Pénzügykutató Zrt.		Századvég Gazdaságkutató Zrt.	
	Tény	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2017	2017
Hosszú távú kamatok (10 év), időszak vége (%)	3,3	3,5	3,3	n. p.	4,1	4,4						
MNB jegybanksi alapkamat az év végén (%)	0,9	0,9	0,9	n. p.	0,9	0,9						
A forint/euró árfolyama (éves átlag)	311	315	310	n. p.	312	307						
Bruttó átlagkereset változása ¹ (%)	6,1	9	10	9,1	10	11,4						
Reálkereset változása (%)	7,4	6,5	7,3	6,5	7,1	8,7						
Foglalkoztatási arány (15–74 éves korosztály) (%) éves átlag ²	58,0	59,5	59,4	59,3	59,5	59						
Alkalmazottak számának változása (%), éves átlag ³	2,9	1,5	2,2	n. p.	2,4	1,4						
Munkanélküliség rátája (%), éves átlag ³	5,1	4,2	4,2	4,3	4,3	4,4						

Megjegyzések a táblázat adataihoz:

¹ Teljes nemzetgazdaságra vonatkozó adat.

² A KSH Munkaerő-felmérés szerint.

³ A KSH Intézményi munkatügyi statisztika adatai szerint.

⁴ Negyedik negyedévre vonatkozó adat.

Rövidítések: n. a.: nincs adat, n. p.: nem publikálják

Konjunktúrajelentés

2017

GDP

Fogyasztás

Beruházás

Külkereskedelem indikátorai

Munkaerőpiaci, bér- és jövedelmi mutatók

Termelési és árindexek

Kamatok, árfolyamok

Makroegyensúlyi mutatók

(államháztartás, fizetési mérleg)

A magyar gazdaság helyzetének részletes elemzése, a világgazdaság, a közép- és délkelet-európai országok aktuális folyamatainak áttekintése, rövid távú előrejelzés szöveges, táblázatos, grafikus formában.

KOPINT-TÁRKI
Konjunktúrakutatói Intézet Zrt.

1112 Budapest, Budaörsi út 45.

Telefon: 309-2695

Fax: 309-2647

E-mail: info@kopint-tarki.hu

www.kopint-tarki.hu

Évente 4 alkalommal jelenik meg, terjedelme: 80–90 oldal.

Konjunktúrajelentés (magyar) 200 000 Ft/év

Megrendelhető info@kopint-tarki.hu.

Állami befolyás a francia gazdaságban: válságtól válságig

SOMAI MIKLÓS

Franciaországban több száz éves hagyománya van az állam gazdasági életbe történő beavatkozásának. E hagyományban jelentős színt képvisel a közszolgálat speciálisan francia értelmezésére, lényegében a kollektív, nemzeti szintű haszonra (jelölve a társadalmi, gazdasági és területi kohézióra) való szüntelen törekvés. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a francia gazdaság működése, illetve az államnak abban játszott szerepe napjainkban alapvetően különbözne a többi fejlett európai országétól. Bár a kormányzati beavatkozás a 20. század államosítási kurzusai révén több hullámban is megerősödött, az 1980-as évek közepe óta Párizs nem tehet mást, mint hogy a nemzetközi gazdaságpolitikai trendeknek (neoliberalizmus, új közszolgálati menedzsment, globalizáció) megfelelően igyekszik betagozódni a deregulációban, a privatizációban és általában az állammal szemben a piac szerepének megerősítésében hívő partnerei közé. Ha ennek ellenére úgy tűnik, hogy a francia bankrendszer az átlagosnál ellenállóbbnak bizonyult a globális pénzügyi válsággal szemben, avagy a kormányzat törvényekkel is igyekszik a versenypiac egyes cégeit a portfóliójában tartani, e jelenségek mögött nem valamiféle új keletű dirigizmust vagy gazdasági patriotizmust, sokkal inkább a francia elit közös oktatási-kulturális gyökereivel, illetve a belpolitikával, a belpolitikai mozgástérrel kapcsolatos okokat találunk.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: L33, O16, H82, H12, H13, G34, G38.

Nagy társadalmi-gazdasági válságok idején mindig fellángolnak a viták az állam gazdaságban betöltött szerepéről és annak optimális mértékéről. Ez a 2008-as

---

* A cikk alapjául szolgáló kutatást A kapitalizmus változatai – a közvetlen állami gazdasági szerepvállalás változatai című, 112069 azonosító számú NKFIH-projekt támogatta.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.51>

Somai Miklós, az MTA KRTK Világgazdasági Intézet tudományos főmunkatársa.
E-mail: somai.miklos@krtk.mta.hu

globális pénzügyi válság kitörése után sem volt másképpen. És bár a neoliberalis paradigma nem tört meg, a privatizációs kurzus a Lehman csődkérélmé után is folytatódott (úgy a világ gazdaságban, mint Franciaországban),¹ azért az említett vita messze nem dőlt el. A magánosítás folytatódásával párhuzamosan az állami szerep erősödése is megfigyelhető: egyrészt a részvényesi pozíción alapuló befolyásra ható állami szabályozás, másrészt a köztulajdonú cégek (gyakran a nemzetgazdasági határokat is átlépő) terjeszkedése révén.

Jelen írás célja, hogy bemutassa az államnak elsősorban a közösségi tulajdonú vagy ellenőrzésű vállalatokon keresztül megvalósuló gazdasági szerepvállalását Franciaországban. A cikk – a centralizációs hagyományokkal, az államosítási, illetve a privatizációs kurzusokkal, valamint ez utóbbiak közötti határkönek tekinthető 1983-as fordulóponthátterével foglalkozó részeket követően – a globális pénzügyi válságtól napjainkig tartó időszak elemzésére, illetve azon belül két fő témára, a francia bankrendszer válságtűrő képességére, valamint az állami vagyongazdálkodásra koncentrálna.

Hagyományok

Franciaország – többek között IX. (Szent) és XI. (Óvatos) Lajos uralkodásának köszönhetően – már a 15. században is meglehetősen centralizált államnak számított. A gazdasági erőforrások központosítása csak tovább fokozódott a Nagy Évszázadban² az abszolutizmus kiépülésével, az elsősorban *Richelieu* és *Mazarin* nevéhez fűződő fiskális megszorítások, valamint a colbert-i merkantilizmus révén. A mai értelemben vett (az állam meghatározó befolyása alatt álló) első állami vállalatok a *Colbert* kezdeményezésére létesített királyi manufaktúrák voltak (*Chevallier*, 1979, 16. o.).

A 17. századtól (*Sullytől*, IV. Henrik pénzügyminiszterétől) kezdődően kialakult hagyomány szerint a francia kormány szerveket erős kapcsolat fűzi az üzleti élethez. Ez utóbbi és a központi hatalom mintegy párhuzamosan, majdhogynem egymást kiegészítve fejlődött, s kettejük viszonyára jellemző, hogy a gazdasági ügyekben az állam mindig intervencionista, beavatkozó politikát folytatott. Németország vagy éppen az Egyesült Királyság gyakorlatától eltérően, ahol az állam gazdasági befo-

¹ A Lehman Brothers csődvédelmi kérelme (2008. IX. 15.) utáni öt évben közel 40 milliárd USD értékben adtak magánkézbe állami vagyont Franciaországban (*Privatization Barometer*, online).

² A *IV. Henriktől XIV. Lajos* uralkodásáig, azaz 1589-től 1715-ig terjedő időszak, amikor Franciaország politikailag és főleg kulturálisan a legnagyobb hatást gyakorolta a kontinens és tágabban az egész világ fejlődésére.

lyása az aktuális politikai klíma függvényében változott, a franciáknál állandósult a „nagy kormány” gyakorlata (*Meisel*, 2014, 81. o.).

Általánosan véve és kissé leegyszerűsítve, a francia kapitalizmus az állami szerepvállalást illetően két alapvető ponton különbözik a többi tőkés országtól. Egyrészt strukturális értelemben, ami a hosszú múltra visszatekintő, stabil centralizációs hagyományok talaján kitermelte az állandó és *de facto* jelentős hatalommal felruházott, a kormányváltásokkor is helyükön maradó főtisztviselők által irányított állami testületeket. Másrészt történelmileg az 1789-es forradalom révén, mely a közszolgálat francia értelmezésébe kitörölhetetlenül „beleégette” – a boldog és szabad élethez való joggal összefüggésben – az emberek igazságos (értsd: egyenlőségen alapuló) ellátására való törekvést (*Kolm*, 2010, 5. o.).

Államosítások kora

A kormányzat 20. századi gazdasági szerepvállalásában több hullámban bekövetkező ideiglenes erősödések a kor társadalmi-gazdasági megrázkódtatásaira adott válaszokként értékelhetők. Az államosításokra jellemzően a válságidőszakok végén került sor, amikor a politikai és gazdasági klíma ezt nem csupán lehetővé, de részben szükségyszerűvé is tette.

Az első államosítási hullám az 1936–1938-as Népfronthoz (baloldali pártszövetséghez) kötődik, és alapvetően az 1929–1933-as válság tanulságaira épült, illetve annak következményeit (például tőkehiányt) volt hivatott orvosolni. Állami szubvenciók tőkerészesedéssé konvertálása révén jött létre több vegyes tulajdonú társaság (például SNCF, Air France), de a piacgazdaság befolyásolását célzó első felügyelő, szabályozó hatóságok (például Gabonahivatal)³ felállítása, vagy a jegybank működésének megreformálása⁴ is eme korszak terméke.

A második világháború hatalmas rombolása után az államosítás mögötti politikai szál a francia ellenállás 1943-as programjáig vezethető vissza,⁵ és persze az sem feledhető, hogy a felszabadulás körüli időszakban a kommunista párt volt a

³ A hivatal az árszabályozással, a raktározás és az export/import tevékenység monopolizálásával a kistermelőket próbálta segíteni a trösztök/nagymalmok erőfölényből származó visszaéléseivel szemben (*Bajomi*, 1938).

⁴ A jegybank reformja során a közgyűlés összetétele megváltozott: azon – a korábbi 200 legnagyobb részvényes helyett – az összes francia állampolgárságú részvényes részt vehetett, és mindenki egy szavazati joggal rendelkezett, az általa birtokolt részvények számától függetlenül (*Banque de France*, online, 207. o.).

⁵ „Az energiaforrásokban, bányakincsekben, bankokban és biztosítótársaságokban testet öltő termelési eszközöknek vissza kell térniük a Nemzethez.” A programban – a mozgalom megosztásától

legnagyobb politikai erő az országban (Brucy, 2001, 67. o.). A németek, valamint a németekkel együttműködő franciák által birtokolt cégek és üzletrészek – például a Renault autógyár és az Havas hírügynökség – állami tulajdonba kerültek. Az államosítás gazdasági motívuma az általános tőkehiány és az infrastruktúra-hálózatok (például energiatermelés és -elosztás, közlekedés) újjáépítési igényei közötti szakadékban keresendő. A politikai és a gazdasági motívumok egymást erősítve jelentek meg a pénzügyi, biztosítási szektor jelentős részének – a nagy takarékbankok, az ingatlan- és az agrárhitelezés – közösségi ellenőrzés alá vonásában, ami elősegítette, hogy a magánmegtakarítások a kiépítendő állami szféra nagyberuházásai felé áramoljanak.

A 20. század harmadik nagy, *Mitterand*-féle államosítási hullámának hátterében is megtalálható az ideológiai, gazdasági okok kettőssége. A szocialisták az érintett cégek teljes körű államosítására törekedtek, amivel egyrészt a Banque de France főrésztulajnosainak örökösiként számon tartott ipari, pénzügyi elitet igyekeztek megfosztani befolyásuk gazdasági alapjától, másrészt a külföldi tőke franciaországi terjeszkedésének visszaszorítását célozták. Ugyanakkor az államosítás, legalábbis az ipari vállalkozások esetében csupa olyan cégcsoportot érintett, melyeknek az ideológiai megfontolásokon túlmenően is sürgős állami segítségre volt szükségük (Cohen, 1993, 794. o.).

Míg az 1945-ös államosítás még nem terjedt ki a kereskedelmi bankokra, az 1982. február 11-i államosítási törvény alapján – a már említett ipari cégcsoportokon kívül – 39 bank és 2 jelentős pénzügyi társaság⁶ került 100 százalékos közösségi tulajdonba.⁷ Továbbá az állam blokkoló kisebbségi részesedést szerzett az acélipar óriásaiban, valamint egyes csúcspárágak (informatika, telekommunikáció, gyógyszer-, repülő-, űr-, atom- és hadiipar) francia és többségi külföldi tulajdonban lévő vállalataiban (Vessilier, 1983, 467. o.). Ez utóbbi cégekben történő állami részese-désvásárlást – a már említett politikai, ideológiai okok mellett – nemzetbiztonsági félelmek is alátámaszthatták.⁸

---

tartva – kerülték a termelőeszközök államosítására/társadalmisítására vonatkozó kifejezéseket (Andrieu et al., 2014).

⁶ Vállalatcsoportok, amelyek központjában egy a gazdaság különböző szektoraiban igen diverzifikált portfólióval rendelkező s ezért a reálszféra nagy részére nyomást gyakorolni képes, a hagyományos kereskedelmi banki funkciót a befektetési társaságával ötvöző bank áll (Harbula, 1999, 246–248. o.).

⁷ További 3 bank esetében nem az állam közvetlen, hanem különböző közösségi tulajdonú jogi személyek tulajdonában lévő részvények szintén az államhoz kerültek (LégiFrance onlinea, Article 12).

⁸ A stratégiai tevékenységek védelme korántsem francia specialitás. Az USA-ban a Defense production act 1988-as ún. Exon–Florio-módosítása széles körű felhatalmazást adott az elnöknek, hogy az

A harmadik államosítási hullámban a többségi részesedésszerzésekkel és a teljes körű átvételekkel a közszektor vállalatainak száma mintegy 3000-re emelkedett, amelyek 1982-ben a francia GDP 23 százalékát állították elő (Vie Publique, 2013). Összesen 670 ezer munkahely került át az üzleti szektor magángazdasági részéből a közösségibe, mely utóbbiban a foglalkoztatás – az 1982–1985 közötti években – közel 2,3 millió fővel (az összes alkalmazásban állók több mint 10 százaléka) történelmi csúcsra ért.⁹

Az államosítási hullámok értékelésénél pozitív hozadéknak szokták tekinteni, hogy az állami vállalatok hozzájárultak az ország háború utáni modernizációjához (például a gázellátás, a gyorsvasúthálózat és az atomipar terén). A zömében a francia csúcsegyetemről kikerülő vezetők hatékony közszolgáltatásokat szerveztek. S bár az 1981-es államosítás utólag rövid életűnek bizonyult, mégis hozzájárult a francia iparszerkezet időszerű szerkezetváltásához.

A másik oldalon az állami szektor térnyerésével szembeni ellenérzéseket elsősorban az a kettős veszély motiválta, ami egyrészt a kormánynak a napi munkamegterbe való beavatkozásából („kézi vezérlés”), másrészt annak fordítottjából, vagyis abból a kockázatból adódott, hogy az érintett területért felelős állami cég – mai szóhasználattal – foglyul ejti a szabályozó hatóságot.¹⁰

általa stratégiainak ítélt szektorokban korlátozza a külföldiek amerikai vállalatokban történő részesedésvásárlását. Mivel sem Franciaország, sem az EU nem rendelkezik ilyen jellegű törvényi eszközzel, az állami tulajdon napjainkban is fontos szerepet játszik a nemzetbiztonsági jelentőségű iparágak védelmében (Cour des comptes, 2013, 28. o.).

⁹ Az állami részarány az iparban a foglalkoztatottakat tekintve 6,1-ről 18,6-ra, a hozzáadott értékben 8-ről 22,5-re, a beruházások terén 9,2-ről 23,8-ra, az exportban pedig 12,2-ről 32,1 százalékosra nőtt (*Bizaguet*, 1983, 455. o.). A hitelszektor – a szigorúan vett bankszektor, azaz a brókercégeket és a pénzügyi tanácsadókat nem számítva – pedig szinte teljes egészében (a likvid eszközök 90,1, a gazdaságba kihelyezett hitelek 84,7, a szektorban foglalkoztatottak 89,9 százaléka) a kormány ellenőrzése alá került (*Bizaguet*, 1983, 458. o.).

¹⁰ Ilyen foglyul ejtésről jellemzően két nagy állami cég esetében lehet olvasni. Az egyik az EDF, amely – a szektorban nála felhalmozódó tudásnak köszönhetően – egymaga határozza és valósítja meg a mindenkor francia energiapolitikát, az energiatermelés szerkezetét (benne az atomipar túlsúlyát) (*Kissler–Pautrat*, 2007, 33. o.). A másik az SNCF, mely a TGV (nagy sebességű vasút) koncepciójának – a regionális pályák elhanyagolását eredményező – erőltetésével nemcsak a szabályozó hatóságot, hanem a pályavasutat kezelő céget és a regionális döntéshozókat is foglyul ejtette (*Doumayrou*, 2007, 222. o.).

A második világháború után a rendszeres és masszív kormányzati szerepvállalás jellemzően néhány nagy, ún. válságiparágra koncentrált. A hajógyártás 1951-től, a szénbányászat az 1960-as években végig, az acélipar 1966-tól kapott rendszeresen szubvenciót – bár ezek a támogatások akkoriban még többnyire iparpolitikai indíttatásból és területfejlesztési köntösben (az adott régió ipari, foglalkoztatási fejlődésének katalizátoraként) jelentek meg. Az 1974–1984 közötti, az olaj- és pénzügyi válságokkal terhes időszak azonban minden korábnál nagyobb szerkezetváltási kényszert jelentett a francia ipar számára.¹¹

Miközben az ipar egyre újabb és újabb szegmenseit (textil-, nyomda-, bőr- és cipőipar, szerszámgyártás) érte el a válság, az 1981-től hatalomra jutó baloldali kormányzás – ha csak egy-két év erejéig is – megpróbált visszatérni a korábbi voluntarista iparpolitikához. A korábban alkalmazott vállalatmentő eszköztár jelentősen kibővült, mely nem egyszer erőszakos elemeket (például a bankok vagy a helyi önkormányzat együttműködésre kényszerítése, a menedzsment átszervezése, saját emberekkel való feltöltése, a cég állami vevőköreire különadó kivetése stb.) is tartalmazott. A korábbi *katalizátor* típusú funkció helyébe a *védelmező állam* típusú funkció lépett: a kormányzat gazdasági mentőakciói egyre jobban megterhelték a központi büdztét (Cohen, 2007, 10–12. o.).

A neoliberális fordulatra Franciaországban 1983-ig kellett várni. A frank sorozatban három egymás utáni leértékelésén, valamint a közszférában 1982 júniusától érvényesített ár- és bérstop bevezetésén túlmenően 1983 márciusában drasztikus megszorításokat jelentettek be.¹² A cégmentésekben is gyökeres változás következett be: a csődbe jutott vállalatokkal kapcsolatos eljárásrendet piaci alapokra helyezték,

¹¹ A válság méreteire jellemző, hogy 1978 és 1985 között a francia ipari munkahelyek közel egyharmada megszűnt (Cohen, 2007, 20. o.).

¹² Azon túl, hogy a közkiadásokat jelentősen visszavágták, új adókat vetettek ki, a tehetőseket államkötvényjegyzésre kötelezték és devizakiviteli korlátozásokat vezettek be (Souriac, 1996, 141–142. o.).

A három minileértékelés első ránézésre értelmetlennek tűnhet. Ugyanakkor nem felejthető el, hogy az 1979 óta létező Európai Monetáris Rendszer keretei között csak apróbb, a partnerekkel folytatott tárgyalások eredményeként végrehajtott árfolyam-kiigazítás jöhetett szóba. A tényleges választás így állt fenn: kilépni a rendszerből és hagyni, hogy a lebegő frank magától nagyot gyengüljön, ami lefékezte volna az import beáramlását, megvédve ezáltal a francia ipart és a munkahelyeket; vagy benne maradni, s a megszorítások révén (a *mainstream* számára) hiteles politikát folytatva elkerülni a sorozatos leértékeléseket, esélyt adni a szerkezetváltásnak és az ipari modernizációnak. Az erős frank jegyében 1983-tól folytatott antiinflációs politika azután el is vezetett az alacsony kamatokhoz, a szerkezeti megerősödéshez és a tartós növekedéshez. A három minileértékelés végső soron az európai integráció melletti hitvallásként is értékelhető (Asselain, 2002).

ügyüket a kereskedelmi bíróságokra bízta. A költségvetést terhelő beavatkozások megritkultak, s a konzultációs, szakmai tanácsadói, elemzői szerepkör került előtérbe. Ha mégis sor került intervencióra, egyre inkább a területi közigazgatási szinteknek kellett a zsebükbe nyúlniuk. És ha életet kellett lehelni egy bajba jutott cégbe, a központi szervek egyre kevésbé tartózkodtak attól, hogy külföldi befektetőt közvetítsenek ki az akcióra.

Reprivatizáció

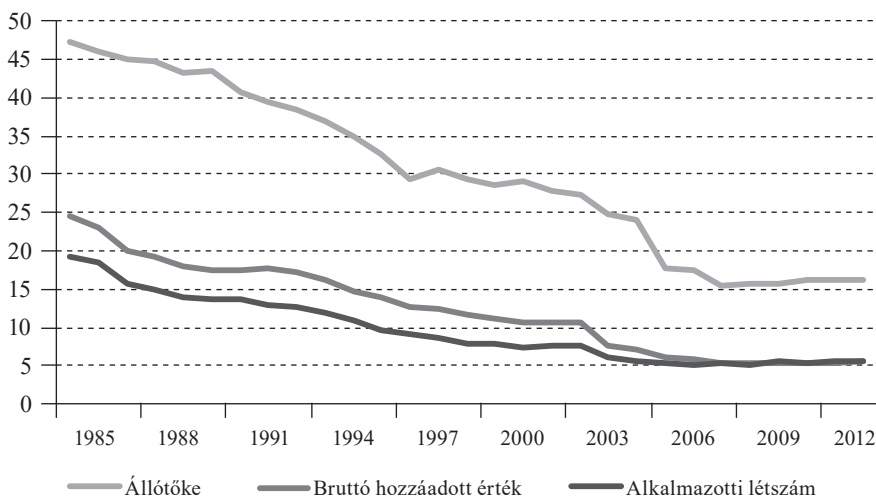
A baloldal 1983-as irányváltása utáni negyedszázad, egészen a 2008-as válságig, az állam gazdasági szerepének leépítése jegyében telt. Politikai hovatartozásától függetlenül a mindenkori kormányzatok – az egyre inkább polgárjogot nyerő neoliberalizmus talaján állva – kötelességüknek érezték a reprivatizációs kurzus folytatását. Az eredmény: az említett időszakban a közösségi tulajdonú cégek gazdasági súlya nagyságrenddel – az állótöke tekintetében harmadára, az alkalmazotti létszámot illetően negyedére, a hozzáadott érték esetében pedig az ötödére – csökkent (lásd az *1. ábrát*).

A közszektor térvesztése a vállalatok és a foglalkoztatotti létszám abszolút mennyiségében is nyomon követhető (lásd a *2. ábrát*). Az állami ellenőrzésű cégek száma közel negyedére, az ott dolgozók száma pedig több mint a felével csökkent. Az ezekben a vállalkozásokban munkát találók aránya az összes foglalkoztatotton belül 10-ről 3,5 százalékosra csökkent.

A privatizációs folyamat következtében jelentősen átalakult, illetve megerősödött a francia (nagy)vállalati struktúra. A mindenkori kormány lényegében szabadon dönthetett a privatizálandó cégek részvényesi szerkezetéről. A későbbi esetleges ellenséges felvásárlás elleni védelmet szolgáló kemény magot a folyamatba meghívott – jellemzően 10-12 nagyobb, egyenként a részvények 0,5–5,0 százalékán osztozó, sokszor még szintén privatizálás előtt álló – cég alkotta. Bár a korrupciós vádak megelőzésére való tekintettel igyekeztek más és más kombinációkban felállítani a kemény magot, a privatizált vállalatok élére csakúgy, mint a legfontosabb (igazgatósági, felügyelőbizottsági) posztokra jellemzően a magas rangú politikusok baráti, ismerősi köréhez, illetve a már kialakult francia gazdasági establishmenthez tartozó – az ún. elitiskolákban (ENA,¹³ Politechnique) végzett és nagy állami testületekben hosszú éveken át bizonyított – főtisztviselőket nevezték ki.

¹³ École Nationale d'Administration: Nemzeti Közigazgatási Egyetem.

A közszektor súlyának változása Franciaországban 1985–2013 között
(Százalék)

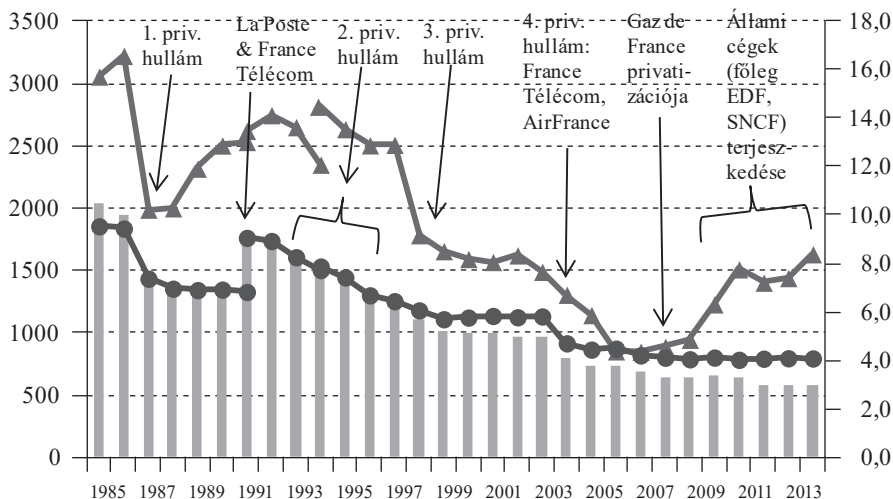

Megjegyzés: Az állami résznek az állótőkében mutatkozó 2005 utáni jelentős visszaesése az autópályatársaságok 2006-os privatizációjához köthető.

Forrás: INSEE [2016a].

Mint hogy a francia cégek egymás részvényeit vásárolták föl, a kereszttulajdonlás olyan kiterjedt hálózata jött létre, amely már önmagában – a tőke jelentős hányadának egy meghatározott kör általi ellenőrzése révén – is szinte kizárta az ellenséges felvásárlást. Ez a gyakorlat (közös képzési gyökerek + kereszttulajdonlás) lehetővé tette az üzleti és politikai érdekek magas szintű összehangolását és védelmét (*Harbula*, 2007, 5. o.). A reprivatizáció nyomán új gazdasági rendszer helyett az *establishment* egymás iránti szolidaritásán alapuló, tőkepiac (kellő mennyiségű tőke) nélkül is meglevő, annak szankcióit kikapcsoló *capitalisme à la française* hagyománya folytatódtott (*Bauer*, 1988, 60. o.).

A többségi közösségi tulajdonú vállalkozások és alkalmazottaik száma, valamint ez utóbbiak összes foglalkoztatottakon belüli aránya

Jelölések: Cégek száma: ▲ (bal skála); dolgozók száma: ● (bal skála x 1000); dolgozók összes foglalkoztatottakon belüli aránya: | (jobb skála %).

A szériák szakadási pontjainak háttere: a postai és a telekom szolgáltatásokra az addig hatóságként működő PTT felbontásával létrehozott cégek (La Poste, France Télécom) 1991-től jelentek meg a többségi állami ellenőrzés alatt álló cégek jegyzékében, ami több mint 400 ezer fővel, illetve 2 százalékponttal emelte meg a létszámra vonatkozó adatokat. 1994-től a közösségi vállalkozások számbavételével kapcsolatos módszertani változás áll a szétcsúszó görbék hátterében.

Forrás: Saját szerkesztés INSEE [2016b] alapján.

Az államtalanítás nem csupán a magánkézbe kerülő vállalatok nagy száma miatt tartott sokáig, hanem azért is, mert egyes ágazatok (például telekommunikáció) franciaországi deregulációja, privatizációja során végig ütközött a közszolgáltatással kapcsolatos kétféle felfogás, kultúra: az angolszász jogra épülő, termékközpontú amerikai, valamint a római jogra épülő latin-európai. Ezen túlmenően a franciák számára a közszolgáltatás a történelmük, kultúrájuk és jogállamiságuk része, összefügg a feudalizmus végső felszámolásával, mintegy köztársasági értékeket képvisel. A közszolgáltatásban érvényesül az egyenlőség jogelve, ami a differenciált tarifák révén helyt ad a különböző helyzetű társadalmi rétegek és földrajzi területek közötti átcsoportosításnak, s így erősíti a társadalmi, gazdasági és területi kohéziót.

A deregulációval a közszolgáltatás eme gazdag értelmezése szűkül le egy angolszász típusú univerzális szolgáltatássá, amely végső soron (széles rétegek által megfizethető és elérhető) szolgáltatási minimumot, illetve erre vonatkozó szolgáltatási kötelezettséget jelent. Az új koncepció nem ismeri a közszolgáltatásból eredő kollektív hasznosságot és a vele kapcsolatos pozitív externáliákat, és ellehetleníti az árrendszerbe beépített keresztmogatások alkalmazását. A monopólium felszabdalása, a piaci szegmensek szétszedése, a hálózat és a szolgáltatás kettéválasztása mind-mind a történelmi szolgáltatót és az államot gyengíti, miközben a versenyre hivatkozva sokszor globális méretű szereplőknek biztosít hozzáférést az adófizetők pénzén kiépített és üzemeltetett infrastruktúrához. S az eredmény: a monopólium helyén oligopol piac jön létre (*Musso*, 2008, 15–18. o.).¹⁴

Míg a globális pénzügyi válság előestéjén a központilag felügyelt pénzügyi szektor már csupán a CDC-t,¹⁵ a BPI-t¹⁶ és a Banque postale-t foglalta magában, bizonyos ágazatokban továbbra is jelentős maradt az állami ellenőrzés. A természetes monopóliumot megtestesítő hálózatok kezelőinél, egyes jelentős közszolgáltatóknál (posta, vasút) – a szociális konfliktusok kockázata és/vagy a szektor alacsony profitabilitása miatt –, továbbá némely stratégiai (például atomipari) vállalkozás (lásd *Areva*) esetében a franciák egyelőre lemondtak a privatizáció folytatásáról (*Fournier*, 2014).

Válság = változás?

A 2008-as globális pénzügyi válság nem tekinthető szakaszhatárnak a francia állam gazdasági szerepvállalását illetően. Ez utóbbiban 2008 nem hozott semmiféle törést, avagy újabb paradigmaváltást; pró és kontra – az állami ráhatás növelése és csökkentése mellett – persze keletkeztek érvek, de a fő trendben nem látni különö-

¹⁴ Az angolszász modellhez való kritikus francia hozzáállás nem jelenti azt, hogy a saját gyakorlatukkal meg lennének elégedve. A szakértők zöme inkább valamiféle harmadikutas megoldást tartana megfelelőnek, amelyben a gazdasági hatékonyság összeegyeztethető a társadalmi kohézióval, a piaci verseny a közérdekkel, és a (francia értelemben vett) közszolgáltatás az európai integrációval (*Brillet*, 2004).

¹⁵ Caisse des dépôts et consignations: Takaré- és letéti pénztár, a régi OTP-re emlékeztető (adómentes lakossági betétek [ún. Livret A] gyűjtése, szociális lakások és önkormányzati beruházások finanszírozása), különleges jogállású, a parlament ellenőrzése alatt álló francia állami pénzügyi intézet, mely elvileg főként a magántőke számára kevésbé érdekes gazdaságfejlesztés (infrastruktúra, urbanizáció, környezetvédelem) finanszírozását biztosítja.

¹⁶ Banque publique d'investissement: állami befektetési bank az állami és regionális fejlesztési politikák támogatására és a kis- és középvállalatok ilyen projektekből való részvételének finanszírozására.

sebb változást. A privatizáció már jóval a válság kirobbanása előtt lelassult, a legnagyobb állami vállalatok gazdálkodásában pedig 2004 (az APE¹⁷ felállításának éve) fontosabb dátumnak számít, mint 2008.

Ugyanakkor a válság és a kormányzat gazdasági szerepéről való közgondolkodás, illetve ez utóbbi változása bizonyos tekintetben mégis összefügg. A krízis ugyanis – melynek nyomán milliók kerültek a korábbinál sokkal szűkebb körülmények közé – további lökést adott annak a folyamatnak, illetve irányzatnak, amely egyre szigorúbb (értsd: a magánszférára jellemző) gazdálkodást követel meg a közösségi pénz és vagyon felett diszponálótól.

A francia bankok és a pénzügyi válság

A 2008-as globális pénzügyi válság a francia bankrendszert jóval kevésbé rázta meg, mint a hasonló gazdasági méretű európai versenytársakét. Különböző, a jelen fejezetben részletezendő okok (például szabályozási és szerkezeti sajátosságok) miatt kevésbé volt kitéve a külföldről érkező sokkhatásoknak. Tény, hogy a franciák viszonylag keveset – 2008–2014 között a GDP-jük 5,6 százalékának megfelelő összeget (119 milliárd eurót) – költöttek bankjaik megmentésére, ami európai összehasonlításban – főként a régi tagországok között – rendkívül alacsony szintnek számít. Mindenesetre az EU hat legnagyobb gazdasággal rendelkező tagországa közül Franciaország ezzel az aránnyal az utolsó helyen áll (lásd a 3. ábrát). Az említett összeg 21,1 százaléka a bankok feltőkésítésére, 1,0 százaléka pedig az értékvesztett eszközökkel kapcsolatos intézkedésekre ment el. A maradék 77,9 százalékot a hitelek egy részére nyújtott *de facto* állami garanciavállalás tette ki; az eredetileg 319,8 milliárd euróra rúgó – a kormány által jóváhagyott, a Bizottság által pedig az állami támogatásra vonatkozó uniós joggal összeegyeztethetőnek ítélt – garanciából végül „csupán” 92,7 milliárd eurónyt használtak fel.¹⁸

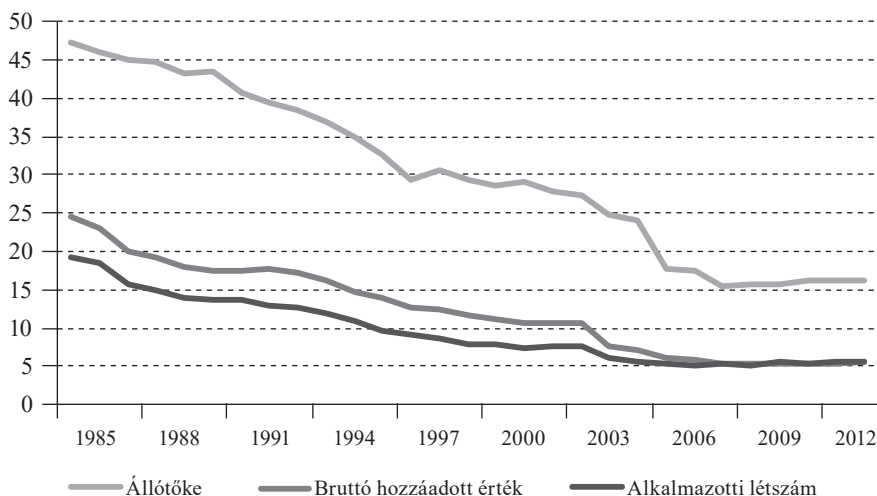
¹⁷ Agence des participations de l'Etat: Állami Részesedések Ügynöksége.

¹⁸ A támogatás jelentős része ahhoz a két bankhoz került, amelyek a legnagyobb kötvénybiztosítók közé tartozó amerikai leányvállalataik révén a leginkább megszenvedték a subprime válságot: a Natixis-hoz, a Banque Populaire és a Caisse d'Épargne 2006-ban felállított közös befektetési bankjához, valamint a francia–belga Dexia-hoz (*Lautier – Simon* online).

A 2008–2014 között az EU 6 legnagyobb gazdaságában a pénzügyi szektornak nyújtott állami segítség relatív nagysága

(Adatok a GDP százalékában)

Forrás: Saját szerkesztés az EB, DG Competition (online) adatai alapján.

A francia adófizetők tehát viszonylag olcsón megúszták a globális pénzügyi válság bankrendszerüket érintő következményeit. Az állami támogatásokat, melyek zöme a krízis első éveire koncentrálódott, nem kellett a későbbiekben számottevően megnövelni.¹⁹ A jelenség hátterét vizsgálva abból kell kiindulni, hogy az 1980-as évek elejének neoliberális fordulata, valamint az azt követő privatizációs időszak igen jelentős változásokat indított el a francia pénzügyi rendszerben. A korábbi állami (közösségi) tulajdonosi dominancia hirtelen véget ért, a legnagyobb kereskedelmi bankok megjelentek a tőzsdén. A jogi szabályozás egységesítése 1984-től a hitelezéssel foglalkozó intézmények számára lehetővé tette, hogy univerzális bankokká alakuljanak át, azaz korábbi főtevékenységüket nagyobb nyereséggel kecsegtető irányba egészíthessék ki. Fejlődött a tőzsde, 1986-ban beindult a kereskedés a határ-idős piacon, a MATIF-on.²⁰ A hitelpiaci korlátozások felszabadítása megélénkítette

¹⁹ Ugyanakkor nem feledhető, hogy a francia bankok odahaza – és a leánybankjaikon keresztül sok más országban (főleg Dél-Európában) – később igencsak megsínylelték a válság másodlagos hatásait: a gazdaság lassulását és a szuverén adósságválságot (Howarth, 2013, 381. o.).

²⁰ Marché à terme international de France.

a versenyt a belső piacon. A francia bankok és a nem pénzügyi vállalkozások közötti kapocs – mely sohasem volt olyan erős, mint Németországban – tovább gyengült, a vállalatok (főként a CAC40²¹ blue chipjei) egyre inkább a pénzpiacokról finanszírozták magukat. A francia gazdaság a pénzügyi hálózatra épülő kapitalizmus modellje felől elindult egy pénzpiaci alapokra épülő modell felé (*Hardie–Howarth*, 2009, 1020. o.). A változás azonban nem volt esztelenül gyors, a régi modell beépített fékjei működtek, s végső soron ez mentette meg a francia pénzügyi rendszert attól, hogy a globális pénzügyi válságban a brithez vagy a némethez hasonló méretű kár érje.

Melyek voltak az említett fékek? Először is magának a pénzügyi rendszernek a szerkezete. A privatizációs kurzus nyomán Franciaországban rendkívül koncentrált, néhány nagy nemzeti óriásbank köré épülő pénzügyi rendszer jött létre, amelynek elemei egymással és a gazdaság más ágazatainak nagyvállalataival egy bonyolult kereszttulajdonosi hálózatban kapcsolódtak össze. És bár a válságot megelőző évtizedben a francia gazdaság és tőzsde fokozódó nemzetköziesedésével a kereszttulajdonlás kiterjedt hálózatai kezdtek felbomlani, a pénzügyi hálózatokra épülő gazdasági modell sok tekintetben tovább élt. Az óriáscégek többségéhez hasonlóan a pénzintézetek egyrészt továbbra is rendelkeztek a tényleges irányítást a kezében tartó, vagy legalább a stratégiai kérdésekben blokkolásra képes nagyrésztvényesssel (*Harbula*, 2007, 448. o.); másrészt a vezetőségben még mindig ott voltak és döntő pozíciókat töltöttek be a pénzügyminisztérium és a bankfelügyelet egykori szakemberei, illetve tanácsadói, a nagy államtestületek főtisztviselői elithálózatának egymást még az iskolapadból ismerő, sztenderdizált karrierpályát befutó képviselői (*Schmidt*, 2003, 542. o.).

A bankok élén álló menedzserek közös kulturális (értsd: államigazgatási) gyökerei megóvták a társaságokat attól, hogy túlságosan kockázatos ügyletekbe bonyolódjanak, de legalábbis attól, hogy a kockázatos befektetések túl nagy jelentőségre tegyenek szert a tevékenységükben. Jellemző példa, hogy amikor a pénzügyi liberalizációval lehetővé vált a tevékenységi körök szélesítése, a francia bankok erős híd-főállásokat építettek ki a lakossági szolgáltatások terén, nem utolsósorban az egyébként is a saját vadászterületüknek tekintett dél-európai országokban.²² Szemben a brit és német példával, amelyekben a bankok nemzetközi nyitása főként a vállalati hitelezésre és a beruházási banki tevékenységre koncentrált, a francia bankrendszer a viszonylag kisebb kockázatot magában rejtő külföldi lakossági üzletágban terjesz-

²¹ A legjelentősebb párizsi tőzsdeindex.

²² Itáliai terjeszkedése révén 2006/2007-re mind a BNP Paribas, mind pedig a Crédit Agricole Olaszországot a második „hazai” piacának tekintette (CECEI, 2008, 127. o.).

kedve növekedett nemzetközivé. A francia pénzügyi rendszer elsősorban ennek a mind odahaza, mind pedig külföldön igen jelentős rezsiviselővé avanzsáló lakossági üzletágnak köszönhető, hogy a globális pénzügyi válságból származó veszteségek nem okoztak számára nagyobb megrázkódtatást (*Hardie–Howarth, 2009, 1023. o.*).

Hasonló óvatosság mutatkozott a származtatott ügyletek terén is. A francia bankok inkább a részvény-, kamatláb- és devizaárfolyam-derivatívákra specializálódtak, s az ezekből származó óriási profit csökkentette a készletét a sokkal veszélyesebb hitelderivatívákkal való üzletelésre. Összességében a francia bankok méretükhöz, vagyis a pénzügyi turbulenciáknak való ellenálló képességükhöz képest:

- Kevés pénzt fektettek a későbbiekben mérgezővé vált (főként az amerikai *subprime* jelzálogokon alapuló) pénzügyi termékekbe.
- Kevéssé bonyolítottak mérlegen kívüli tevékenységekre – a hitelezés kockázatát eszközfedezetű banki hitelek átsomagolásával és továbbértékesítésével a tőkepiaci befektetőkre való hárítására, illetve szétosztására – szakosodott egységek (SIV-ek)²³ felállításába. Általában kevéssé merültek bele az értékpapírosításon alapuló kölcsönnyújtásba.
- Kevéssé függték a rövid lejáratú bankközi hitelezéstől (*Howarth, 2013, 376–377. o.*).

A felsorolt tények részben az egyes pénzügyintézetek stratégiájából következnek, azonban annyira egyformán jellemzik az összes francia pénzügyintézetet, hogy rendszerszerű jelenségre is utalhatnak, ami végső soron a mindenkorai francia gazdaságpolitikával is kapcsolatba hozható. Mert hiába tereli az állam a bankokat az innovatív tevékenységek – például a hitelezést felpörgető értékpapírosítás – felé, ha eközben olyan törvényeket és szabályozásokat hagy a rendszerben, amelyek hosszas engedélyezési procedúrákkal lassítják a SIV-ek felállítását, vagy éppen – például a határidős tőzsde megnyitásával – más irányba, más tevékenységek felé engednek gyorsabb váltást. Végül megemlítendő, hogy a nagy piacvezető hazai bankok (nemzeti bajnokok) létrehozása és megerősítése érdekében évtizedekig a rendszerben maradt egy sor törvény és rendelkezés – például az adómentes betétek (livret A) kezelésének néhány bankra történő korlátozása, a CDC kitüntetett szerepe, vagy az ellenséges tőzsdei felvásárlást nehezítő szabályozás²⁴ –, amelyek így együtt nemcsak

²³ Structured Investment Vehicle: strukturált befektetési társaság.

²⁴ A már korábban meglévő, az ellenséges tőzsdei felvásárlást akadályozó sávós bejelentési, engedélyezési kötelezettség 1989-től kiegészült a bankok védelmét igen hatékonyan szolgáló újabb rendelkezéssel. Az utóbbi értelmében bárki, aki vásárlásai során egyedül vagy másokkal összehangoltan az adott cégben akár a tőke, akár a szavazatok egyharmadát biztosító részvényhányadra tett szert, köteles volt a szavazatokat biztosító részvények kétharmadáig nyilvános vételi ajánlatot tenni. Ez a rendelkezés

hatékony védelmet, hanem egyfajta irányadó keretet is biztosítottak a francia pénzügyintézetek számára.

Bár a francia pénzügyi rendszer a sorozatos liberalizációs reformok révén – úgy a francia bankok külföldi terjeszkedését, mint a külföldi pénzügyintézetek franciaországi piacra jutását illetően – rendkívül nyitottá vált, a piac nemzetköziesedése nem vezetett a külföldi bankok jelentős franciaországi térnyeréséhez. Ennek az ellenkezője történt: a verseny növekedése erős koncentrációs folyamatot indított el, s az egyre nagyobb és erősebbé váló francia nagybankok a külföldi piacok felé terjeszkedtek. Az expanziót a globális pénzügyi válság sem tudta megakasztani. Ma már éppen az okoz problémát, hogy egyes bankok túlságosan is nagyra nőttek, és az öt vezető francia pénzügyintézet közül négy fölkerült az FSB²⁵ (problémáik, méretük, komplexitásuk és kapcsolódásaik miatt) a globális pénzügyi rendszert veszélyeztető, rendszerszintű kockázatot képviselő bankokat (G-SIBs)²⁶ tartalmazó listájára.²⁷

A túl nagy sikernek is megvan a hátulütője, a francia bankok túl jelentősékké váltak, már rendszerszintű kockázatot jelentenek. Még így is megállapítható, hogy az államnak kitüntetett szerepe volt a francia bankrendszer fejlődésében, nemzetközivé válásában, piaci orientációjának növekedésében, és közvetlen tulajdonosi beavatkozás nélkül is sokat tett azért, hogy a szektor nagyobb buktatók nélkül vészelje át a globális pénzügyi válság legrosszabb időszakát. A 2000-es évek elejétől, a gazdaság egyéb stratégiáinak ítélt ágazataiban is előtérbe került az indirekt ráhatás. Az egymást követő kormányok ahelyett, hogy elítélték volna, maguk is egyre inkább éltek a piac kínálta eszközökkel.

Vagyonkezelő állam

Bár az 1980-as évek közepétől elinduló (re)privatizáció több hullámban látványosan leszűkítette az állam gazdasági mozgásterét, ez azonban nem jelentette azt, hogy ne folytatódott volna a viták a maradék állami szektor minél hatékonyabb működtetéséről. A viták alapjául szolgáló elemzések egyrészt alapelveket és ajánlásokat fogalmaztak meg, másrészt fölhívták a figyelmet a helyzet tarthatatlanságára.

zés alaposan megdrágította a nagyobb cégek és a nagybankok ellenséges célú átvételét (*Borgomano et al.*, online).

²⁵ Financial Stability Board: Pénzügyi Stabilitási Tanács, svájci székhelyű nemzetközi testület, mely a G20-ak jóváhagyásával a globális pénzügyi rendszer monitorozásával és ajánlások kidolgozásával foglalkozik.

²⁶ Global systemically important banks.

²⁷ A 2015. novemberi, 30 bankot tartalmazó listán 8 amerikai, 4-4 brit, francia és kínai, 3 japán, 2 svájci és 1-1 német, olasz, holland, spanyol, illetve skandináv bank szerepel (FSB, 2015a).

Kezdjük ez utóbbival! Miközben a piacok egyre jobban megnyíltak a globális verseny számára, az európai versenypolitika egyre szigorúbban ellenőrizte az állami szektor finanszírozását, a pénzügyi tevékenységek hozadéka pedig a gazdaság finanszialisálódása folytán meghaladta a reálgazdaságét, továbbá a részvényesi szerepkör és a vállalatvezetési módszerek is gyökeresen átalakultak, addig az állam nem volt képes ilyen ütemben megújulni, s a közszféra vállalatainak működését részben még az 1950-es években (!) hozott rendeletek szabályozták (*Minefi*, 2003, 7. o.).

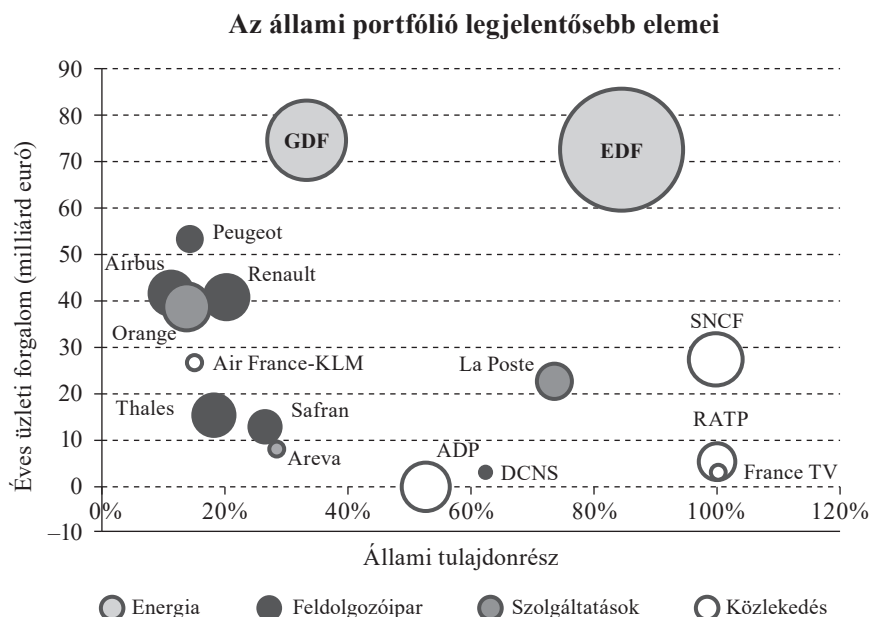
Az alapelvek között szerepelt az állam részvényesi és egyéb funkcióinak szétválasztása, a közszolgáltatások átlátható és számon kérhető koncessziós szerződéseken alapuló kiszervezése, a közszolgáltatói és a versenyszférába sorolható tevékenységek elkülönítése, illetve – amennyiben ez utóbbiak gyors fejlődése várható – az adott vállalat tőkéjének a magánbefektetők számára történő megnyitása. A két legfontosabb javaslat az állam részvényesi szerepkörének betöltésére hivatott ügynökség (egyfajta vagyönügynökség) felállítására, valamint a tevékenységük nagyobb részét valódi verseny piacon folytató vállalkozások részvénytársasággá történő mielőbbi átalakítására vonatkozott.

Az elemzések megegyeztek abban, hogy az államnak meg kell teremtenie azokat az eszközöket, melyek segítségével végre felelős vagyongazdálkodást lesz képes folytatni, elősegítve ezzel a portfóliójába tartozó cégek fejlődését (*Minefi*, 2001, *Minefi*, 2003, *Barbier de la Serre et al.*, 2003).

Egy 2004. évi rendelettel végül létrejött az APE, melynek küldetéséről, céljairól és a működését szabályozó irányelvekről a következőket érdemes tudni:

- az APE hosszú távú érdekek alapján tevékenykedő, nem egyszer igen lassú megtérüléssel számoló, megfontolt befektetőként az állam szempontjából stratégiai jelentőségűnek ítélt vállalkozások saját tőkéjébe investál;²⁸
- befektetései hozadékát kétféleképpen használhatja fel: vagyonkezelői tevékenységébe forgatja vissza, vagy az államadósság csökkentésére fordítja (APE onlinea, APE onlineb);

²⁸ Stratégiai jelentőségűek például a természetes vagy gazdasági monopóliumot megtestesítő, valamint a biztonsági, biztonságpolitikai és nemzetvédelmi szempontból fontos társaságok, amelyek beruházásait az állam – az EU működéséről szóló Szerződés állami szubvenciókat szabályozó 107-es cikkelyével összhangban – gondos magántulajdonos mintájára tőkeemeléssel, vagyis anélkül kívánja finanszírozni, hogy az a cégek eladásításához vezetne (*Boillon*, 2014, 41. o.).

Megjegyzés: A körök mérete a cégekben lévő állami rész értékével arányos: a jegyzett cégekben a tőzsdei érték (2015. 04. 30-án), a többiben (SNCF, La Poste, RATP, DCNS, France TV) a saját tőke alapján. Az ábrán a tízezer főnél nagyobb létszámú cégek láthatók.

Forrás: APE [2015] alapján.

- az APE négyes célrendszerében megjelenik:
  - a stratégiai cégekben történő kellő mértékű – például az elektromos-hálózat-üzemeltetőkben 100, a gáz- és áramszolgáltatásban 70, a párizsi repülőterek üzemeltetőjében 50 százalékos – részesedés fenntartása (Sénat, 2016);
  - az ország alapvető szükségleteit kielégíteni képes stabil közszolgáltató cégek fennmaradásának biztosítása;
  - az európai és a francia gazdaság növekedésében meghatározó szektorok vállalkozásai fejlődésének és konszolidációjának elősegítése;²⁹

²⁹ Eme cél eléréséhez nincs feltétlenül szükség arra, hogy az állam többségi tulajdonos legyen. A részvényesi struktúra függvényében általában elég lehet egy 5–30 százalék közötti állami részesedés. (APE onlinec)

- és a vállalatok (tőkeinjekciókkal történő) megmentése olyan egyedi esetekben, amikor a csőd rendszerszintű következményekkel járna (APE onlinec).

Az APE 2014–2015-ös éves jelentéséből kiderül, hogy ez az alig 50 fős ügynökség – 2014-ben 143 milliárd eurós forgalmat bonyolító, mintegy 1,8 millió főnek munkát adó – 77 nagyvállalatban összesen 110 milliárd euró értékű állami részvénycsomag fölött diszponált, és 2014-ben 4,1 milliárd euró osztalékot fizetett a költségvetésbe. (A portfólió főbb elemeiről lásd a 4. ábrát.)

Az APE létrehozását megelőző elemzések ajánlásai közül a verseny piacon működő állami vállalatok gazdasági társaságokká alakítása jelentős arányban megtörtént. Néhány nagyobb cég (EDF, GDF, ADP) már 2004–2005-ben átalakult, és 2013–2014-re a vagyonügynökség égisze alá tartozó cégek kétharmada részvénytársasági formában tevékenykedett (APE, 2013, 15. o., APE, 2015, 26. o., *Boillon*, 2014, 46. o.). A kereskedelmi társasági forma előnye – azon kívül, hogy az európai versenyszabályozás és a bírósági gyakorlat is kevesebb fogást talál ezen, mint a közintézményeken (például a tengeri kikötők, szénbányák üzemeltetőin)³⁰ –, hogy a cégek szabadabban diverzifikálhatják tevékenységi körüket, így hatékonyabban semlegesíthetik az egyes piacok konjunkturális ingadozásából eredő kockázataikat, illetve veszteségeiket.

Ugyanakkor a jelentéseknek az átlátható működésre és szerződéskötésre vonatkozó javaslatai nem valósultak meg teljeskörűen, pontosabban kissé ellentmondásos a kormányzati szándék és cselekvés. Egyrészt olyan jogi változások léptek életbe, amelyek egyszerűsítik és a magánszféra szereplőjéhez hasonlatossá teszik a közszféra vállalatainak működését, és amelyek nyomán csökken az állami kinevezettek száma és aránya, vagyis a főtisztviselők viszonylag szűk köre helyett nagyobb arányban lehet a vállalat érdekeinek jobban megfelelő szakértői körből igazgatósági és felügyelőbizottsági tagot kinevezni (APE onlinec, APE, 2013, 7. o., APE, 2015, 9. o.).

Másrészt egy 2014. márciusi (eredeti elnevezésében a reálgazdaság visszahódítását célzó) törvény általánossá tette a részvényüket legalább 2 évig megőrző (hű-

Bár a vállalatok eredményességét és értékteremtésük minőségét inkább az iparág, semmint a részvényesi struktúra határozza meg, kutatások bizonyítják, hogy a többségi részvényessel rendelkező cégek a szétaprózott tulajdonosi szerkezetű cégeknél általában jobban teljesítenek. Mindazonáltal a többségi részesedésnek van egy optimális szintje (kb. 25–30 százalék között), mely felett a teljesítmény már csökkenő (*Harbula*, 2007, 449. o.).

³⁰ Franciaországban a közintézmények közösségi finanszírozású, a közjog hatálya alá tartozó jogi személyek, melyek közérdekű tevékenységet látnak el. Pénzügyi-gazdálkodási önállóság szempontjából valahol a szoros központi igazgatású hatóságok és a nagyobb önállóságot élvező állami vállalatok között helyezkednek el.

séges) befektetők számára a dupla szavazatra feljogosító részvényt a tőzsdén jegyzett vállalkozásoknál, ami az 1000 főnél nagyobb létszámmal dolgozó vállalatok részére megnehezíti (lelassítja és megdrágítja) franciaországi telephelyeik bezárását és a tömeges elbocsátásokat. Ezzel az állam ellenőrző szerepét erősíti (Légifrance, onlineb).³¹

Bizonyára fel lehet mutatni egy-két esetet, amelyekben a törvény segített a munkahelyek megőrzésében,³² de inkább arról van szó, hogy lényegében a korábbi neo-liberális irányt folytató gazdaságpolitikai gyakorlat miatt a baloldalon, sőt magán a szocialista párton belül is a szakadás jelei mutatkoznak. Ezért a 2012 óta regnáló baloldali kormányzat – választói bázisának megtartása érdekében – kénytelen minden eszközzel (még ha sokszor szélmalomharcnak tűnik is) a franciaországi munkahelyek megőrzéséért küzdeni.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a kényszert alkalmazó törvényekkel szemben a megegyezésre törekvés, valamint a magánszektorból kölcsönzött módszerek (például az APE által folytatott vagyonkezelés) célravezetőbbek. Az előbbire példa a romló eredményeket felmutató PSA esete, amelyben a kormányzat, a Peugeot család és a cég kínai partnere, a Dongfeng meg tudott egyezni abban, hogy a tőkéből egyenlő részt (14-14 százalékot birtokolva) és a vállalatirányításban egyenlő felelősséget vállalva mintegy 3 milliárd euróval (ebből az APE része 800 millió) emeljék a vállalat tőkéjét. Az egyezség révén lehetővé vált, hogy egyszerre kerüljék el az üzembeszárásokat Franciaországban, tartsák otthon a K+F tevékenység háromnegyedét és segítsék a cég nemzetközi terjeszkedését (*Le Huffington Post*, 2014). A vagyonkezelés hatékonyságára példa az EDF és az SNCF 2009 utáni terjeszkedése (ennek hatását lásd a 2. ábrán), amit a magáncégek gyakorlatához egyre közelebb álló vállalatvezetési módszerek tettek lehetővé. A Dalkia EDF általi felvásárlása 2014-ben – a cég kiterjedt leányvállalati hálózata okán – önmagában közel 200 új céggel bővítette a többségi állami ellenőrzés alatt álló vállalkozások számát.³³

³¹ A törvényhozó kinyilvánított szándéka a vállalatok spekulációs támadások elleni védelme volt, de a gyakorlatban az állam számára lehetővé vált, hogy úgy adjon el részvényeket – más irányú befektetéseit finanszírozandó vagy államadósságát csökkentendő –, hogy közben ne csökkenjen az adott cégben a befolyása (*Le Figaro*, 2015).

³² Lásd például a kormány tőkeemelését a Renault-ban, melynek révén az állam befolyása akkora nőtt, hogy minden bizonnyal meg fogja tudni gátolni a franciaországi munkahelyek veszélyeztetésére vonatkozó terveket. (*Le Monde*, 2015). Ugyanakkor az akciót a tőzsde másként értékelte: a Renault-árfolyam rövid távon harmadával esett, majd jelentős kilengések után kb. 10-15 százalékkal a korábbi érték alatt ingadozik (Euronext online).

³³ Ha a létszám adatok nem követik az állami cégek számának növekedését (lásd a 2. ábrát), ez abból adódik, hogy a legnagyobb közfoglalkoztatóknál (például vasút, posta, energetika) folyamatos létszám-racionalizálás folyik (INSEE, 2016b).

Az államnak a közösségi tulajdonú vagy ellenőrzésű vállalatokon keresztül megvalósuló gazdasági szerepvállalását illetően Franciaország ma már nem lóg ki a partnerei közül.³⁴ Ha valami miatt mégis különbözőnek tűnik, az részben a menedzserek közös oktatási és államigazgatási gyökereiből fakad (lásd a bankok jó válságtűrő képességét), részben a 2012 óta regnáló szocialista kormány azon igyekezetéből, hogy a választói bázis megtartása érdekében a gazdasági patriotizmusnak legalább a látszatát fenntartsa. Hiába azonban a kardcsörtetés és a hangzatos elnevezésű törvények: a globalizáció és a nemzetközi versenypiacok valóságából fakadóan, amíg a tőke megtérülésére sokkal kedvezőbb kilátások kínálóznak Franciaországon kívül, addig a befektetésekben ez tükröződni fog.

Az állami részesedéssel rendelkező vállalkozások kétharmada már részvénytársaságként, s körülményeit tekintve egyre inkább a magánszféra többi vállalatának mintájára működik. Több cég a nevét is megváltoztatta, csak hogy szabaduljon a régre rakódott, a paternalista állammal és a bürokratikus aurával kapcsolatos előítéletektől.³⁵ A még átalakulás előtt álló cégeknél azonban továbbra is akad példa a tulajdonos állam által alkalmazott „kézi vezérlésre”.³⁶

Bár a globális válság nem jelent szakaszhatárt, azért a korábbi (reprivatizációs) kurzus ideológiai alapjai meginogtak. Bizonyos funkciókban az állami (közösségi) tulajdonú vállalatok életképessége, válságtűrő képessége, s ezáltal létjogosultsága bizonyítást nyert. A privatizációs folyamat nem állt ugyan le (jelenleg a vidéki repterek magánkézbe adása van napirenden), de az állami tulajdon tévesztése megtorpan, és bizonyos folyamatok (például a klímaváltozással kapcsolatban várható teendők) abba az irányba mutatnak, hogy a gazdaság egyes területein lesz még kereslet a közszolgálati jelleg erősítésére (Fournier, 2015).

³⁴ A francia statisztikai hivatal adatai szerint 2014 végén 1632 francia cég állt állami ellenőrzés alatt, amelyknél összesen 795 ezer fő talált munkát. Az alkalmazottak 85 százaléka a közlekedés/szállítás/raktározás (60,7 százalék), az energiatermelés és -szolgáltatás (16,7 százalék), vagy a tudomány (7,6 százalék) területén dolgozott (INSEE, 2016b). A francia állami cégek tőkéjének GDP-arányos könyv szerinti értéke 2012-ben jóval a holland, a svéd, a finn, az olasz, a balti, a cseh, a lengyel vagy az ír állami cégek hasonló értéke alatt maradt (EB, 2015, 35. o.).

³⁵ Így lett a Gaz de France-ból *Engie*, a France Télécomból *Orange*.

³⁶ *Boillon* [2014, 67–68. o.] több példát is hoz erre, köztük például azt, amelyben a már éppen eléggé eladósodott SNFC igazgatótanácsát belekényszerítették az Alstom 40 TGV-szerelvényére vonatkozó vásárlásba.

Hivatkozások

- Andrieu, C. et al. [2014]: Le programme du Conseil national de la Résistance en perspective. *Histoire@Politique*, No. 24., Le dossier.
- APE [onlinea]: Notre mission statement. Letölthető: <http://www.economie.gouv.fr/agence-participations-etat/notre-mission-statement>
- APE [onlineb]: Lignes directrices de l'État actionnaire. Letölthető: http://www.economie.gouv.fr/files/files/directions_services/agence-participations-etat/Documents/Textes_de_reference/Lignes_directrices_de_l'Etat_actionnaire_-_17_03_2014.pdf
- APE [onlinec]: Notre stratégie. Letölthető: <http://www.economie.gouv.fr/agence-participations-etat/notre-strategie>
- APE [2013]: L'État actionnaire – Rapport 2013.
- APE [2015]: L'État actionnaire – Énergie, industrie, services et finance, transports.
- Asselain, J. C. [2002]: Le siècle des dévaluations. Du franc Poincaré au “franc fort”. *Les Notes Bleues*.
- Bajomi Endre [1938]: A francia gabonahivatal. *Korunk*, Vol. 13., 536–538. o.
- Banque de France [online]: Loi tendant à modifier et à compléter les Lois et statuts qui régissent la Banque de France. Histoire, Les grandes dates 1920–1960. Letölthető: https://www.banque-france.fr/uploads/tx_bdfgrandesdates/statuts-lois_08.pdf#page=207
- Barbier de La Serre, R. – David, J-H. – Joly, A. J. – Rouvillois, P. [2003]: L'Etat actionnaire et le gouvernement des entreprises publiques. Ministère de l'Economie, des finances et de l'industrie, 24.2.2003, Paris.
- Bauer, M. [1988]: The politics of state-directed privatisation: The case of France, 1986–88. *West European Politics*, 11.4.1988, 49–60. o.
- Bizaguet, A. [1983]: L'importance des entreprises publiques dans l'économie française et européenne après les nationalisations de 1982. *Revue économique*, Vol. 34., No. 3., 434–465. o.
- Boillon, C. [2014]: La gouvernance des entreprises à participations publiques – L'Etat comme actionnaire privé. Letölthető: <http://memoire.jm.u-psud.fr/docannexe/file/4401/La-gouvernance-des-entreprises-%C3%A0-participations-publiques---Christophe-Boillon---VF.pdf>
- Borgomano, C. – Hoen, O. – Mora, A. – Tetelboum, C. [online]: Prise de controle de sociétés et moyens de défense. Letölthető: <http://www.jeuilin.net/ScPo/OPA.htm>
- Brillet, E. [2004]: Le service public “à la française”: un mythe national au prisme de l'Europe. *L'économie politique*, No. 4., 20–42. o.
- Brucy, G. [2001]: La doctrine de la CGT sur la formation des adultes: entre pragmatisme et lutte de classes (1945–1955): Jalons pour une histoire de la formation professionnelle en France. *Travail et emploi*, No. 86.
- CECEI [2008]: 2007 Rapport annuel du Comité des établissements de crédit et des entreprises d'investissement.
- Chevallier, F. [1979]: Les entreprises publiques en France – La documentation française. *Notes et Études documentaires*, Nos. 4507-4508., 9 Mars 1979.
- Cohen, E. [1993]: Représentation de l'adversaire et politique économique: nationalisation, politique industrielle et Acte unique européen. *Revue française de science politique*, No. 5., 788–806. o.
- Cohen, E. [2007]: Le CIRI ou l'ingénierie sociale du déclin industriel. Actes du Colloque du Creusot 2007 (A paraître), 21 mai.
- Cour des comptes [2013]: Les faiblesses de l'État actionnaire d'entreprises industrielles de défense, rapport public thématique.
- Doumayrou, V. [2007]: La fracture ferroviaire: pourquoi le TGV ne sauvera pas le chemin de fer. Editions de l'Atelier.
- EB [2015]: European Economy. Occasional papers, No. 224., June.

- EB, DG Competition [online]: State Aid Scoreboard 2015. Aid in the context of financial and economic crisis. Letölthető: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/scoreboard/financial_economic_crisis_aid_en.html
- Euronext* [online]: Renault. Letölthető: <http://www.boursedeparis.fr/products/equities/FR0000131906-XPAP>
- Fournier, J.* [2014]: L'entreprise publique. Előadás az Actualité du droit de l'entreprise c. konferencián 2014. június 13-án. Collège de France, Amphithéâtre Marguerite de Navarre, Paris.
- Fournier, J.* [2015]: L'évolution de l'action publique en France. Előadás az École Nationale des Travaux Publiques de l'Etat-ban, április, Vaulx-en-Velin.
- FSB [2015a]: 2015 update of list of global systematically important banks (G-SIBs). Financial Stability Board, 3 November.
- Generationlibre* [online]: Le visage de la finance folle: la Caisse des Dépôts et Consignations. Letölthető: <https://www.generationlibre.eu/wp-content/uploads/2014/02/CDC1.pdf>
- Harbula Péter* [1999]: Tulajdonosi és nagyvállalati struktúra a francia gazdaságban. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 46., No. 3., 245–265. o.
- Harbula Péter* [2007]: Francia vállalatok tulajdonosi szerkezete, felelős irányítása és felelőssége. *Hitelintézet szemle*, Vol. 6., No. 5., 429–452. o.
- Hardie, I. – Howarth, D.* [2009]: Die Krise but not La Crise? The financial crisis and the transformation of German and French banking systems. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47., No. 5., 1017–1039. o.
- Howarth, D.* [2013]: The Legacy of State-led Finance in France and the Rise of Gallic Market-Based Banking. *Governance*, Vol. 26., No. 3., 369–395. o.
- INSEE [2016a]: Entreprises publiques. Letölthető: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?reg_id=0&ref_id=T16F154
- INSEE [2016b]: Données détaillées sur le répertoire des entreprises contrôlées majoritairement par l'État au 31 décembre 2014. Letölthető: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1908490>
- Kissler, L. – Pautrat, M.-H.* [2007]: Modernisation des services publics et management social en France et en Allemagne. CIRAC.
- Kolm, S. C.* [2010]: History of public economics: The historical French school. *The European Journal of the History of Economic Thought*, Vol. 17., No. 4., 687–718. o.
- Lautier, D. – Simon, Y.* [online]: Les rehausseurs de crédit anatomie d'une crise. Letölthető: [https://www.ffsa.fr/webffsa/risques.nsf/html/Risques_73-74_0042.htm/\\$file/Risques_73-74_0042.htm#n1](https://www.ffsa.fr/webffsa/risques.nsf/html/Risques_73-74_0042.htm/$file/Risques_73-74_0042.htm#n1)
- Le Figaro* [2015]: Actionnaires: pourquoi l'État veut imposer le droit de vote double. *Le Figaro Économie/Entreprises*, 14/04.
- Légifrance [onlinea]: Loi n° 82-155 du 11 février 1982 de nationalisation. Letölthető: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000503960>
- Légifrance [onlineb]: Loi n° 2001-420 du 15 mai 2001 relative aux nouvelles régulations économiques. Letölthető: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000503960>
- Le Huffington Post* [2014]: PSA officialise l'arrivée de l'Etat et du chinois Dongfeng au capital. *Le Huffington Post Actualités*, 19/02.
- Le Monde* [2015]: Qu'est-ce que le droit de vote double que l'Etat veut défendre chez Renault? *Le Monde Économie*, 08/04.
- Meisel, C.* [2014]: The Role of State History on Current European Union Economic Policies. *Towson University Journal of International Affairs*, Fall Issue, Vol. XLVII., No. 1., 78–97. o.
- Minefi* [2001]: L'État actionnaire: rapport 2001. Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie.
- Minefi* [2003]: L'État actionnaire: rapport 2003. Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie.
- Musso, P.* [2008]: III. La dérégulation du système des télécoms. *Repères*, 38–59. o.
- Privatization Barometer [online]: PB Database, France 1977–2013, Privatizations. Letölthető: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>

- Schmidt, V.* [2003]: French capitalism transformed, yet still a third variety of capitalism. *Economy and Society*, Vol. 32., No. 4., 526–554. o.
- Sénat [2016]: Projet de loi de finances pour 2016: Compte d'affectation spéciale: participations financières de l'État. 15 mai.
- Souriac, R.* [1996]: Histoire de France, 1750–1995: Société, culture, 1750–1995. Presses Univ. du Mirail, Vol. 2.
- Vessilier, E.* [1983]: Aspects financiers des nationalisations. *Revue économique*, Vol. 34., No. 3., 466–495. o.
- Vie Publique* [2013]: L'évolution du périmètre du secteur publique d'entreprises. *Vie Publique*, Découverte des institutions, le 19.08.

Kuvait mint arab donor segélyezési motivációi

UDVARI BEÁTA – KISS GÁBOR DÁVID – KIS KATALIN –
PONTET JULIANNA – HALMOSI PÉTER

A feltörekvő donorok szerepe egyre jelentősebb a nemzetközi fejlesztési együttműködésben. Kína, Brazília és India mellett az arab donorok (Kuvait, Szaúd-Arábia, Egyesült Arab Emírségek) segélyezése is meghatározó. E donorok tevékenységéről, segélyezési intézményi háttéréről, motivációjukról meglehetősen keveset tudunk az arab donorok átfogó multilaterális együttműködése és a Kuvaitban már az 1960-as években kiépült segélyezési intézményrendszer ellenére. E cikkben így az arab donorokra fókuszálunk, és közülük is Kuvait segélyezési tevékenysége mögött meghúzódó motivációkat elemezzük. Mivel a kereskedelmi kapcsolatok is meghatározóak a segélyek elosztásában, így az összes kuvaiti bilaterális segély mellett az Aid for Trade (AfT) elosztása mögött meghúzódó okokat is megvizsgáljuk. Az irodalmi áttekintés és a 124 recipiens országon alapuló statisztikai vizsgálat eredményei szerint a kuvaiti segélyek és AfT-támogatások elosztását a közös nyelv mellett az egy főre jutó GDP befolyásolja szignifikánsan, viszont a segélyek nagyságánál már a recipiens ország jobb gazdasági helyzete a döntő tényező.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F35.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.74>

Udvari Beáta, PhD, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.
E-mail: udvari.beata@eco.u-szeged.hu

Kiss Gábor Dávid, PhD, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.
E-mail: kiss.gabor.david@eco.u-szeged.hu

Kis Katalin, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Természettudományi Kar.
E-mail: katalink@gamma.ttk.pte.hu

Pontet Julianna, PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.
E-mail: pontet.julianna@gmail.com

Halmosi Péter, PhD, egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar.
E-mail: halmosi@eco.u-szeged.hu

Bevezetés

A 21. században továbbra is globális kihívást jelentenek a fejlődő országokat sújtó szegénység, adósság, katonai konfliktusok, háborúk, terrorizmus és migráció. A fejlett országok és a nemzetközi szervezetek már évtizedek óta igyekeznek megoldást találni e kihívásokra a nemzetközi segélyezés² révén is, azonban a globalizáció, az egyre liberalizáltabb multilaterális kereskedelmi rendszer, valamint a tőkeáramlás viszonylagos szabadsága nem kedvez a fejlődő és a legkevésbé fejlett országok³ többségének. Míg az afrikai fejlődő országok részesedése a világelexportból az 1950-es évekbeli 6 százalékról 2014-re 2,9 százalékra esett, addig a fejlődő ázsiai országok részesedése ugyanezen időszakban 12 százalékról 35 százalék fölé nőtt (UNCTADStat, 2016).

Az ezredforduló óta látványosan megváltozott a nemzetközi fejlesztési együttműködés. Egyrészt 2000-ben az ENSZ útjára indította a Millenniumi Fejlesztési Célokat, majd 2016-tól a Fenntartható Fejlesztési Célokat,⁴ másrészt két nagyobb trendnek is tanúi lehetünk. Ezek egyike szerint a segélyezésnek olyan célokat kellene szolgálnia, amelyek lehetővé teszik azt, hogy a recipiens ország a segélyektől függetlenül is hosszú távon tudjon fejlődni. Az Aid for Trade (AfT, Segély a kereskedelemért) révén például arra törekcszenek a donorországok, hogy a fejlődő országok eredményesebben tudjanak részt venni a nemzetközi kereskedelemben, ami gazdasági fejlődésük alapja lehet. Emellett pedig a nemzetközi fejlesztési együttműkö-

¹ Fejlődő országok alatt a Világbank [2016] osztályozása szerinti alacsony és közepes jövedelmű országokat értjük, amelyeket az egy főre jutó GNI alapján határoznak meg. 2016-os adatok alapján az alacsony jövedelmű országok közé az 1025 USD alatti GNI/fővel rendelkező országok tartoznak, az alsó közepes jövedelmű országok esetén az GNI/fő 1026 és 4035 USD között van, míg a felső közepes jövedelmű országok esetén a GNI/fő 4036 és 12 475 USD között található. (Magyarország a magas jövedelmű országok közé tartozik.)

² Azt a folyamatot, mely révén a segély eljut a rászoruló fejlődő országokhoz, *nemzetközi segélyezésnek* nevezzük, azonban napjainkban a *nemzetközi fejlesztési együttműködés* a leginkább használt fogalom (Udvari, 2013). E cikkben e két fogalmat (segélyezés, fejlesztési együttműködés) szinonimaként használjuk. Segély alatt pedig az OECD által is használt hivatalos fejlesztési támogatást (official development assistance) értjük. E szerint segély az alacsony és közepes jövedelmű országok részére nyújtott támogatás, amely legalább 25 százalékos adományelemet tartalmaz (OECD, 2013).

³ A legkevésbé fejlett országokat a 1000 USD-nél alacsonyabb GNI/fő, a gazdasági sérülékenység és a képzetlen, motiválatlan humán erőforrás jellemzi. Az ENSZ jelenleg 48 országot sorol ebbe a kategóriába.

⁴ A nyolc Millenniumi Fejlesztési Cél (például a szegénység csökkentése, az oktatás kiterjesztése, a környezetvédelem, az anyák egészsége, a globális partnerség) elérésére 2015-ös határidőt szabtak. 2016-tól a Fenntartható Fejlesztési Célok váltották fel e célokat: 17 cél keretében a 2016–2030 közötti évekre határozzák meg a fejlesztési irányokat a fejlődő országok támogatásának területén. Bővebben lásd: UN [2016].

désben új szereplők jelentek meg: a hagyományos nyugati donorok (leginkább Nyugat-Európa, Észak-Amerika, Japán) mellett a feltörekvő donorok egyre jelentősebb befolyással bírnak, hiszen napjainkban a globális segélyek körülbelül 25 százalékát adják (OECD CRS, 2016). E donorok közé soroljuk a hagyományos értelemben vett feltörekvő országokat (például Kína, India, Brazília), a kelet-közép-európai EU-tagokat, valamint az arab országokat is. A feltörekvő donoroktól származó segély viszont inkább helyettesíti a hagyományos donoroktól érkező támogatásokat a sokkal lazább és kevesebb politikai feltételhez kötött segélyezési tevékenységük miatt: a feltörekvő donorok nem avatkoznak be a recipiens országok belügyeibe (Udvari, 2014a). Ennek eredményként a feltörekvő donorok a segélyezés eddigi eredményeit is alááshatják és hatással lehetnek a segélyek hatékonyságára is. Így fontos azt vizsgálni, hogy a feltörekvő donorok segélyezési tevékenységét milyen tényezők motiválják. Mivel e donorok meglehetősen heterogének, így elemzésünket az arab országokra szűkítjük le, közülük is Kuvaitot elemezzük részletesen. Ennek három oka van. Egyrészt Kuvait már 55 éve nyújt fejlesztési segélyt, másrészt az arab donorok közül Kuvaitban a legmagasabb a GNI-arányos segély nagysága (Shushan–Marcoux, 2011) és – harmadrészt – Kuvait van jelen a legtöbb fejlődő országban az arab donorok közül (Dreher et al., 2011).

Kutatásunk célja tehát annak vizsgálata, hogy Kuvait segélyallokációját milyen tényezők motiválják. Mivel a segélyezés során a kereskedelmi kapcsolat is meghatározó tényező, így az általános segélyezés mellett az Aid for Trade segélyezés motivációit is vizsgáljuk. Az irodalmi áttekintés során feltárjuk a segélyezés mögött meghúzódó általános motivációkat, valamint az arab donorok segélyezési sajátosságaira is kitérünk. Ezek alapján választottuk ki a 124 fejlődő ország bevonásával végzett statisztikai elemzésünkhöz használt indikátorokat. A statisztikai elemzés a Heckman-féle regressziós modellre (Heckit-modell) épül, amely lehetőséget biztosít arra, hogy megbecsüljük: Kuvait mely fejlődő országoknak nyújt segélyt, valamint előre jelezzük a Kuvait által nyújtott segély nagyságát.

A cikk első része a segélyezés mögött meghúzódó motivációkat részletezi, ezt követően bemutatjuk az arab donorok segélyezésének kezdetét és jellemzőit, külön kitérve Kuvait segélyezési tevékenységére. Majd ismertetjük a statisztikai adatelemzés módszertani hátterét és eredményeit. Az adatelemzés rávilágít arra, hogy Kuvait a közös nyelv, a kereskedelmi kapcsolatok és a recipiens ország szegénysége alapján dönt arról, hogy nyújt-e támogatást, azonban a segély nagyságára vonatkozó döntéseinél leginkább a kereskedelmi kapcsolatok, a kedvezőbb gazdasági helyzet (a magasabb GDP) és a népesség játszanak jelentős szerepet.

A segélyezés motivációi

Számos elemzés született már a segélyezés hatékonyságáról és motivációjáról (lásd például *Doucouliagos–Paldam*, 2009; *Hansen–Tarp*, 2001; vagy *McGillivray*, 2003 munkáit), azonban az eredmények nem egyértelműek. A segélyezés motivációi sokat változtak az évtizedek során, de továbbra is az látható, hogy a donorok különböző okokból nyújtanak segélyeket az egyes fejlődő országoknak (*Szent-Iványi–Lightfoot*, 2015). A következőkben az általános és a kereskedelmi motivációkat mutatjuk be.

Általános motivációk

A motivációkat a recipiens ország jellemzői és a donorország érdekei alapján közelíthetjük meg. A recipiens országok szempontjából fontos a *4P* elve, mely szerint a szegénység (*poverty*), a népesség (*population*), a politikák (*policy*) – mint például a jó kormányzás és szabadság –, valamint a közelség (*proximity*) donor és recipiens között (a vallás, a nyelv, a gyarmati múlt és a kereskedelmi kapcsolatok terén) jelentős motiváló tényezők a segélyek elosztásában (*Clist*, 2011). Emellett a *recipiens ország kormányzata* is meghatározó tényező. Kimutatták, hogy a demokratizálódó országok több segélyben részesülnek, mint a kevésbé demokratikusak (*Alesina–Dollar*, 1998; *Berthelemy–Tichit*, 2004; *Collier–Dollar*, 2001), hiszen ezekben az országokban a jó kormányzás elve érvényesül, ami a segélyek hatékonyságát növeli (*Hoeffler–Outram*, 2011). Azonban a donorország politikai berendezkedése is meghatározza, hogy mely recipienseket támogatja: demokráciák általában demokráciákat, autoriter rendszerek pedig nem demokráciákat támogatnak (*Bermeo*, 2011).

A *korruptióellenes intézkedések* szintén befolyásolják a segélyek elosztását. 1997 óta a multilaterális donorszervezetek⁵ kevesebb segélyt nyújtanak a korruptabb országoknak. Viszont a bilaterális donorok⁶ vagy nem vették figyelembe a korruptió szintjét, vagy pedig a korruptabb országokat segélyezték, ugyanakkor kimutatható, hogy 1997 óta csökken a különbség a két fő donorcsoporthoz között (*Charron*, 2010).

A *terrorizmus elleni küzdelem* az elmúlt években központi motivációvá vált a segélyek elosztása terén, és több segélyben részesülnek azok az országok, amelyekben fegyveres konfliktus kialakulása várható vagy a szomszédos országokat sújtotta háború (*Brück–Xu*, 2012). A segélyezés célja tehát további konfliktusok elkerülése,

⁵ Multilaterális donorok alatt általában nemzetközi szervezeteket értünk (pl. Világbank, ENSZ), amelyek a nemzetállamoktól gyűjtött pénzügyi forrásokat osztják szét.

⁶ Bilaterális donorok a nemzetállamokat jelentik: a segélyeket közvetlenül, multilaterális intézmény beiktatása nélkül juttatják el a fejlődő ország számára.

a béke megőrzése. Erre kiváló példa az Amerika Egyesült Államok, hiszen érdekei a 2001. szeptember 11-i terrortámadásokat követően szemmel láthatóan megváltoztak: a korábbiaktól eltérően elsősorban biztonsági kérdések kerültek előtérbe, és ez segélyezési gyakorlatán is jelentős mértékben észrevehető (*Uhrin–Schusztter*, 2013).

Ugyanakkor a donorok stratégiai és politikai érdekei sokszor fontosabbak, mint a recipiens ország gazdasági igényei (*Alesina–Dollar*, 1998; *Younas*, 2008), így sokkal inkább a gyarmati múlt és a politikai szövetség befolyásolja a segélyek elosztását, mint a recipiens ország társadalmi háttere (*Einarsdottir–Gunnlaugsson*, 2016). *A donorország politikája és saját belföldi* – gazdasági, társadalmi – helyzete szintén hatással lehet a segélyek elosztására (*Round–Odedokun*, 2004; *Chong–Gradstein*, 2008). Ha a donorországban konzervatív kormány van hatalmon, akkor az alacsony jövedelmű országokba irányuló segélyek összege valószínűleg csökkenni fog (*Tingley*, 2010), valamint a donorországban tapasztalható egyenlőtlenség, korrupció, adórendszer szintén hatással lehet a segélyek elosztására, sőt e körülményeknek sokszor nagyobb hatásuk van, mint magának a recipiens ország gazdasági, társadalmi helyzetének (*Chong–Gradstein*, 2008).

Kereskedelmi motivációk: az Aid for Trade kezdeményezés

A kedvezőbb kereskedelmi kapcsolatok és ezáltal a különböző erőforrásokhoz való hozzájutás szintén meghatározhatják a segélyek allokálását (*Paragi et al.*, 2007). Mivel 2005 végén a nemzetközi kereskedelembe való részvétel fejlesztésére egy új kezdeményezés, az Aid for Trade indult, így a kereskedelmi motivációkat ezen keresztül vizsgáljuk.

Az Aid for Trade (AfT) kezdeményezést az ezredfordulót követően fogadták el a Kereskedelmi Világszervezet keretén belül: 2006 közepére határozták meg a program konkrét céljait és azokat a területeket, amelyeket a támogatással fejleszteni kívánnak (*Gamberoni–Newfarmer*, 2009).⁷ A kezdeményezés három célja (WTO, 2006): (i) a fejlődő, de különösen a legkevésbé fejlett országok exportnövekedésének elérése, továbbá (ii) ezen országok bekapcsolása a multilaterális kereskedelmi rendszerbe annak érdekében, hogy (iii) ők is élvezhessék a liberalizáció előnyeit. A célok megvalósulása érdekében hat területet támogat az AfT-program (WTO, 2006):

⁷ Az AfT történetéről lásd részletesen például: *Basnett et al.* [2012] tanulmányát.

- kereskedelempolitika és -szabályozás (vitás ügyekben való hatékony részvétel), kereskedelemfejlesztés (beruházásösztönzés, üzleti szolgáltatások, e-kereskedelem),
- kereskedelmi infrastruktúra (fizikai infrastruktúra – úthálózat, kikötők, energiahálózat, telekommunikáció – fejlesztése),
- termelési kapacitás kiépítése (gazdasági szektorok megerősítése, üzleti környezet, banki szolgáltatások),
- kereskedelemmel összefüggő alkalmazkodási támogatás (költségvetési támogatás a liberalizáció költségeinek fedezésére),
- egyéb kereskedelemmel kapcsolatos igények.⁸

Az AfT elsődleges célja tehát, hogy a fejlődő országok is a liberalizált kereskedelem nyertesei legyenek. Ennek háttérében a kereskedelem és a gazdasági fejlődés közötti kapcsolat elfogadása áll (*Basnett et al.*, 2012), annak ellenére, hogy nem egyértelmű ez a kapcsolat (*Baldwin*, 2003; *Moreira*, 2010; *Stiglitz–Carlton*, 2006; *Subasat*, 2002). Ugyan az AfT elsődleges célja az, hogy a fejlődő országokon belül is a legkevésbé fejlett országok részesüljenek kiemelt támogatásban, ez nem mindig van így (*Udvari*, 2011; *Uhrin–Schusztter*, 2013). Például Kínában – mint a világ egyik legnagyobb exportőre – az Európai Unió több AfT-projektet valósított meg, mint egész Fekete-Afrikában (*Udvari*, 2013).

Az AfT hatásaival már számos tanulmány foglalkozott, azonban e cikknek nem célja a hatásvizsgálat, így ezeket csak érintőlegesen mutatjuk be (lásd az *1. táblázatot*). E tanulmányok két csoportba oszthatók: donortól függetlenül elemzik azt, hogy a fejlődő országok exportvolumene hogyan változik a kapott AfT-támogatásoknak köszönhetően (*Cali és te Velde*, 2011; *Pettersson és Johansson*, 2011), vagy azt vizsgálják, hogy egy-egy donor által nyújtott AfT-támogatás hogyan hat az adott donor és a fogadó országok közötti kereskedelemre (*Bearce et al.*, 2013; *Udvari*, 2013; *Uhrin–Schusztter*, 2013).

Az *1. táblázat* alapján meghatározhatjuk az Aid for Trade mögött meghúzódó motivációkat is. Ugyan az AfT a fejlődő országok kereskedelmi kapacitásainak bővítését célozza, azonban több olyan tanulmány (*Bearce et al.*, 2013; *Udvari*, 2014b, 2016) is született, melyek kimutatják, hogy *az AfT-támogatásoknak köszönhetően a donorok exportja bővült a fejlődő országok irányába*. Összességében tehát az AfT-támogatások nyújtása mögött a donorok kereskedelmi kapcsolatainak szélesítése is áll, és vélhetően a szorosabb kereskedelmi kapcsolatokkal bíró országok részesülnek nagyobb támogatásban.

⁸ Ezeket a területeket lásd részletesen *Udvari* [2013]; *Uhrin–Schusztter* [2013], WTO [2006].

Az Aid for Trade elemzésével foglalkozó főbb szakirodalmi források és eredményeik

Tanulmány	Vizsgált terület	AfT hatása
CaliVelde [2011]	Exportbővülés	A fejlődő országok exportja nő
Pettersson–Johansson [2013]	Exportbővülés	A fejlődő országok exportja nő
Helble et al. [2009]	Kereskedelempolitika és exportbővülés	A fejlődő országok exportja nő
Bearce et al. [2013]	USA segélyei és exportbővülés	Mind a recipiens országok, mind az USA exportja bővül
Vijil–Wagner [2010]	Exportbővülés	A fejlődő országok exportja nő
Lanz et al. [2016], valamint Melo–Laurent [2016]	Kereskedelmi költségek	Az AfT a kereskedelmi költségek csökkenését eredményezi
Lee–Ries [2016]	Beruházások bővülése	Bővülnek a beruházások
Udvari [2013]	A kereskedelem bővülése az EU-val	Bővül az EU-val folytatott kereskedelem
Udvari [2014b]	Az EU régi és új tagországai-val folytatott kereskedelem	A régi tagországokkal folytatott kereskedelem bővül
Udvari [2016]	Az ibériai EU-tagországok exportbővülése	Az ibériai EU-tagok exportja bővül a fejlődő országok irányába

Forrás: Saját szerkesztés.

Napjainkban tehát e tényezők a legdominánsabbak egy-egy donor segélyallokációja mögött, azonban fontos kiemelni, *hogy az arab donorok alapvetően eltérő motivációk, prioritások alapján allokálják segélyeiket, mint a DAC-országok.*⁹ Mielőtt elemezzük ezeket a különbségeket, az arab donorok nemzetközi fejlesztési együttműködésben elfoglalt helyét ismertetjük.

Az arab donorok a nemzetközi fejlesztési együttműködésben

Az 1990-es évek elején a hivatalos fejlesztési támogatás több mint 90 százaléka az OECD fejlesztési bizottságának (DAC) országaiból származott (*Manning, 2006*),

⁹ A DAC a nyugati világ legnagyobb donorait tömörítő szervezet az OECD-n belül, jelenleg 30 ország a tagja, Magyarország utolsóként csatlakozott hozzá 2016 decemberében. E csoportra a hagyományos (nyugati) donorokként utalunk a cikkben.

viszont az ezredfordulóra jelentősen megnőtt a DAC-on kívüli országok száma, és már több mint 30 országot sorolhatunk e körbe (*Paulo–Reisen, 2010; Smith et al., 2010*). Ennek eredményeként napjainkban a fejlesztési támogatások egynegyede származik a feltörekvő országoktól: 2012-ben 6500 millió dollár származott e donoroktól (OECD CRS, 2016), viszont becslések alapján akár duplaannyi összegről is lehet beszélni, és elérheti a 11 800–13 000 millió dollárt is (*Smith et al., 2010*). Ugyanakkor – a DAC-donorokhoz hasonlóan – a feltörekvő donorok GNI-arányos fejlesztési támogatásai relatíve alacsony szintet értek el.

A feltörekvő – vagy új – donorok elnevezés nem egyértelmű (*Udvari, 2014a*), hiszen nem mindegyik tekinthető új segélyezőnek: például Kína már az 1950-es években is jelentős segélyeket nyújtott Afrikának (*Udvari, 2014a; Vári, 2016*), de az arab országok is aktív szereplői voltak a nemzetközi fejlesztési együttműködésnek már az 1970-es években is (*Manning, 2006; Woods, 2008*). Kutatásunk fókuszában szereplő Kuvait pedig már 1961 óta nyújt segélyeket (ECOSOC 2008). Emellett a feltörekvő donorok nagyon heterogének (*Sato et al., 2011*), nemcsak gazdasági szempontból, hanem a nemzetközi fejlesztési közösséghez való hozzáállásukban is. Néhányan (pl. Brazília, arab országok) egyáltalán nem működnek együtt a DAC-országokkal (*Cabral et al., 2014; Schulz, 2010; Smith et al., 2010*). Ezzel szemben más országok (pl. Kolumbia, Indonézia, Vietnam, Egyiptom) követik a DAC-sztenderdeket, mint a DAC-országok által elfogadott segélyhatékonyságról szóló párizsi dokumentum elveit (Paris Declaration on Aid Effectiveness), vagy az accrai cselekvési tervet (Accra Agenda) (*Cabral et al., 2014; Schulz, 2010*). Ezeket figyelembe véve *Woods* [2008] és *Smith et al.* [2010] tanulmányában foglalt elveket követjük, és a feltörekvő donorok szélesebb definícióját fogadjuk el: a feltörekvő országokat – és melléjük sorolva az arab donorokat – értjük feltörekvő donorok alatt.

Az arab országok segélyezésének kezdete

Az 1970-es években több, nemzetközileg is meghatározó gazdasági esemény fűződik az arab országokhoz, amelyek a mai napig hatással vannak a régió nemzetközi tőkeáramlására, így segélyezésére is. A Bretton Woods-i rendszer 1971-es összeomlása komoly globális árfolyam-ingadozásokat és leértékeléseket eredményezett. 1971 decembere és 1973 márciusa között az amerikai dollár a vezető valutákkal szemben átlagosan 30 százalékot veszített értékéből (*Sampson, 1975*), amely mind a kereskedelmi partnereket, mind a vezető valutákat – német márka, angol font, francia frank, japán jen – tartalékoló országokat hátrányosan érintette. Ezt követte 1973. október

17-én az Olajexportáló Országok Szervezete (OPEC) által, a jom kippuri háború hatására, az Izraelt támogató országokat érintő olajexport-felfüggesztés (*Kreienbaum*, 2013; *Sampson*, 1975). A Közel-Keleten kialakuló politikai válság komoly globális makrogazdasági hatásokat eredményezett, ami az USA-ban és a fejlett országokban gazdasági válságok kialakulásához vezetett (*Barsky–Kilian*, 2004). Az embargó hatására a nyersolaj hordónkénti ára rövid idő alatt több mint négyszeresére nőtt. Az alapvető energiahordozó iránti kereslet rövid távon nem volt képes reagálni a gazdasági sokkra, így általános áremelkedés és eladósodás indult be a világban (*Dhespande*, 2003), függetlenül attól, hogy az OPEC-tagországok eltérő ár- és kitermelési stratégiákat követtek (*Alhajji–Huettner*, 2000; *Brémond et al.*, 2012; *Reynolds–Pip-penger*, 2010; *Nakov–Nuño*, 2013).

A nemzetközi pénzügyi rendszer válsága közrejátszott az olajválság, majd az 1980-as évek adósságválságának kialakulásában, azonban komoly hatással volt az arab országok globális befektetéseire és harmadik országok részére nyújtott segélyeinek a volumenére és a szerkezetére. Az új nemzetközi pénzügyi rendszer egyszerre jelentett lehetőséget és akadályt is az arab országok számára nemzetközi céljaik követésére (*Nakov–Pescatori*, 2010). Az OPEC-országok a második világháború után az energiahordozók exportjából származó óriási profit révén dinamikusán fejlődő, de a világgazdaság növekedésével szorosan összefüggő pályára léptek. A gazdasági növekedés a kormányzati kiadások növekedésével, az állami korrupció és a társadalmi jóléti kiadások magasabb szintjével járt együtt az arab országokban is (*Gylfason*, 2004; *Kolstad–Soreide*, 2009). Aktív külkereskedelmi mérlegük révén nettó devizatartalék-többletet realizáltak, amit az Amerikai Egyesült Államok pénzügyi rendszerén keresztül magánbankokba és kormányzati értékpapírokba fektettek be (*Baghat*, 2008). A növekvő jólét lehetővé tette az arab országok közötti nemzetközi segélyezés rendszerének létrehozását is, amelyben jelentős változások az 1970-es évektől indultak meg. Az OPEC tagjai meglátták a régió országai megsegítésének szükségességét és a nemzetközi humanitárius feladatokban való részvételt, így 1974–1981 között további hiteleket nyújtottak a Nemzetközi Valutaalap és fejlődő országok részére. A hiteleket az időszakban realizált külkereskedelmi többletből fedezték (*Világbank*, 2010).

Az arab segélyek jellemzői

Az 1970-es években az arab országoknak juttatott támogatások több mint egyharmadát az arab donorok folyósították. A recipiens arab országok e pluszforrásokat

részben a bankrendszer feltökésítésére, részben a pénzügyi stabilitás helyreállítására fordították. Tehát a kimagasló támogatások az olajválság átmeneti hatásainak tompítására szolgáltak. Az 1980-as években az öbölállamok pénzügyi forrásai folyamatosan elapadtak, amit részben kompenzált a három donorország (Szaúd-Arábia, Kuvait és az Egyesült Arab Emírségek) 1990–1991-ben nyújtott támogatása. A segélyek csökkenésének három lényeges oka volt. Egyrészt a korábbi magas támogatási szint hosszú távon nem volt fenntartható,¹⁰ másrészt még a donorországokban is szűkült az állam fiskális mozgásteret a bérek, a transzferek és az adósságok magasabb finanszírozási terhe miatt. Harmadrészt pedig a külső tényezők (például a regionális biztonsági kockázatok) szűkítették az arab donorok pénzügyi mozgásteret.

Később két alkalommal került sor a támogatások növelésére: először az 1990–1991-es öbölháború idején, majd a 2002 utáni időszakban részben az olajárak emelkedése, részben pedig a katonai konfliktusokat követő rekonstrukciók szükségessége miatt. A támogatások időszakos visszaesése és ciklikussága ellenére az arab donorok által nyújtott GNI-arányos támogatás 1973 óta folyamatosan az ENSZ által kitűzött 0,7 százalékos érték fölött van (ECOSOC, 2008; Világbank, 2010), viszont az általuk allokált segélyösszegek továbbra sem követik GDP-növekedésüket (ECOSOC, 2008). Az arab nemzetközi segélyezési politikában megjelent a fejlesztési bankokkal és a hivatalos szervezetekkel (pl. Arab Koordinációs Csoport) történő együttműködés is, azonban a források döntő többsége még mindig bilaterális úton áramlik (Arab Fund, 2016).

Idővel az arab donorok már az arab országokon túl fekete-afrikai és muzulmán országok részére is elkezdtek támogatásokat nyújtani, főként az oktatás, az egészségügy, a mezőgazdaság és a szociális szolgáltatások terén (Arab Fund, 2016). Néhány ország esetében a külföldi támogatások kiemelt jelentőséggel bírnak: Szíria esetében az összes bilaterális segély 70 százalékát, Libanon, Jemen és Jordánia esetében pedig 40 százalékát az arab támogatások teszik ki (Világbank, 2010). 2004 és 2008 között az arab államok pénzügyi lehetőségei ismét javultak az olajár emelkedése miatt (36 dolláros hordónkénti ára 93 dollár fölé emelkedett), és 2008 után az arab országok felismerték az országok eltérő nemzetközi támogatásának szükségesét. A többnyire a természeti katasztrófák miatt szükséges humanitárius segélyek elosztása érdekében új információs rendszert hoztak létre és új szabályokat vezettek be a nemzetközi segélyezésben. Ezek eredményeként napjainkban az arab országok részére nyújtott fejlesztési segítségnyújtás több mint 90 százalékát három ország:

¹⁰ A donorok bruttó nemzeti jövedelméhez mérten a segélyek kimagasló mértékűek voltak: az Egyesült Arab Emírségek esetében 12,5 százalék, Kuvait esetében 8,5 százalék volt (Világbank, 2010).

2. táblázat

Az arab országok által támogatott 10 legfontosabb ország az egyes időszakokban

Ország	1973–1979		1980–1989		1990–1999		2000–2008		2009–2015	
	Millió USD	Ország	Millió USD	Ország	Millió USD	Ország	Millió USD	Ország	Millió USD	Ország
Egyiptom	24 609	Szíria	15 726	Egyiptom	5801	Nyugat-Balkán	1657	Egyiptom	10 655	
Szíria	15 941	Jordánia	12 804	Törökország	2541	Libanon	834	Jordánia	1 533	
Jordánia	8 074	Marokkó	6 144	Szíria	2028	Marokkó	771	Jemen	1 310	
Jemen	4 685	Jemen	4 498	Marokkó	1491	Egyiptom	596	Marokkó	812	
Pakisztán	3 763	Szudán	3 632	Libanon	830	Jemen	688	Pakisztán	802	
Szudán	3 030	Bahrain	2 221	Bahrain	813	Szudán	498	Gázai övezet	669	
Marokkó	2 772	Omán	1 690	Jordánia	627	Algéria	366	Afganisztán	401	
Omán	2 173	Libanon	1 640	Afganisztán	543	Törökország	349	Szudán	272	
Mauritánia	1 709	Pakisztán	1 243	Omán	337	Bahrain	342	Mauritánia	176	
Szomália	1 546	Törökország	1 221	Jemen	243	Omán	203	Líbia	171	

Forrás: Világbank [2010, 12. o.] és OECD CRS [2016] alapján saját szerkesztés.

Szaúd-Arábia, Kuvait és az Egyesült Arab Emírségek nyújtja. Utóbbi egyúttal a világ legnagyobb humanitárius segítségnyújtója is: 2013-ban már 140 ország részére több mint hatmilliárd USD segélyt folyósított (Arab Fund, 2016; Világbank, 2010).

Az arab donorok segélyezése a támogatott országokat illetően továbbra is koncentrált: a 10 legnagyobb recipiens ország az arab segélyek több mint 80 százalékában részesül (lásd a 2. táblázatot). Közülük is többnyire az arab kötődésű országok a segélyezés legfontosabb célpontjai, meghatározó a földrajzi közelség, és az látható, hogy az elmúlt fél évszázad során nem változott jelentős mértékben a kedvezményezett országok köre. A 2. táblázat adatai is jól mutatják az arab segélyek ingadozását: az 1990-es években és a 2000-es évek elején (a gazdasági válságig) jelentős mértékben kevesebb, mintegy harmad-negyedannyi támogatást nyújtottak a TOP10 országainak, mint az ezeket megelőző években.

Az arab donorok motivációi

A DAC-országokkal ellentétben – amelyek főként a társadalmi fejlődést szolgáló szektorok fejlesztését helyezik előtérbe – az arab donorok legtöbb esetben *azokat a szektorokat támogatják a recipiens országokban, amelyek hozzájárulhatnak a gazdasági növekedéshez* (Shushan–Marcoux, 2011), így a mezőgazdaság és az infrastruktúra fejlesztése is prioritás (Arab Fund, 2016; Denney–Wild, 2011; Tok et al., 2014).

Az arab országok számára sem meghatározó tényező a recipiens ország jövedelmi helyzete, hiszen az arab donorok leginkább az alacsony és közepes jövedelmű országokat támogatják (Neumayer, 2002; Udvari, 2014a). Ugyanakkor Kuvait és az Egyesült Arab Emírségek *több segélyt nyújtanak azoknak az országoknak, amelyekben alacsonyabb a GDP szintje* (Udvari, 2014a). Az általános segélyezési motivációk tárgyalásánál láthattuk, hogy a legtöbb esetben a recipiens ország demokratikus berendezkedése, illetve a kormányzatának minősége fontos a donoroknak, azonban a demokrácia és kormányzás kérdésköre nem lényeges az arab segélyezésben (Vilinger, 2007).

Bár a gazdasági növekedés ösztönzése is prioritás az arab donorok számára, azonban e donorok számára az alábbi tényezők a legfőbb motiváló erők a segélyeik elosztását illetően: *földrajzi közelség, arab kötődés, arab szolidaritás elősegítése*; azaz lényegesen kevésbé motiváló erő a recipiens országokban tapasztalható szegénység és gazdasági elmaradottság (Denney–Wild, 2011; Neumayer, 2002; Shushan–Marcoux, 2011; Walz–Ramachandran, 2010).

Kuvait segélyezésének jellemzői

Kuvaitot évtizedek óta az egyik legfontosabb donorországgként tartják nyilván, hiszen az 1980-as évek elején a kuvaiti fejlesztési segélyek az ország bruttó nemzeti jövedelmének 3,8 százalékát tették ki, ami kimagasló értéknek számít. Kuvait segélyezésében a Koordinációs Titkárság (amely számos multilaterális arab segélyszervezetet tevékenységét koordinálja) és saját kezelésű szuverén alapja (Kuwait Fund for Arab Economic Development) játszik jelentős szerepet.¹¹ A kuvaiti székhelyű Koordinációs Titkárság 1975-ben tartotta első ülését, amelyen négy arab segélyszervezet vett részt és létrehozta a Koordinációs Csoportot. Maga a csoport az AFESD (Arab Fund for Economic and Social Development) keretei között működik, ismertebb neve az Arab Fund, ami szintén kuvaiti érdekeltségű. A Koordinációs Csoport létrehozásának elsődleges célja egy olyan ernyőszervezet kialakítása volt, ami összefogja és koordinálja a benne részt vevő szervezetek donációs és hitelezési tevékenységét (Arab Fund, 2015a). Jelenleg kilenc szervezet tartozik a csoporthoz: három nemzeti és hat határon átnyúló regionális segélyszervezet, így a csoportosulás nemcsak az ázsiai, hanem az afrikai arab térség országait is lefedi (lásd a 3. táblázatot).

Kuvait segélypolitikájának áttekintésekor két fontos intézményt kell kiemelnünk: (1) a *Kuwait Fund for Arab Economic Development (KFAED)* Kuvait saját segélyezési alapja, és (2) az *Arab Fund for Economic and Social Development (Arab Fund)* multilaterális segélyszervezet, mely arab országokat magába foglalva kuvaiti székhellyel működik és összefogja a Koordinációs Csoport tagjainak segélyezési tevékenységét (Shushan–Marcoux, 2011). Kuvait segélyeinek legnagyobb részét a KFAED-en keresztül folyósította. A KFAED 1961-ben kezdte meg működését, és kezdetben védelempolitikai indokok vezérelték, mivel Kuvait és a régió katonai haderővel alig rendelkezett, viszont a szegénység csökkentését is – a Világbankkal összhangban – fontos célként jelölték meg (Crystal, 1992). Először még csak arab országokat segélyezett, de az 1970-es évektől kiterjesztette a támogatásokat más fejlődő országokra is. Pénzügyi segítséget, technikai és jogi tanácsokat is nyújt. Annak ellenére, hogy az alap nem arab országokat is finanszíroz, a nyújtott hitelek több mint 50 százaléka az arab régióba megy, ezt követi a nyugat-afrikai régió, a szekto-

¹¹ Az arab országok segélyezési alapjait gyakran kritizálják nem túlzottan transzparens működésük miatt, ami a nemzeti fennhatóságú segélyszervezetek nem megfelelő adatszolgáltatásából és az arab kormányok által a szervezetek részére biztosított források áttekinthetőségének hiányából fakad. Ennek oka lehet a demokrácia hiánya, ami sok arab országban komoly problémát jelent (Shushan–Marcoux, 2011). Általánosságban az mondható el, hogy a pénzügyminisztérium a felelős a segély elosztásáért, de a nyilvánosság számára nem teszik közzé a segélyezési adatokat (Villanger, 2011).

rokat tekintve pedig kiemelkedő az infrastruktúra és az energiaszektor fejlesztése. Az alap számos regionális szervezetet támogat, a legtöbb támogatást az Arab Fund kapja, majd az IDA (International Development Association) és az Afrikai Fejlesztési Alap következik (KFAED, 2013). A magas adósságállománnyal küzdő országok akár 0,5 százalékos kamattal is vehetnek fel hitelt. A szervezet tőkéje független a kuvaiti kormánytól, a bevételi oldalt a hitelek visszafizetése és a befektetések után járó hozamok adják (Shushan–Marcoux, 2011).

3. táblázat

A Koordinációs Csoport tagjai

Szervezet	Székhely	Alapítás éve	Célországok
Kuwait Fund for Arab Economic Development (KFAED)	Kuvaitváros, Kuvait	1961	Világ
Saudi Fund for Development (SFD)	Szaúd-Arábia	1971	Világ
Abu Dhabi Fund for Development (ADFD)	Abu Dhabi, UAE	1971	Világ
Arab Fund for Economic and Social Development (AFESD)	Kuvaitváros, Kuvait	1974	Arab országok
Islamic Development Bank (IDB)	Dzsidda, Szaúd-Arábia	1975	Muszlim országok
OPEC Fund for International Development (OFID)	Bécs, Ausztria	1976	Világ
Arab Bank for Economic Development in Africa (BADEA)	Kartúm, Szudán	1975	Nem arab afrikai országok
Arab Gulf Program for United Nations Development Organizations (AGFUND)	Rijád, Szaúd-Arábia	1980	Világ
Arab Monetary Fund (AMF)	Abu Dhabi, UAE	1976	Arab országok

Forrás: AGFUND [2015], Shushan–Marcoux [2011] alapján saját szerkesztés.

Kuvait saját állami segélyalapja mellett a több arab országot magába foglaló Arab Fund is kiemelt szerepet tölt be Kuvait segélyezésében. Már az 1950-es években felmerült a gondolat az arab régióban, hogy szükséges egy olyan segélyszervezet létrehozása, melynek küldetése az arab államok közötti együttműködés és integráció előmozdítása (Arab Fund, 2015a; Kondoh, 2015). Ennek eredményeként 1968-ban aláírták az Arab Fund alapokmányát, de tényleges működését csak az 1972-es első hivatalos ülést követően kezdhetette meg. Az *Arab Fund* elsődleges célja, hogy kedvezményes hitelekkel járuljon hozzá a köz- és magánszféra beruházásaihoz, ezáltal

pedig az arab tagországok¹² gazdasági és társadalmi fejlődését elősegítse. A hitelnyújtás mellett kisebb mértékben vissza nem térítendő támogatásokat is adnak, amelyet oktatásra, egészségügyre vagy a háborúk megelőzésére fordíthatnak. Az Arab Fund 2015-ben nyolc arab ország 15 projektjére nyújtott kedvezményes hitelt. A szervezet két legnagyobb donorországa Kuvait és Szaúd-Arábia (Arab Fund, 2015a; 2015b). A működéshez szükséges tőkét a tagországok befizetései és a tartalékok után realizált nyereség adja. A szervezet 1974-ben 367 millió dollár alaptőkével kezdte meg működését, melyet az idők folyamán többször emeltek. Jelenleg a jegyzett és befizetett tőkéje 2,4 milliárd dollár, ugyanakkor a teljes, tartalékokkal növelt tőkéje 2015-re elérte a 11,6 milliárd dollárt (Arab Fund, 2015a). Az Arab Fund 1974 és 2015 között 642 projektre nyújtott kedvezményes hitelt – 627 a közzsférába, míg 15 a magánszektorba áramlott –, amelyek összértéke elérte a 32 milliárd dollárt (lásd a 4. táblázatot).

A 4. táblázat adatai szerint a legtöbb hitelből finanszírozott projektet Jemen és Marokkó valósította meg, míg Kuvait, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek a működés 41 éve alatt nem igényelt hitelt a szervezettől. A hitelek 69,5 százalékát az infrastruktúra fejlesztésére, 19,7 százalékát a termelő ágazatokra, míg 7,5 százalékát szociális fejlesztésekre fordították (Arab Fund, 2015b). Vissza nem térítendő támogatásként összesen 850,7 millió dollár segélyt folyósítottak nemzeti és regionális projektekre, és főként munkavállalók képzésére, kutatóközpontok létesítésére és speciális oktatási intézmények alapítására használták fel. A támogatások számát tekintve kiemelkedik Palesztina, hiszen részére 2001-ben külön programot dolgozott ki a szervezet (Arab Fund, 2015b).

Az Arab Fund már 2016-ban is aláírt hat hitelszerződést, kettőt-kettőt Egyiptommal és Mauritániával, valamint egyet Tunéziával és Szudánnal, melyek főként az energiaszektor fejlesztését célozzák. A tagországok támogatása mellett más segélyszervezetekkel is együttműködnek, mint a KFAED vagy az ADFD (Abu Dhabi Fund for Development), SFD (Saudi Fund for Development) vagy IDB (Islamic Development Bank), hiszen mind tagjai az Arab Fund által igazgatott Koordinációs Csoportnak (Arab Fund, 2015a; Kondoh, 2015). A csoport keretein belül külön programot – Arab Trade Finance Program – dolgoztak ki a kereskedelem ösztönzésére, megkönnyítve az arab országok közötti áru- és szolgáltatásáramlást és növelve az arab export versenyképességét. Az Arab Monetary Fund után az Arab Fund allokál-

¹² Mauritánia, Marokkó, Algéria, Tunézia, Líbia, Egyiptom, Szudán, Szíria, Libanon, Palesztina, Jordánia, Irak, Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Omán, Jemen, Dzsi-buti, Szomália (Arab Fund, 2015a).

ja a legtöbb tőkét a programba, ezzel is mutatva, hogy a kereskedelem fejlesztését elengedhetetlennek tartják (*Arab Fund, 2015a*).

4. táblázat

Az Arab Fund által nyújtott kedvezményes hitelek és segélyek, 1974–2015

	Kedvezményes hitelek		Segélyek	
	Projekttek száma	Projekttek értéke (millió dollár)	Projekttek száma	Projekttek értéke (millió dollár)
Algéria	26	1 423,08	10	5,95
Bahrein	19	1 074,6	11	6,52
Dzsibuti	24	331,2	7	3,86
Egyesült Arab Emírségek	0	–	7	0,7
Egyiptom	56	4 903,74	49	60,07
Irak	10	215,01	5	2,96
Jemen	96	3 191,94	47	43,59
Katar	0	–	1	0,18
Kuvait	0	–	25	0,18
Libanon	28	1 760,4	42	60,3
Líbia	9	632,52	1	162
Mauritánia	54	1 773,72	31	23,35
Marokkó	71	4 690,44	24	18,04
Omán	26	1 337,4	14	17,01
Palesztina	5	61,2	173	102,76
Szaúd-Arábia	0	–	9	5,472
Szómália	12	146,52	4	4,4
Szudán	39	2 599	25	49,33
Szíria	51	2 509,11	17	17,1
Tunézia	54	2 936,79	12	8
Regionális segélyek	–	–	507	220,59
Összesen	627	31 725,61	1070	850,68

Forrás: Arab Fund [2015a] adatai alapján saját szerkesztés.

Kuvait segélyezése mögött meghúzódó motivációk

A következőkben statisztikai eszközökkel vizsgáljuk meg Kuvait segélyezésének motivációit. Az elemzés során mind az általános segély, mind az Aid for Trade elosztása mögött meghúzódó motivációkat vizsgáltuk, így választ kapunk arra a kérdésre is, hogy található-e szignifikáns különbség a két típusú támogatás nyújtásának motivációi között.

Az elemzéshez használt indikátorok, valamint a recipiens országok

Az empirikus vizsgálatba bevont indikátorok megválasztásánál az általános motivációkat, az arab donorok motivációit vettük alapul, de az Aid for Trade miatt a kereskedelmi tényezőket is számba vettük. Az elemzésben szereplő indikátorokat az 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat

Az elemzésben szereplő indikátorok

	Motiváció	Indikátor	Adatok forrása
Függő változó	-----	Kuvaiti ODA	OECD CRS [2016]
		Kuvaiti AFT	OECD CRS [2016]
Független változó	Kereskedelem	Teljes kereskedelem Kuvait és a recipiens országok között	UNCTADStat [2016]
	Szegénység, elmaradottság	GDP/fő	UNCTADStat [2016]
		Népesség	UNCTADStat [2016]
	Humán fejlettség	HDI	UNDP [2016]
	Jó kormányzás, a demokrácia minősége	Politikai szabadság	Freedom House [2016]
		Politikai stabilitás	Világbank [2016b]
		Korrupció	Világbank [2016b]
	Mezőgazdaság	Mezőgazdaság a GDP arányában	Világbank [2016c]
Földrajzi közelség	Távolság Kuvaittól	CEPII (Mayer–Zignago, 2011)	
Kulturális közelség	Közös nyelv	CEPII (Mayer–Zignago, 2011)	

Forrás: Saját szerkesztés.

A HDI (Human Development Index) a humán fejlettséget komplexen mérő indikátor, amely 0 és 1 közötti értéket vehet fel, és 1 jelöli a kedvezőbb értéket. A politikai szabadság méréséhez a Freedom House mutatóját használtuk, amely 0 és 7 közötti értéket vehet fel, és minél alacsonyabb, annál nagyobb a politikai szabadság mértéke. A politikai stabilitás indikátora a külső és belső konfliktusokat (katonai, társadalmi, etnikai stb.), valamint a terrorizmust fedi le, míg a korrupciós index a korrupció szintjét és a különböző szabálytalan kifizetéseket veszi figyelembe.

Annak érdekében, hogy minél pontosabb képet kapjunk a Kuvait segélyallokációját meghatározó tényezőkről, a lehető legtöbb országot igyekeztünk bevonni a vizsgálatba. Az OECD segélyezési adatbázisa 146 fejlődő országot tartalmaz, azonban az alapsokaságból kihagytuk azokat az országokat, melyek Kuvaittal nem kereskedtek. Ennek eredményeként 124 fejlődő ország adja a vizsgált mintánkat. Az indikátorokhoz kapcsolódó adatokat a 2010 és 2014 közötti évekre gyűjtöttük össze e 124 országra vonatkozóan.

Módszertan

Mivel a mintában szereplő 124 fejlődő ország között több olyan ország van, amely Kuvaittól nem kap segítyt, így ezt mindenképpen kezelni kellett. Bár több matematikai-statisztikai módszer is létezik a hiányzó adatok pótlására (lásd például *Sávai–Kiss* [2016] tanulmányát), valamint a segélyezéssel foglalkozó szakirodalomban is egyre többször megjelennek ilyen eszközök (például *Breitwieser–Wick*, 2016; *Udvari et al.*, 2016), esetünkben ezek alkalmazása torzítást okozott volna, és a regressziós modell alul-, illetve felülbecslését eredményezte volna. Fontosnak tartottuk, hogy olyan módszert alkalmazzunk az elemzés során, amely képes kezelni a hiányzó adatokat, így arra is magyarázatot tud adni, hogy egy adott ország miért kap segítyt (azaz véletlenszerű-e a hiányzó adat, vagy van valamilyen szelekciós trend). E megfontolás eredményeként döntöttünk a Heckit-modell alkalmazása mellett.

A szelekció véletlenszerűségét, illetve annak hiányát (esetünkben azt, hogy Kuvait nyújt-e segítyt valamely országnak vagy sem) a z változó segítségével ragadhatjuk meg: ha z értéke meghalad egy adott szintet (esetünkben nem nulla), akkor mintát veszünk az y változóból (esetünkben a segély nagysága). Tegyük fel, hogy ha az y és z változók kapcsolatát ρ mértékű korreláció jellemzi, akkor az y és z kétváltozós eloszlással rendelkezik. Pozitív korreláció esetén feltételezhető, hogy z hatására y eloszlása jobbra tolódik, miközben a két változó együttes eloszlása az alábbi módon írható fel: $f(y, z|z > a) = \frac{f(y, z)}{Prob(z > a)}$

Az elsődleges egyenlet $y_i = x_i' \beta + \varepsilon_i$ alakban írható fel, a szelekciót leíró egyenlet pedig $z_i^* = w_i' \gamma + u_i$ módon fejezhető ki. A szelekció a $z_i^* > 0$ esetekben történik meg, miközben ε_i és u_i is kétváltozós eloszlással rendelkezik nulla várható értékkel és ρ korrelációval:

$$E(y_i | y_i \text{ megfigyelt}) = E(y_i | z_i^* > 0) = E(y_i | u_i > -w_i' \gamma).$$

$$\text{Bevezetve az } \alpha_u = -\frac{w_i' \gamma}{\sigma_u} \text{ és } \lambda(\alpha_u) = \frac{\phi(\frac{w_i' \gamma}{\sigma_u})}{\Phi(\frac{w_i' \gamma}{\sigma_u})} \text{ változókat,}$$

a $(y_i | z_i^* > 0) = x_i' \beta + \beta_\lambda \lambda_i(\alpha_u) + v_i$ módon írható fel. A legkisebb négyzetek módszerét (OLS) alkalmazó regresszió nem megfelelő becslést adna β változóra, amennyiben λ szignifikáns, ugyanis ekkor ún. specifikációs hiba lép fel, mely torzított eredményekre vezet. Ennek kiküszöbölésére kétféle regressziós modellt szükséges felírni, egyet a szelekciós mechanizmusra, egyet pedig az előrejelzésre:

1. szelekciós modell: $z_i^* = w_i' \gamma + u_i, z_i = 1$, ha $z_i^* > 0$, ha , egyéb esetben 0;

$$\text{Prob}(z_i = 1 | w_i) = \Phi(w_i' \gamma) \text{ és } \text{Prob}(z_i = 0 | w_i) = 1 - \Phi(w_i' \gamma)$$

2. előrejelző modell: $y_i = x_i' \beta + \varepsilon_i$ megfigyelhető $z_i = 1$ esetén.

Ahol: (ε_i, u_i) hibatagok kétváltozós normális eloszlása felírható az alábbi paraméterek segítségével: $[0, 0, 1, \sigma_\varepsilon, \rho]$.

A mintára vonatkozó szelekciós modell paramétereit Heckman kétlépéses (Heckit), valamint maximum likelihood (MLE) becsléssel is közelíthetjük. A Heckit-eljárás során az γ becsléséhez előbb egy probit egyenletet becslünk MLE segítségével, minden megfigyelésre kiszámítva az alábbiakat: $\lambda(\alpha_u) = \frac{\phi(w_i' \hat{\gamma})}{\Phi(w_i' \hat{\gamma})}$ és $\hat{\delta}_i = \hat{\lambda}_i(\hat{\lambda}_i - w_i' \hat{\gamma})$, majd második lépésként megbecsüljük a β és $\beta_\lambda = \rho \sigma_\varepsilon$ változókat egy y-ra x és $\hat{\lambda}$ segítségével futtatott OLS regresszió segítségével.

Az MLE eljárás alkalmazásával a Heckman-kiválasztási modellt az alábbi log-likelihood függvény segítségével tudjuk becsülni:

$$\log L(\beta, \gamma, \rho, \sigma | X, W) = \sum_{(i|z_i=0)} (\log 1 - \Phi(w_i' \hat{\gamma})) + \sum_{(i|z_i=1)} \left(-\log \sigma + \log \left(\phi \left(\frac{y_i - x_i' \beta}{\sigma} \right) + \log \left(1 - \Phi \left(\frac{-(w_i' \hat{\gamma} + \rho \left(\frac{y_i - x_i' \beta}{\sigma} \right))}{\sqrt{1 - \rho^2}} \right) \right) \right)$$

A két egyenlet esetében mért korrelációt a hibatagok között mérjük: $\text{corr}[u_i, \varepsilon_i] = \rho$, ahol: $\rho = 0$ esetében beszélhetünk az OLS torzítatlanságától (Greene, 2003; Wooldridge, 2002; 2014).

Az elemzést mind a Kuvait által nyújtott teljes segélyre, mind pedig az Aid for Trade támogatásra vonatkozóan elvégeztük. Munkánk során a Gretl szoftverrel számoltunk. A regressziós modellekkel szemben elvárás, hogy az inputváltozók egységgyök-folyamatot ne tartalmazzanak. Ennek érdekében elemzésünk változó-

szettjét az *Im és Pesaran* [2003] által is használt Panel Unit Root teszt segítségével vizsgáltuk meg, amelynek eredménye (W-bar $p = 0,000$, Z-bar $p = 0,000$ és Z-bar-DF $p = 0,000$) stacioner idősorokra utalt, így a változószettünk megfelel a feltételeknek. Továbbá a regressziós modellek esetén az endogenitás okozhat problémákat, ha a függő és a független változó között ellentétes irányú kapcsolat is lehet (*Gács, 2007*). Például nem egyértelmű, hogy a segélyek növekedése okozza-e a gazdasági növekedést, vagy a gyorsabb gazdasági növekedéssel rendelkező országok vonzanak több segélyt (*Roodman, 2007*). Ennek kezelésére többféle módszer áll rendelkezésre (instrumentális változó bevonása vagy késleltetett változók alkalmazása). A modellünkben a kétlépéses Heckit-modell kezelte ezt a kihívást. Annak érdekében, hogy a specifikációs hibát illusztráljuk, hagyományos panelregressziót is lefuttattunk.

Eredmények

A Kuvait által nyújtott összes segély mögött meghúzódó motivációk vizsgálata során a kétféle *Heckman*-féle (kétlépéses és MLE) regresszió hasonló eredményre jutott mind a változók szignifikanciája, mind az OLS specifikációs hibájának kiemelése szempontjából (a lambda értéke szignifikáns, ami a $\rho \neq 0$ esetre utal). A Schwarz-információs kritérium (SIC) alacsonyabb értéke is a *Heckman*-féle modell jobb illeszkedését mutatja a hagyományos panelregresszióhoz képest.

A kétlépéses Heckit-szelekciós modellje szerint Kuvait segélynyújtását szignifikánsan befolyásolja a recipiens ország Kuvaittal folytatott kereskedelmének nagysága, egy főre jutó GDP-je, a politikai szabadság, a politikai stabilitás, valamint a korrupció ellenőrzésének mértéke, továbbá a közös nyelv. A második modell (MLE Heckman) is hasonló eredményre vezetett, bár kevesebb szignifikáns változót láthatunk: a recipiens ország szegénysége, a korrupció ellenőrzésének szintje és a közös nyelv határozza meg, hogy egy ország kap-e Kuvaittól segélyt. Mivel a GDP/fő koefficiense mindkét szelekciós modellben negatív előjelű, így Kuvait azon országokat támogatja, amelyek alacsonyabb egy főre jutó GDP-vel rendelkeznek. Azonban ha az előrejelző modellt vizsgáljuk (azaz azt, hogy Kuvait milyen mértékű segélyt nyújt), akkor a kuvaiti segély mennyisége már csak a népesség nagyságától függ, valamint az MLE-megközelítés esetében még az egy főre jutó GDP jelent meg, azonban pozitív együtthatóval. Tehát e modellek szerint – amikor Kuvait arról dönt, hogy mely országok számára nyújtson segélyt, akkor – a szegényebb országok vonzóbbak, azonban a segély nagysága a gazdagabb országokban magasabb (lásd a 6. táblázatot).

Milyen tényezőktől függ a Kuvait által nyújtott segély mértéke?

Összes segély	Kétlépéses Heckit		MLE Heckman		Panelregresszió (fixed effect)	
	koefficiens	<i>p</i> -érték	koefficiens	<i>p</i> -érték	koefficiens	<i>p</i> -érték
<i>Előrejelző egyenlet</i>						
Konstans	-4,37	0,25	-8,84	0,02	-13,08	0,49
Hdi	-0,40	0,73	-0,65	0,59	-7,86	0,09
Kuvaittal folytatott külkereskedelem	0,06	0,13	-0,01	0,88	0,03	0,12
GDP/fő	0,59	0,13	1,09	0,00	0,48	0,24
Mezőgazdaság/GDP	-0,17	0,50	0,06	0,79	0,17	0,48
Népesség	0,21	0,03	0,30	0,00	0,56	0,77
Lambda	-1,72	0,00	-2,40	0,00		
<i>Szelekciós egyenlet</i>						
Konstans	7,95	0,00	6,47	0,00		
Hdi	0,63	0,28	0,70	0,17		
Kuvaittal folytatott külkereskedelem	0,04	0,05	0,02	0,29		
GDP/fő	-0,81	0,00	-0,69	0,00		
Mezőgazdaság/GDP	-0,15	0,23	-0,10	0,35		
Népesség	-0,03	0,56	-0,03	0,46		
Politikai szabadság	0,12	0,00	0,01	0,54		
Politikai stabilitás	0,19	0,08	0,07	0,25		
Korrupció	0,44	0,00	0,17	0,05		
Közös nyelv	0,85	0,00	0,88	0,00		
Távolság	-0,16	0,10	-0,05	0,39		
Szigma	2,12		2,44		-	
Korreláció	-0,81		-0,98		-	
Sic	-		1743,82		2246,63	
Teljes elemszám	620		620		620	
Bevont elemek	344	55,50%	344	55,50%	620	100%
LSDV R-squared					0,68	
Durbin-Watson					1,53	
Hausman-teszt					0,04	

Forrás: Saját szerkesztés.

Ha a kereskedelmi motivációkra és kizárólag az Aid for Trade támogatásokra koncentrálunk, akkor a 7. táblázatban szereplő eredményekre jutunk. Abban, hogy Kuvait mely országoknak nyújt AfT-támogatást, a közös nyelv és az egy főre jutó

GDP a meghatározó mindkét modell esetében. Az MLE-eljárás esetén azonban szignifikáns változó még a HDI (Human Development Index) és a korrupció kormányzati kontrolljának szintje, valamint a kétlépéses módszertannál a Kuvaittal folytatott külkereskedelem. Látható, hogy az AfT esetében is szignifikáns változóként a teljes segélyezésnél tapasztalt szelekciós változók jelentek meg, azonban a közös nyelv együtthatója már valamivel alacsonyabb, valamint a politikai berendezkedésre és stabilitásra utaló változók már nem jelentek meg. Tehát az AfT nyújtása esetén a gazdasági tényezők dominánsabbak, mint a politikai motivációk. Az AfT mennyisége (előrejelző modell) viszont már függ a népesség nagyságától is, valamint az egy főre jutó GDP-től és a HDI mutatótól, azonban az MLE-eljárás szignifikáns változóként jelöli a Kuvaittal folytatott külkereskedelmet is. Az egy főre eső GDP ellentmondásos szerepe jól látható mindkét esetben: a kiválasztás igényli ennek az alacsony szintjét, azonban a nyújtott segély mértékénél már azok az országok jártak jobban, amelyekben ez az érték magasabb volt. Fontos azt is kiemelni, hogy a külkereskedelem esetében negatív együttható jelenik meg: azok az országok kapnak több AfT-támogatást, melyeknek kisebb a kereskedelmi forgalmuk Kuvaittal. Ennek hosszú távon kereskedelemépítő hatása is lehet.

Mindezek alapján tehát látható: több tényező befolyásolja azt, hogy Kuvait nyújt-e segélyt egy adott országnak. Eredményeink megerősítették, hogy ebben a közös nyelv, a kereskedelmi kapcsolatok és a recipiens ország szegénysége meghatározó tényező. A segélyek nagyságát pedig leginkább a kereskedelmi kapcsolatok mértéke és a népesség határozza meg. Bár Kuvaitban található a Koordinációs Titkárság, amely az arab donorok segélyelosztását igyekszik koordinálni, eredményeink nem feltétlenül általánosíthatók az arab donorokra vonatkozóan. Ennek legfőbb oka az, hogy Kuvait lényegesen több kontinensen, ezáltal pedig lényegesen több recipiens országban van jelen, mint a többi arab donor. Emiatt mind Szaúd-Arábiát, mind pedig az Egyesült Arab Emírségeket külön érdemes vizsgálni, és az eredmények összehasonlításával vonhatók le következtetések az általános motivációkra vonatkozóan.

Mely tényezőktől függ a Kuvait által nyújtott Aid for Trade támogatások mértéke?

Aid for trade	Kétlépéses Heckit		MLE Heckman		Panelregresszió (fixed effect)	
<i>Előrejelző egyenlet</i>	koefficiens	<i>p</i> -érték	koefficiens	<i>p</i> -érték	koefficiens	<i>p</i> -érték
Konstans	-15,77	0,00	-19,71	0,00	-15,19	0,36
Hdi	-2,37	0,08	-2,59	0,05	-7,01	0,09
Kuvaittal folytatott külke- reskedelem	-0,01	0,82	-0,07	0,09	0,01	0,63
GDP/fő	1,67	0,00	2,08	0,00	0,28	0,45
Mezőgazdaság/GDP	-0,03	0,92	0,11	0,67	0,08	0,72
Népesség	0,53	0,00	0,65	0,00	1,05	0,53
Lambda	-2,16	0,01	-2,54	0,00		
Szelekciós egyenlet						
Konstans	8,66	0,00	7,87	0,00		
Hdi	0,95	0,11	1,02	0,05		
Kuvaittal folytatott külke- reskedelem	0,04	0,02	0,02	0,17		
GDP/fő	-0,88	0,00	-0,81	0,00		
Mezőgazdaság/GDP	-0,14	0,23	-0,09	0,39		
Népesség	-0,08	0,10	-0,06	0,15		
Politikai szabadság	0,05	0,16	-0,02	0,33		
Politikai stabilitás	0,18	0,11	0,06	0,25		
Korrupció	0,21	0,12	0,18	0,02		
Közös nyelv	0,49	0,01	0,63	0,00		
Távolság	-0,12	0,24	-0,08	0,16		
Szigma	2,33		2,55		-	
Korreláció	-0,93		-0,99		-	
Sic	-		1471,85		2088,60	
Teljes elemszám	620		620		620,00	
Bevont elemek	401	64,70%	401	64,70%	620,00	100%
LSDV R-squared					0,65	
Durbin-Watson					1,58	
Hausman-test					0,07	

Forrás: Saját szerkesztés.

Összegzés

E cikk célja annak vizsgálata volt, hogy Kuvait segélyezését milyen tényezők határozzák meg, és melyek azok a gazdasági elemek, amelyek befolyásolják segélyeinek allokációját. Ehhez mind az összes bilaterális kuvaiti segélyt, mind pedig az Aid for Trade támogatások alakulását megvizsgáltuk. Az elemzés azért is fontos, mert napjainkban a feltörekvő donorok, közöttük az arab donorok is egyre jelentősebb szereppel bírnak, és a feltörekvő arab donorok – hagyományaik, múltjuk és eltérő kultúrájuk miatt is – eltérő módon viselkednek, mint a hagyományos nyugati donorok. Mivel ezek az országok egyre jelentősebb összegű segélyeket juttatnak el egyre több nem arab fejlődő országba, így mindenképpen fontos megérteni segélyezési tevékenységüket.

Kuvait jelentős múlttal rendelkezik a nemzetközi fejlesztési együttműködés tereén, hiszen már 1961-ben létrehozta segélyezési alapját. Ugyanakkor segélyezésének fő célcsoportja továbbra is az arab országok. Az is egyértelművé vált, hogy az arab donorok és a nyugati donorok segélyallokációjában más tényezők dominálnak. Míg a nyugati donorok esetében egyre jelentősebben megjelenik a terrorizmus elleni harc, addig az arab donorok esetén erre nem találunk utalást. Statisztikai elemzésünk során kiderült, hogy Kuvait a közös nyelv, a kereskedelmi kapcsolatok és a recipiens ország szegénysége alapján dönt arról, hogy nyújt-e támogatást, azonban a segély nagyságára vonatkozó döntéseinél leginkább a kereskedelmi kapcsolatok, a kedvezőbb gazdasági helyzet (magasabb GDP) és a népesség játszanak jelentős szerepet.

Irodalomjegyzék

- AGFUND [2015]: Arab Gulf Program for United Nations Development Organizations. Letölthető: <http://agfund.org/?publication=agfund-in-brief-2015> (Letöltve: 2015. március 4.)
- Alesina, A. – Dollar, D. [1998]: Who gives foreign aid to whom and why? *Working Paper*, 6612., National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- Alhajji, A. F. – Huetner, D. [2000]: OPEC and other commodity cartels: a comparison. *Energy Policy*, Vol. 28., No. 15., 1151–1164. o.
- Arab Fund [2015a]: Arab Fund for Economic and Social Development. Letölthető: <http://www.arabfund.org/Default.aspx?pageId=1&mid=20> (Letöltve: 2016. október 7.)
- Arab Fund [2015b]: Arab Fund for Economic and Social Development, Annual Report 2015. Letölthető: http://www.arabfund.org/Data/site1/pdf/Annual_Report_2015_E.pdf (Letöltve: 2016. október 7.)
- Arab Fund [2016]: The Joint Arab Economic Report 2015. Letölthető: <http://www.arabfund.org/Data/site1/pdf/jaer/English/jaer2015.pdf> (Letöltve: 2016. július 25.)
- Baghat, G. [2008]: Sovereign wealth funds: dangers and opportunities. *International Affairs*, Vol. 84., No. 6., 1189–1204. o.

- Baldwin, R. E. [2003]: Openness and growth: What's the empirical relationship? NBER Working Paper Series, 9578., National Bureau of Economic Research, Cambridge.
- Barsky, R. – Kilian, L. [2004]: Oil and the Macroeconomy Since the 1970s. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 18., No. 4., 115–134. o.
- Basnett, Y. – Engel, J. – Kennan, J. – Kingombe, C. – Massa, I. – te Velde, D. W. [2012]: Increasing the effectiveness of Aid for Trade: the circumstances under which it works best. Working Paper, 353. Overseas Development Institute.
- Bearce, D. H. – Finkel, S. E. – Pérez-Linán, A. S. – Rodríguez-Zepeda, J. – Surzhko, L. [2013]: Has the New Aid for Trade Agenda been Export Effective? Evidence on the Impact of US AfT Allocations 1999–2008. *International Studies Quarterly*, Vol. 57., No. 1., 163–170. o.
- Bermeo, S. B. [2011]: Foreign Aid and Regime Change: A Role for Donor Intent. *World Development*, Vol. 39., No. 11., 2021–2031. o.
- Berthelemy, J.-C. – Tichit, A. [2004]: Bilateral donors' aid allocation decisions – a three-dimensional panel analysis. *International Review of Economics and Finance*, Vol. 13., No. 3., 253–274. o.
- Breitwieser, A. – Wick, K. [2016]: What We Miss By Missing Data: Aid Effectiveness Revisited. *World Development*, Vol. 78., No. 2., 554–571. o.
- Brémond, V. – Hache, E. – Mignon, V. [2012]: Does OPEC still exist a cartel? An empirical investigation. *Energy Economics*, Vol. 34., No. 1., 125–131. o.
- Brück, T. – Xu, G. [2012]: Who gives aid to whom and when? Aid accelerations, shocks and policies. *European Journal of Political Economy*, Vol. 28., No. 4., 593–606. o.
- Cabral, L. – Russo, G. – Weinstock, J. [2014]: Brazil and the Shifting Consensus on Development Co-operation: Salutary Diversion from the 'Aid-effectiveness' Trail? *Development Policy Review*, Vol. 32., No. 2., 179–202. o.
- Cali, M. – te Velde, D. W. [2011]: Does Aid for Trade really improve trade performance? *World Development*, Vol. 39., No. 5., 725–740. o.
- Charron, N. [2011]: Exploring the impact of foreign aid on corruption: Has the “anti-corruption movement” been effective? *The Developing Economies*, Vol. 49., No. 1., 66–88. o.
- Chong, A. – Gradstein, M. [2008]: What determines foreign aid? The donors' perspective. *Journal of Development Economics*, Vol. 87., No. 1., 1–13. o.
- Clist, P. [2011]: 25 Years of Aid Allocation Practice: Whither Selectivity? *World Development*, Vol. 39., No. 10., 1724–1734. o.
- Collier, P. – Dollar, D. [2001]: Can the world cut poverty in half? How policy reform and effective aid can meet international development goals. *World Development*, Vol. 29., No. 11., 1787–1802. o.
- Crystal, J. [1992]: Kuwait: The Transformation of an Oil State. Routledge Library Editions, United Kingdom.
- Denney, L. – Wild, L. [2011]: Arab Donors: Implications for Future Development Cooperation. EADI Policy Brief.
- Dhespande, P. [2003]: OPEC v/s OPIC – A Case for Formation of Organisation of Petroleum Importing Countries. *Case and Teaching Paper*, 2003–09–21., The Economic Times – Intelligence Group.
- Doucouliafos, H. – Paldam, M. [2009]: The aid effectiveness literature: the sad results of 40 years of research. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 2., No. 3., 433–461. o.
- Dreher, A. – Nunnenkamp, P. – Thiele, R. [2011]: Are 'New' Donors Different? Comparing the Allocation of Bilateral Aid Between nonDAC and DAC Donor Countries. *World Development*, Vol. 39., No. 11., 1950–1968. o.
- ECOSOC [2008]: Trends in South-South and Triangular Development Cooperation. Background study for the Development Cooperation Forum, United Nations Economic and Social Council.
- Einarsdóttir, J. – Gunnlaugsson, G. [2016]: Applied ethics and allocation of foreign aid: disparity in pretensions and practice. *Development Policy Review*, Vol. 34., No. 3., 345–363. o.
- Freedom House [2016]: Freedom in the world comparative and historical data. Letöltethető: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=439> (Letöltve: 2016. november)

- Gamberoni, E. – Newfarmer, R. [2009]: Aid for Trade – Matching Potential Demand and Supply. The World Bank.
- Gács János [2007]: A gazdasági globalizáció számokban. A nyitottság alakulása az EU országaiban – I. rész. *Közgazdasági Szemle*, 10. sz., 876–902. o.
- Greene, W. H. [2003]: *Econometric Analysis*. Prentice Hall, Pearson, New Jersey.
- Gylfason, T. [2004]: Natural Resources and Economic Growth: From Dependence to Diversification. *Discussion Paper*, 2004/480., Center for Economic Policy Research, London.
- Hansen, H. – Tarp, F. [2001]: Aid and growth regressions. *Journal of Development Economics*, Vol. 64., No. 2., 547–570. o.
- Helble, M. – Mann, C. – Wilson, J. S. [2009]: Aid for Trade Facilitation. *Policy Research Working Paper*, 5064., The World Bank.
- Hoeflter, A. – Outram, V. [2011]: Need, Merit or Self-Interest – What Determines the Allocation of Aid? *Review of Development Economics*, Vol. 15., No. 2., 237–250. o.
- Im, K. S. – Pesaran, M. H. [2003]: On the Panel Unit Root Tests Using Nonlinear Instrumental Variables. Mimeo, University of Southern California.
- KFAED [2013]: Kuwait Fund for Arab Economic Development, Annual Report 2012–2013. Letölthető: http://www.kuwait-fund.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=19&Itemid=86 (Letöltve: 2015. március 4.)
- Kolstad, I. – Soreide, T. [2009]: Corruption in natural resource management: Implications for policy makers. *Resources Policy*, Vol. 34., 4., 214–226. o.
- Kondoh, H. [2015]: Convergence of Aid Models in Emerging Donors? Learning Processes, Norms and Identities, and Recipients. Working Paper, No. 106. JICA Research Institute.
- Kreienbaum, J. [2013]: The Energy Crises of the 1970s as Challenges to the Industrialized World. Frank Bösch, Zentrum für Zeithistorische Forschung Potsdam/Rüdiger Graf, Ruhr-Universität Bochum, 26.09.2013–28.09.2013.
- Lanz, R. – Roberts, M. – Taal, S. [2016]: Reducing trade costs in LDCs: The role of Aid for Trade. WTO Staff Working Papers, ERSD-2016-05, World Trade Organization.
- Lee, H-H. – Ries, J. [2016]: Aid for Trade and Greenfield Investment. *World Development*, Vol. 84., No. 8., 206–218. o.
- Manning, R. [2006]: Will “Emerging Donors” Change the Face of International Co-operation? *Development Policy Review*, Vol. 24., No. 4., 371–385. o.
- Mayer, T. – Zignago, S. [2011]: Notes on CEPII’s distances measures: the GeoDist Database. *CEPII Working Paper*, 2011-25., CEPII, Paris.
- McGillivray, M. [2003]: Modelling aid allocations: Issues, approaches and results. *Journal of Economic Development*, Vol. 28., No. 1., 171–188. o.
- Melo, J. – Laurent, W. [2016]: Aid for Trade and the Trade Facilitation Agreement: What they can do for LDCs. Working Paper, P153., FERDI.
- Moreira, E. P. [2010]: Aid for Trade, infrastructure, and the growth effects of trade reform. Issues and implications for Caribbean countries. Policy Research Working Paper, 5265., The World Bank.
- Nakov, A. – Nuño, G. [2013]: Saudi Arabia and the Oil Market. *Economic Journal*, Vol. 123., No. 573., 1333–1362. o.
- Nakov, A. – Pescatori, A. [2010]: Oil and the Great Moderation. *Economic Journal*, Vol. 120., No.543., 131–156. o.
- Neumayer, E. [2002]: Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance. Issues, Trends, and the Way Forward. United Nations University World Institute for Development Economic Research, Discussion Paper, No. 2002/96.
- OECD [2013]: Glossary of statistical terms. Letölthető: <http://stats.oecd.org/glossary/index.htm> (Letöltve: 2013. október 17.)
- OECD CRS [2016]: Query Wizard for International Development Statistics. Letölthető: <http://www.oecd.org/dac/stats/crsguide.htm> (Letöltve: 2016. január 8.).

- Paragi Beáta – Szent-Iványi Balázs – Vári Sára [2007]: Nemzetközi fejlesztési segélyezés. Tankönyv. TeTT Consult Kft., Budapest.
- Paulo, S. – Reisen, H. [2010]: Eastern donors and western soft law: towards a DAC donor peer review of China and India? *Development Policy Review*, Vol. 28., No. 5., 535–552. o.
- Pettersson, J. – Johansson, L. [2013]: Aid, Aid for Trade, and bilateral trade: An empirical study. *Journal of International Trade and Economic Development*, Vol. 22., No. 6., 866–894. o.
- Reynolds, D. B. – Pippenger, M. K. [2010]: OPEC and Venezuelan oil production: Evidence against a cartel hypothesis. *Energy Policy*, Vol. 38., No. 12., 6045–6055. o.
- Roodman, D. [2007]: Macro aid effectiveness: A guide for the perplexed. Working Paper, 134. Center for Global Development.
- Round, J. – Odedokun, M. [2004]: Aid effort and its determinants. *International Review of Economics & Finance*, Vol. 13., No. 3., 293–309. o.
- Sampson, A. [1975]: The Seven Sisters: the Great Oil Companies and the World They Shaped. New York, Viking Press.
- Sato, J. – Shiga, H. – Kobayashi, T. [2011]: “Emerging Donors” from a Recipient Perspective: An Institutional Analysis of Foreign Aid in Cambodia. *World Development*, Vol. 39., No. 12., 2091–2104. o.
- Sávai Marianna – Kiss Gábor Dávid [2016]: Pénzügyi idősorok hiányzó adatainak kezelése – afrikai devizaárfolyamok példáján. *Statistikai Szemle*, Vol. 94., No. 7., 734–756. o.
- Schulz, N-S. [2010]: The Third Wave of Development Players. FRIDE Policy Brief 60. The European Think Tank for Global Action.
- Shushan, D. – Marcoux, C. [2011]: The Rise (and Decline?) of Arab Aid: Generosity and Allocation in the Oil Era. *World Development*, Vol. 39., No. 11., 1969–1980. o.
- Smith, K. – Fordelone, T. Y. – Zimmermann, F. [2010]: Beyond the DAC. The Welcome Role of Other Providers of Development Co-operation. DCD Issues Brief, OECD Development Cooperation Directorate.
- Szent-Iványi Balázs – Lightfoot, S. [2015]: New Europe’s New Development Aid. Routledge, Abingdon – New York.
- Stiglitz, J. E. – Charlton, A. [2006]: Aid for Trade. *International Journal of Development Issues*, No. 2, 1–41. o.
- Subasat, T. [2009]: Does simultaneous implementation of import-substitution and export promotion neutralize each other? *Journal of Developing Areas*, Vol. 43., No. 1., 45–63. o.
- Tingley, D. [2010]: Donors and domestic politics: Political influences on foreign aid effort. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 50., No. 1., 40–49. o.
- Tok, E. – Calleja, R. – El-Ghaish, H. [2014]: Arab development aid and the new dynamic of multilateralism: towards better governance? *European Scientific Journal*, 1., 591–604. o.
- Udvari Beáta [2011]: The role of the Aid for Trade in the European Union’s development policy. *Virtual proceedings*, European Trade Study Group 2011 Thirteenth Conference, Copenhagen. (Letölthető: <http://204.3.197.155/ETSG2011/Papers/udvari.pdf>)
- Udvari Beáta [2013]: Az Európai Unió nemzetközi fejlesztéspolitikája: a kereskedelempolitikai eszközök eredményessége. Szeged, JATEPress.
- Udvari Beáta [2014a]: Realignment in international development cooperation: Role of emerging donors. *Society and Economy*, Vol. 36., No. 3., 407–426. o.
- Udvari Beáta [2014b]: Impacts of Aid for Trade on Trade with the EU The Role of Old and New Member States. *Journal of Global Policy and Governance*, Vol. 3., No. 1., 77–93. o.
- Udvari Beáta [2016]: The Aid for Trade initiative and the export performance of the Iberian EU-countries. Working Paper, 225. Centre for Economic and Regional Studies HAS Institute of World Economics, Budapest (Hungary).
- Udvari Beáta – Kiss Gábor Dávid – Pontet Julianna [2016]: Challenges of Missing Data in Analyses of Aid Activity: The Case of US Aid Activity. *Bangladesh Development Studies*, 2 (megjelenés alatt).

- Uhrin Ákos – Schusztner Tamás [2013]: Az USA Aid for Trade politikája. *Külgazdaság*, 57. évf., 11–12. sz., 48–82. o.
- UN [2016]: Sustainable Development Goals. Letölthető: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/> (Letöltve: 2016. október 14.)
- UNCTADStat [2016]: UNCTADStat Data Centre. Letölthető: http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en (Letöltve: 2016. december 20.)
- UNDP [2016]: Human Development Index Data. Letölthető: <http://hdr.undp.org/en/data> (Letöltve: 2016. november 2.)
- Vári Sára [2016]: A kínai fejlesztési együttműködés Afrikában az ezredfordulót követő évtizedben. *Külgazdaság*, 60. évf., 9–10. sz., 71–94. o.
- Vijil, M. – Wagner, L. [2010]: Does Aid for Trade enhance export performance? Investigating on the infrastructure channel. *Virtual proceedings*, European Trade Study Group International Conference. Letölthető: http://www.etsg.org/ETSG2010/papers/Vijil_Wagner.pdf
- Világbank [2010]: Arab development assistance. Four decades of cooperation. The World Bank, New York.
- Világbank [2016a]: World Bank Country and Lending Groups. Letölthető: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> (Letöltve: 2016. november 4.)
- Világbank [2016b]: Worldwide Governance Indicators. Letölthető: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home> (Letöltve: 2016. november 2.)
- Világbank [2016c]: World Development Indicators database. Letölthető: <http://databank.worldbank.org/data/views/variableSelection/selectvariables.aspx?source=world-development-indicators> (Letöltve: 2016. november 2.)
- Villanger, E. [2007]: Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives. CMI Report, 2., CHR Michelsen Institute.
- Walz, J. – Ramachandran, V. [2010]: Brave New World, A Literature Review of Emerging Donors and the Changing Nature of Foreign Assistance. Center for Global Development, Working Paper, No. 273.
- Wooldridge, J. M. [2002]: *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. The MIT Press, Cambridge.
- Wooldridge, J. M. [2014]: *Introduction to Econometrics*. Cengage Learning, Andover.
- Woods, N. [2008]: Whose Aid? Whose Influence? China, Emerging Donors and the Silent Revolution in Development Assistance. *International Affairs*, Vol. 84., No. 6., 1205–1221. o.
- WTO [2006]: Recommendations of the Task Force on Aid for Trade. WT/AFT/1, World Trade Organization, Geneva.
- Younas, J. [2008]: Motivation for bilateral aid allocation: Altruism or trade benefits. *European Journal of Political Economy*, Vol. 24., No. 3., 661–674. o.

Abstracts of the Articles

Economic analyses in spring 2017*

To take off or not to take off – that is main question for 2017. The economic growth decelerated in 2016 since the financing from the EU cohesion and structural funds has slowed down. Investments also collapsed. Analysts have been calculating on speeding up the EU funding this year and the government introduced its own stimuli: a 15 percent increase of the general minimum wages and another 25 percent plus for the minimum salaries of the skilled workers. Some fiscal expansion and easy monetary policy would also promote growth. The GDP would increase at about 3,2-4,2 percent, but improving investments could hardly recover the last year's loss. Apart from the EU funds, household consumption would be the main driving force for growth. Inflation has been accelerating but remains below the 3 percent target of the Hungarian National Bank. Unemployment keeps falling to 4,2–4,4 percent although the government decided to withdraw money from the public work scheme. Government debt is expected to remain still on a declining path.

Changing role of the state in French economy

MIKLÓS SOMAI

In France, the state's involvement in business has a centuries-long legacy enrooted among others in the French most specific conception of public service, the excellence of which consists of a permanent search for collective, nation-wide benefits, like for example social, economic and territorial cohesion. All this does not mean that today's French economy and the role the State plays in it are basically different from what they are in other developed European countries. Although State intervention has, by the nationalisation course of the 20th century, strengthened in several waves, Paris cannot, since the mid-1980s, but adapt itself to what its partners believe in: deregulation, privatisation, and market orientation instead of State intervention, all in line with trends in international economics (i.e. neoliberalism,

Külgazdaság has been publishing the analyses and the forecasts of the economic research institutions since 2001.

new public management, and globalisation). If, however, French banks seem to have been more than average resistant to global financial crisis, or French government seems, by the force of laws, to retain certain corporations of the competitive sector in their portfolio, these phenomena are little to do with a sort of new dirigisme or economic patriotism, but rather with French elite's common educational and cultural roots, or with internal policy constraints and latitude.

Aid motivations behind the aid allocation of Kuwait as an Arab donor

BEÁTA UDVARI – GÁBOR DÁVID KISS – KATALIN KIS –
JULIANNA PONTET – PÉTER HALMOSI

The role of emerging donors is gradually growing in international development cooperation. Besides China, Brazil and India, aid allocations of the Arab donors (Kuwait, Saudi Arabia and the United Arab Emirates) have become important, although we have relatively low information on their activity, institutional background and motivations. This is the fact though the Arab donors have a wide multilateral cooperation and Kuwait has been providing aid since the 1960s. So this article is focusing on the Arab donors and analyses the motivations behind the aid allocations of Kuwait. Since trade relations are also important in allocating aid, we analyse not the whole official development assistance and the Aid for Trade provided by Kuwait. According to the literature review and the results of the statistical analysis consisting of 124 developing countries, aid allocations of Kuwait are motivated by the common language and the GDP per capita, but the amount of aid is influenced by the better economic performance of the recipient country.

A KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány, a **Külgazdaság** c. folyóirat kiadója az alábbi kéréssel fordul a szakma képviselőihez, illetve a

LAP OLVASÓIHOZ:

2016. évi személyi jövedelemadójának 1%-át fordítsa a közgazdasági kutatás, illetve a Külgazdaság folyóirat támogatására. Adóbevallásánál kedvezményezettként jelölje meg a

KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítványt.

Adószámunk: 19659963-2-42

Számlavezető bank, számlaszám:

CIB Bank Zrt., 11100104-19659963-10000001

Gránit Bank 12100011-10219412

Az alapítvány székhelye: 1065 Bp. Nagymező utca 37–39.

Az alapítványt a KOPINT-DATORG Rt. hozta létre 1991-ben, 2001 óta közhasznú alapítványként működik és az Alapító okiratban rögzített tevékenységi körben az alábbi feladatokat látja el:

- Ösztöndíjak, pályadíjak odaítélésével a közgazdasági kutatást, kutatókat támogatja.
- Kutatói pályára készülő egyetemistáknak ösztöndíjat ad.
- Biztosítja a Külgazdaság szakmai folyóirat működési feltételeit.
- Rendszeresen pályázik nemzetközi kutatási pénzekért, pótlólagos forrásokat teremtve a közgazdasági kutatás számára.
- Hozzájárul diákok, kutatók nemzetközi tanulmányainak finanszírozásához.
- Közgazdasági könyvek megjelentetését finanszírozza.
- Az alapítvány fenntartója a KOPINT-DATORG Gazdaságfejlesztési Szakközépiskolának, amely érettségizett fiataloknak nyújt szakirányú képzést

A felajánlásokat az alapítvány a fenti célokra kívánja fordítani, s a törvényben előírt kötelezettségénél fogva az adományokkal a nyilvánosság előtt el fog számolni.

Tevékenységünkről bővebb információt nyújt az alapítvány honlapja, amelynek címe: **www.kopintalapitvany.hu**

Minden további kérdésére szívesen válaszolunk.

Nagy Katalin
ügyvezető igazgató
katalin.nagy@found.datanet.hu
309-2644

Palócz Éva
kurátor
palocz@kopint-tarki.hu
309-2695

Rendelkező nyilatkozat a befizetett adó 1 százalékaról

A kedvezményezett adószáma: **19659963-2-42**

A kedvezményezett neve: **KOPINT Konjunktúra Kutatási Alapítvány**

A kedvezményezett székhelye: **1065 Bp. Nagymező utca 37–39.**

Jogi melléklet

Külgazdaság, LXI. évf., 2017. március–április (25–51. o.)

A nemzetközi szerződésekre alkalmazandó jog meghatározása, különös tekintettel a Róma I. rendelet alkalmazási körére és a jogválasztásra

SZABÓ SAROLTA

A Róma I. rendelet a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jog meghatározásáról az ún. Római Egyezmény szabályain alapul és annak rendelkezéseit váltja fel, így az a 2009. december 17-ét követően kötött szerződésekre irányadó. A tanulmány elsőként a Róma I. rendelet hatályának komplex szabályozását mutatja be az Európai Unió Bíróságának legújabb ítéletei tükrében. Másodikként pedig a rendelet 3. cikkében lefektetett jogválasztás szabályait elemzi összevetve azokat a magyar Kódex és a készülő nemzetközi magánjogítörvény-tervezet rendelkezéseivel.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: K12 – Contract Law.

A nemzetközi szerződések a XXI. században szinte észrevétlenül hálózják be mindennapi életünket. Gondoljunk csak a társaságok közötti rendszeres és gyakori adásvételi ügyletekre, mondjuk: ha egy magyar cég egy külföldi társaság honlapján keresztül tartós szerződés keretében külföldről vásárol autóalkatrészeket,¹ avagy ha a romániai üzleti partnerétől egy magyar cég tenyésztőjásokat rendel.² Ezen ügyletek a „jog világában” általában egészen addig „láthatatlanok” maradnak, ameddig mindkét fél megtalálja a számítását. Probléma akkor adódik, ha a fenti eseteket véve

¹ Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.333/2015/5/II.

² Fővárosi Ítéltábla 14.Gf.40.318/2014/4/II.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2017.61.3-4.25>

Szabó Sarolta PhD, egyetemi docens (PPKE JÁK Nemzetközi Magánjogi Tanszék).
E-mail: szabo.sarolta@jak.ppk.hu.

alapul: pl. a vevő egy másik cégtől olcsóbban tudja beszerezni az autóalkatrészeket, avagy Romániában megjelenik a H5N1 vírus, így ideiglenesen betiltják az élő baromfi szállítását és értékesítését.

1. Röviden az egységesített anyagi jogról

A fentebb hozott ügyek nemzetközi adásvételi szerződésnek tekinthetőek, amely mind a mai napig a nemzetközi kereskedelem leggyakoribb ügyletei. Nem véletlen tehát, hogy e területen már a XX. század elején megindult a jogegységesítés (unifikáció). Az egységes adásvételi jog „megteremtésének” története 1929-hez kapcsolható, amikor *Ernst Rabel* az UNIDROIT (Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítésére) igazgatótanácsának tagjaként javaslatot tett az áruk adásvételi jogának unifikálására.³ A javaslat elfogadását követően – évtizedek múlva – az 1964-ben Hágába összehívott diplomáciai konferencián, végül két egyezmény került elfogadásra: az Egységes Törvény az áruk nemzetközi adásvételéről (*Uniform Law on the International Sale of Goods, ULIS*) és az Egységes Törvény az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseinek megkötéséről (*Uniform Law on the Formation of Contracts for the International Sale of Goods, ULFIS*). A Hágai Egységes Törvények azonban nem voltak túl sikeresek – az államok nem csatlakoztak hozzá –, ezért 1966-ban a munka újra kezdődött az UNCITRAL (ENSZ Kereskedelmi és Jogi Bizottsága) keretén belül, amelynek eredményeként 1980-ban megszületett *Az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló ENSZ-egyezmény (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods – CISG; Bécsi Konvenció)*. Mindazon kereskedők vonatkozásában, amelyeknek „üzleti helye” a Konvencióhoz csatlakozott különböző államok területén található (jelenleg 85 állam; pl. Ausztria, Románia, Magyarország) – a nemzetközi magánjogszabályokat „beelőzve” –, ún. *autonóm módon* alkalmazandó a Konvenció. Főszabály szerint tehát mind az autóalkatrészek, mind a tenyésztőjások adásvétele egy nemzetközileg unifikált anyagi jogi egyezmény, a Bécsi Konvenció hatálya alá tartozik,⁴ „kiiktatva” ezzel a kollíziós jog „sötét ingoványát”,⁵ és egyben megelőzve ezáltal a hazai, belső jogi (Ptk.) rendelkezéseket is.

³ Bővebben pl.: *Bánrévy* [2016], 102–103. o.; *Szabó* [2014], 17. o.

⁴ Bővebben a legújabb magyar gyakorlatról, pl.: *Glavanits* [2016]; *Vadász* [2017].

⁵ Ahogy a nemzetközi magánjog egy amerikai egyetem dékánja az 1950-es években nevezte. *Prosser, W.* [1953]: Interstate Publication. *Michigan Law Review*. Hivatkozva: *Herzog* [1992], 249. o.

Azonban tekintettel arra, hogy a Konvencióval egységesített szerződési anyagi joghoz nem minden állam csatlakozott, valamint – mivel az egyezmények megszületése mindig kompromisszumok eredménye – az nem szabályozhat minden szerződési joggal kapcsolatos kérdést, harmadsoron pedig a felek akár ki is zárhatják a Konvenció alkalmazását, ezért a nemzetközi szerződési jog kollíziós (azaz az alkalmazandó jogot kijelölő) szabályaira továbbra is szükség van.

2. Nemzetközi szerződések kollíziós szabályozása

2.1. Jogforrások

A szerződések kollíziós egységesítése a XX. században, kezdetben a – bilaterális jogsegélyegyezmények mellett – *multilaterális nemzetközi egyezmények* útján történt. Ennek kidolgozásában a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia (*Conférence de la Haye de Droit International Privé/Hague Conference on Private International Law – Hcch*) játszott főszerepet, megalkotva:

- az 1955. évi, az ingó dolgok nemzetközi adásvételére alkalmazandó jogról szóló egyezményt, amelyet 1985-ben ugyan modernizáltak, ez utóbbi azonban mégsem lépett hatályba;
- az 1978. évi, a képviseleti szerződésekre alkalmazandó jogról szóló egyezményt (nem lépett hatályba).

Megjegyzendő a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által 2015-ben közzétett újabb instrumentum (amely nem nemzetközi egyezmény): a jogválasztásnak a nemzetközi kereskedelmi szerződésekben érvényesülő *alapelveiről* (*Hague Principles of Choice of Law in International Commercial Contracts*).⁶ Ez az alapelvek tulajdonképpen mintául szolgál azoknak az államoknak a számára, amelyek nemzetközi magánjogában a kereskedelmi szerződéseknel nem engedik a felek akarati autonómiájának érvényesülését (egyes latin-amerikai országok), valamint azoknak az államoknak a számára is, akik ezt már lehetővé teszik, a meglévő rendelkezéseik finomítására, modernizálására (pl. a jogválasztás módjait és korlátait illetően).

Jelentősebb sikereket ért el a kollíziós jogot illetően a regionális jogegységesítés, azon belül is az *Európai Unió*. Még az Európai Gazdasági Közösségben 1967-ben a belga delegátus által került benyújtásra egy tervezet, amelyet később tagállami

⁶ Letölthető: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=135>

szakértők, valamint a Bizottság közösen dolgoztak át. A tervezet munkálatait a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezmény (Brüsszeli Egyezmény)⁷ sikerét követően a Bizottság vitte tovább. Az ekkor még a szerződéses és a szerződésen kívüli kötelek alkalmazandó jogi szabályainak megalkotása 1978-ban (az Egyesült Királyság delegációjának kérésére) végül csak a szerződések jogára korlátozódott. Az 1979-ben befejezett tervezetet 1980-ban az Európai Bizottság elfogadta mint *a közösségi nemzetközi kollíziós magánjogi jogegységesítésének első lépését*.⁸ Célja szerint az Egyezmény hozzájárul az alkalmazandó jog egyszerűbb megtalálásához, valamint a *forum shopping* kiküszöböléséhez. Az Európai Közösség (EK) tehát az *1980-as Római Egyezménnyel megalkotta azt a zártkörű multilaterális nemzetközi egyezményt* (ti. az egyezmény szerződő államai csak az EK tagállamai lehettek), amely így kizárólag az EK tagállamainak bíróságai és más hatóságai számára egységesen határozta meg a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogot. Az ún. Római Egyezményt – mint *loi uniforme*-ot – Magyarország a *2006. évi XXVIII. törvénnyel ratifikálta*, és időbeli hatályát tekintve a 2006. július 1-je és 2009. december 17-e között kötött szerződésekre alkalmazandó. Az Amszterdami Szerződést követően azonban – amikor is az igazságügyi együttműködést a polgári és kereskedelmi ügyekben az ún. harmadik pillérből az első pillérbe tették át – az EK jogegységesítő tevékenysége új lendületet, ti. rendeleti és irányelvi jogalkotási lehetőségeket kapott. Ettől kezdve ugyanis a nemzetközi magánjogi tárgyú jogforrások között meghatározó szerephez jutnak a közösségi, majd az uniós rendeletek [Amszterdami Szerződéssel (1997/1999. május 1.) módosított EK-szerződés 61. cikk c) pontjában és 65. cikkében; jelenleg a Lisszaboni Szerződés (2007/2009. december 1.) óta az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés – EUMSZ 81. cikkében biztosított kompetencia alapján]. A nemzetközi közjogi instrumentumként elfogadott Római Egyezményt ezután átalakították és pontosították, amelynek eredményeképpen *az Egyezményt felváltotta az Európai Parlament és Tanács 593/2008/EK rendelete* (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, azaz az ún. *Róma I. rendelet*,⁹ amely a 2009. december 17-ét követően kötött szerződésekre alkalmazandó. A Róma I. rendelet sok kérdésben átveszi a Római Egyezmény rendelkezéseit, pl. a hatály,

⁷ A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló egyezmény (1968).

⁸ Részletesen a megszületés körülményeiről és a részletszabályokról: *Burián* [2008], *Burián* [1992a], *Burián* [1992b], *Szabó* [2009].

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.), HL L 177., 2008.7.4., 6–16.

míg másokban eltérő megoldásokat követ, pl. jogválasztás hiányában irányadó jog meghatározása.

Napjainkra tehát a kötelmi jogra vonatkozó nemzetközi magánjogi szabályok az Európai Unió jogalkotói tevékenysége folytán jelentős mértékben egységesítettek. A vonatkozó joghatósági és elismerés-végrehajtási szabályok a *Brüsszel I. bis rendeletben*¹⁰ találhatóak, míg az alkalmazandó jogi rendelkezések a *Róma I. és a Róma II. rendeletben*.¹¹ Mindhárom rendeletre igaz, hogy azokat autonóm módon (tehát saját fogalomviláguk, szabályrendszerük keretei között – azaz az uniós jog egészét és nem a tagállami jogok rendelkezéseit nézve) kell értelmezni. Az uniós jogforrások terminológiai átfedései így a fentebb felsorolt rendeletek közötti egységes értelmezést kívánják meg az uniós kollíziós és joghatósági szabályok konzisztenciájához (bár sosem szabad elfelejteni, hogy a joghatósági és alkalmazandó jogi rendelkezések eltérő célokat szolgálhatnak). Ehhez egy további szempont a Róma I. rendelet és a Róma II. rendelet közötti szoros kapcsolat, ti. ezeket a rendeleteket egymást kiegészítő szabályozásként alkották meg *az EU nemzetközi kollíziós kötelmi jogi rendszerének egységesítésére*.

2.2. A jogforrások egymáshoz való viszonya

Egy nemzetközi szerződésre alkalmazandó jog (*lex contractus*) meghatározásánál a jogalkalmazó számára a legelső akadályt a jogforrások bősége jelenti. Amennyiben olyan polgári és kereskedelmi szerződésről van szó, amely mind a Római Egyezmény, mind a Róma I. rendelet tárgyi hatálya alá tartozik, akkor a jogforrások időbeli hatálya, azaz a szerződéskötés időpontja dönti el, hogy melyikük lesz irányadó az ügyletre. A hazai nemzetközi magánjogi tvr., a Kódex¹² pedig szubszidiárius jelleggel mint mögöttes/kiegészítő joganyag rendelkezik a szerződések kollíziós szabályozásáról: azaz ha a szerződést a Római Egyezmény hatályba lépése előtt kötötték, vagy olyan ügyletről van szó, amelyet az Egyezmény és a Róma I. rendelet sem von az alkalmazási körébe. Lényeges, hogy a visszaható hatály általános tilalma miatt a Kódex szerződéskötéskor hatályos szövegét kell a jogalkalmazónak figyelembe venni. Megjegyzendő, hogy a 2009. évi IX. törvénnyel a Kódexet jogharmonizációs

¹⁰ 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. HL L 351., 2012.12.20., 1–32.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK rendelete a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról, HL L 199., 2007.7.31., 40–49.

¹² 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról.

céllal – többek között – az uniós rendeletekhez (Róma I. és II. rendelet) kívánta igazítani a jogalkotó, amely azonban nem volt minden téren sikeresnek mondható.¹³

Az *időbeli hatály* alakulása az alábbi idővonalon szemléltethető:

Kódex ←	Római Egyezmény ↔	Róma I. rendelet →
2006. július 1-je előtt kötött szerződésekre	2006. július 1-je és 2009. december 17-e között kötött szerződésekre	2008. december 17-ét követően kötött szerződésekre

Némiképp tovább komplikálja a helyzetet egy másik, kapcsolódó bi- vagy multilaterális nemzetközi egyezmény fennállta. Amennyiben például a Római Egyezményt kellene a magyar fórumnak alkalmazni, akkor annak rendelkezései szerint az egyezmény nem érintette azoknak a nemzetközi egyezményeknek az alkalmazását, amelyeknek valamely szerződő állam a csatlakozáskor már részese volt (20. cikk). Így a magyar–lengyel jogsegélyegyezmény vonatkozó cikke megelőzi a Római Egyezmény szabályait (1960. évi 5. tvr.), tehát a szerződésre jogválasztás hiányában azon Szerződő Fél jogának alkalmazását írja elő, amelynek területén a szerződést megkötötték (45/A. §).¹⁴ Amennyiben viszont már a Róma I. rendelet időbeli hatálya alá tartozó szerződésről van szó, az említett bilaterális egyezmény azért nem alkalmazandó, mert bár főszabály szerint a rendelet is „udvarias jogforrásként”, előzékenyen elsőbbséget enged a korábban kötött nemzetközi egyezményeknek, azonban rögzíti azt is, hogy a rendelet elsőbbséget élvez a kizárólag két vagy több tagállam között megkötött egyezményekkel szemben (25. cikk).

A továbbiakban – alkalmazásának gyakorisága okán – elsősorban a Róma I. rendelet rendelkezései és gyakorlata kerül alaposabb elemzésre azzal, hogy a Római Egyezmény, a Kódex és az új törvény szabályozásának lényegesebb eltérései a vonatkozó részeknél kerülnek ismertetésre.

¹³ Részletesen: *Burián* [2017], *Vékás* [2009].

¹⁴ *Burián* [2014], 54. o.

2.3. A Róma I. rendelet

2.3.1. A Róma I. rendelet hatálya: egyetemes alkalmazás, területi, időbeli és tárgyi hatály

2.3.1.1. Egyetemes alkalmazás

Alkalmazási körét tekintve a Róma I. rendeletnek csakúgy, mint a Római Egyezménynek *univerzális jellege* van, azaz a rendelet szerint meghatározott jogot akkor is alkalmazni kell, ha az nem egy tagállam joga (2. cikk). Az egyetemes alkalmazás tehát azt jelenti, hogy a Róma I. rendelet szabályai irányadóak akkor is, ha a rendelet szerint kijelölt anyagi jogként nem egy EU-tagállam joga alkalmazandó. Ha tehát az összeütközés a magyar és a brazil jog között áll fenn, és a rendelet ez utóbbi alkalmazását rendeli, akkor a fórumnak a brazil jog szerint kell az ügyet megítélni, függetlenül attól, hogy a *lex causae* nem egy uniós tagállam joga. Ebből következik tehát, hogy maga a rendelet nem csak az unión belüli jogviszonyokra, hanem akkor is irányadó, ha a szerződés unión kívüli külföldi elemmel vagy elemekkel bír. A rendelet szerint tagállamnak minősülő országok fórumai (lásd alább a területi hatály) a rendelet hatálya alá tartozó szerződések esetében tehát kötve vannak a Róma I. rendelet szabályaihoz. Például egy magyar bíróságnak a rendelet szerint kell meghatározni az alkalmazandó jogot egy magyar és egy brazil központi ügyvezetési helyű társaság között kötött franchise szerződés esetén. Természetesen a rendelet akkor is alkalmazandó, ha a szerződés egyes elemei kizárólag különböző EU-tagállamokhoz, sőt külföldi jog választása esetén még abban az esetben is irányadóak, ha csak egyetlen államhoz kapcsolódnak (ezt akként is megfogalmazzák, hogy a rendeletnek tehát *erga omnes* – azaz mindenkire kiterjedő – hatálya van).¹⁵

2.3.1.2. Területi hatály

Területi hatályát illetően a Róma I. rendelet *az összes tagállamban alkalmazandó, kivéve Dániát*. Tulajdonképpen az EU-tagállamok fórumai (és jogalkalmazói) számára a rendelet egységes kollíziós szabályokat ad a polgári és kereskedelmi ügyekben kötött szerződések vonatkozásában. A Róma I. rendelet 1. cikk (4) bekezdése szerint a rendelet alkalmazásában a „tagállamok” kifejezés azokat a tagállamo-

¹⁵ Ragno [2015], 71. o.

kat jelenti, amelyekre e rendelet alkalmazandó. Tekintettel arra, hogy a rendeletet az EK Sz 65. cikkének (jelenleg EUM Sz 81. cikk) felhatalmazása alapján fogadták el, így sem Dánia, sem az Egyesült Királyság, sem Írország nem tartozik a rendelet területi hatálya alá, ti. ezen országok az Amszterdami Szerződéssel ezen cikkek alól „kiszereződtek” (*opt-out* klauzula), azaz lehetőséget kaptak a távolmaradásra. Azonban az Egyesült Királyság és Írország mégis úgy döntött, hogy „beleszerződik” (*opt in*) a Róma I. rendeletbe, így annak szabályai e két állam esetében is alkalmazandók. Dánia azonban nem minősül tagállamnak (és a Lisszaboni Szerződés hatályba lépéséig nem is volt lehetősége – többek között – a nemzetközi magánjogi tárgyú joganyagokhoz való csatlakozásra). A dán fórumok tehát továbbra is a – nemzetközi közjogi kötelezettségük alapján vállalt – Római Egyezmény rendelkezéseit alkalmazzák a szerződéses kötelmek kollíziós szabályaiként.

2.3.1.3. Időbeli hatály

A Róma I. rendelet *2008. július 24-én lépett hatályba, de a 2009. december 17-ét követően kötött szerződésekre (beleértve a december 17-ét is) alkalmazandó (28–29. cikk)*. Abban a kérdésben, hogy a szerződést mikor kötötték, a rendelet szerint kijelölt anyagi jogot kell alkalmazni (10. cikk). A hosszú távú vagy folyamatos szerződéses kötelmek (pl. disztribútori vagy munkaszerződés) esetében is főszabály szerint az ügyletkötés időpontja a döntő.¹⁶

Az Európai Unió Bírósága (EUB) a 2016-ban született *Nikiforidis*-ítéletben (C-135/15. sz.) értelmezte a rendelet időbeli hatályát egy 1996-ban kötött munkaszerződés esetében, amelyet 2010–2012 között többször is módosítottak.¹⁷ Ennek kapcsán az EUB kifejtette, hogy a rendelet Bizottság által készített tervezetében szerepelt, hogy annak hatálya alá tartozzanak a 2009. december 17-e előtt kötött szerződések jövőbeni joghatásai, ezt azonban az uniós jogalkotó végül kizárta. Egy ezzel ellentétes álláspont ráadásul szembemenne a jogbiztonság elvével, és különösen kedvezőtlen lenne a jogviták kimenetelének előreláthatósága és az alkalmazandó jog bizonyossága szempontjából, amelyek a rendelet egyik céljának tekinthetők [(6) preambulumbeközlés]. Ugyanakkor az EUB hozzátette, hogy ha egy 2009. december 17-ét megelőzően létrejött szerződésen ezen időpontot követően „olyan terjedelmű, a szerződő felek közötti megállapodás tárgyát képező módosítást hajtanának végre, amely nem az említett szerződés egyszerű naprakészítése vagy kiigazítása

¹⁶ *Omlor* [2015], 510. o.

¹⁷ ECLI:EU:C:2016:774.

sát, hanem e szerződő felek közötti új jogviszony létrehozását eredményezi”, akkor az eredeti szerződést úgy kellene tekinteni, hogy azt felváltja egy új, a Róma I. rendelet időbeli hatálya alá tartozó szerződés.¹⁸ Következésképp, a Róma I. rendelet 28. cikkét akként kell értelmezni, hogy egy 2009. december 17-ét megelőzően létrejött szerződéses munkaviszony csak akkor tartozik e rendelet hatálya alá, ha e viszony a szerződő felek kölcsönös és ezen időponttól kezdődően kinyilvánított megegyezése alapján olyan terjedelmű módosításon ment keresztül, hogy azt az említett időponttól kezdődően kötött új munkaszerződésnek kell tekinteni.

2.3.1.4. Tárgyi hatály

A Róma I. rendelet *pozitíve és negatíve* is meghatározza tárgyi hatályát. Pozitíve kifejezetten deklarálja, hogy a rendelet a *polgári és kereskedelmi ügyekben kötött szerződésekre alkalmazandó*, „olyan helyzetekben, amikor különböző országok joga között kell választani” [1. cikk (1) bekezdés)].

Ennek alapján *három általános elemet* különböztethetünk meg:

- a) szerződéses kötelezettség;
- b) polgári és kereskedelmi ügyek;
- c) kollíziós jogi helyzet fennállta.

A *szerződéses kötelezettség fogalma* „demarkációs vonalként” szolgál a Róma I. és a Róma II. rendelet között. Míg a Róma I. a „szerződéses kötelezettségekre”, addig a Róma II. rendelet a „szerződésen kívüli kötelezettségekre” alkalmazandó. Egy világos választóvonalhoz a fogalom egységes és autonóm értelmezése szükséges, de a rendeletek nem adnak kifejezett definíciót. Mindemellett a Róma I. rendelet világossá teszi, hogy a szerződés mint speciális minősítési kérdés vonatkozásában nem feltétel egy érvényes szerződés fennállta [a rendelet által kijelölt *lex causae* kiterjed pl. a szerződés érvénytelenségének meghatározására is, lásd 12. cikk (1) bekezdés e) pont]. Az Európai Bíróság is ekként értelmezte még a Római Egyezmény „szerződés” fogalmát az *Arcado-ügyben* (C-9/87. sz. *SPRL Arcado kontra SA Haviland*).¹⁹ Ahogy azt a Róma I. rendelet (7) preambulum-bekezdésében is kimondja, a rendelet tárgyi hatályának és rendelkezéseinek összhangban kell lenniük a Brüsszel I., valamint a Róma II. rendelettel. Az EUB-nak a Brüsszel I. rendelettel kapcsolatos ítélezési gyakorlatából kitűnik, hogy kizárólag az a jogi kötelezettség tartozik a „szerződés vagy egy szerződéses igény” hatálya alá (5. cikkének 1. pontja), amelyet

¹⁸ Ítélet 37. pont.

¹⁹ *van Calster* [2016], 206. o.

az egyik fél a másik felé szabadon vállalt és amelyen a felperes keresete alapul (lásd: *Kolassa*-ítélet, C-375/13. sz.).²⁰, ²¹

Így analógia útján megállapítható, hogy a *Róma I. rendelet szerinti „szerződéses kötelezettség” az egyik fél által a másik felé szabadon vállalt.*²² Ezt kifejezetten kimondta az EUB az *ERGO Insurance*-ítéletben (C-359/14. és C-475/14. sz. egyesített ügyek).²³ Ahol ez az önkéntes elem hiányzik, az a főszabály szerint szerződésen kívüli kötelezettségnek minősül, így a *Róma II. rendelet* hatálya alá tartozik. A szerződéses és a szerződésen kívüli kötelezettségek e kettőssége jelenik tehát meg (*tertium non datur* – harmadik lehetőség tehát nincs). Határesetek viszont vannak, ahol nehéz a kettőt elválasztani: pl. a nyereségyígéret, vagy a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból fakadó kötelezettségek, azaz a *culpa in contrahendo* (igaz, ez utóbbi könnyen megítélhető, hiszen azt hatálya alól a *Róma I. rendelet* 1. cikk (2) bekezdésében maga is kizárja, a *Róma II. rendelet* pedig kifejezetten a hatálya alá vonja).²⁴

- a) A *polgári és kereskedelmi ügyek* is az EU önálló koncepciója, amelyet ennek megfelelően kell értelmezni. Az EUB gyakorlatának megfelelően ez azt jelenti, hogy a *Róma I. rendelet* nem vonatkozik a közfunkciók gyakorlásával kapcsolatos kérdésekre (pl. C-29/76. sz. *Eurocontrol*-ítélet, C-172/91. sz. *Sonntag*-ítélet, C-154/11. sz. *Mahamdia*-ítélet).²⁵ A rendelet külön nevesíti, hogy nem alkalmazható különösen az adó-, vám- és közigazgatási ügyekre [1. cikk (1) bekezdés].
- b) Végül a rendelet előírja a *kollíziós jogi helyzet fennálltát*. Ez azt jelenti, hogy a szerződéses kötelezettség különböző államok jogához kapcsolódjon. Ez megvalósulhat különböző országhoz kapcsolódó elemek meglétével, pl. eltér a szerződést kötő felek szokásos tartózkodási helye, avagy egy külföldi jog felek általi választásával, amennyiben a szerződéses kötelelem kizárólag a *lex fori*hoz kapcsolódik.

A *Római I. rendelet* *negatív*e felsorolja, hogy mely kérdések nem tartoznak a tárgyi hatály alá [1. cikk (2) bekezdés], ezek a *tárgyi hatály alól kizárt kérdések* a következők:

²⁰ *Lüttringhaus* [2015], 31–33. o.

²¹ Megjegyzendő, hogy a CESL [a végül el nem fogadott rendelettervezet a közös európai adásvételi jogról COM (2011) 635] értelmezésében is megjelenik a szerződés fogalma: „olyan megállapodás, amelynek célja kötelezettségek létrehozása vagy más joghatások kiváltása”.

²² *Lüttringhaus* [2015], 32. o.

²³ ECLI:EU:C:2016:40.

²⁴ Bővebben: *Lüttringhaus* [2015], 51–67. o

²⁵ További esetjog: *Lüttringhaus* [2015], 38. o.

- a) természetes személyek személyi állapotával, illetve jog- és cselekvőképességével összefüggő kérdések;
- b) a családi kapcsolatokból és a hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokból – beleértve a tartási kötelezettséget is – eredő kötelezettségek;
- c) a házassági vagyonjogból eredő és a házasságával hasonló joghatásúnak tekintett kapcsolatokra alkalmazandó vagyoni jogszabályokból, továbbá a végrendeletből és öröklésből eredő kötelezettségek;
- d) váltók, csekkek és saját váltók, valamint egyéb átruházható értékpapírok alapján létrejövő kötelezettségek;
- e) választottbíróági megállapodások és joghatósági kikötések;
- f) a társasági jogot, valamint a más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogot érintő kérdések (például a társaságok és más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek bejegyzés útján vagy más módon történő létrehozása, jogképessége, belső szervezete és működése vagy megszűnése, valamint a társaság, illetve szervezet tagjainak és tisztviselőinek személyes felelőssége a társaság vagy a szervezet kötelezettségeiért);
- g) képviselő kérdés;
- h) célvagyon („*trust*”) alapítása, és az alapítók, vagyonkezelők („*trustee*”) és a kedvezményezettek közötti jogviszony;
- i) szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból fakadó kötelezettségek (*culpa in contrahendo*);
- j) bizonyos élet- és balesetbiztosítási szerződések.

A Róma I. rendelet tárgyi hatálya és a Brüsszel I. rendelet közötti összefüggést vizsgálta az EUB a magyar vonatkozású *Hőszig Kft. kontra Alstom Power Thermal Services*-ügyben (C-222/15. sz.).²⁶ A felek egymással Magyarországon legyártandó, Franciaországban lévő erőművekben történő beépítésre szánt fémstruktúrák elkészítésére több vállalkozási szerződést kötöttek. A magyar felperes kérelmében arra hivatkozott, hogy a szerződésekre vonatkozó ÁSZF-ben kikötött francia jog (jogválasztás) és a párizsi bíróságok kizárólagos joghatósági kikötése (fórumválasztás) nem vált a jogviszonyuk részévé. Ti. a Róma I. rendelet szerint a szerződési feltétel érvényességét illetően a fél hivatkozhat a központi ügyvezetése helyének államának jogára annak megállapítása érdekében, hogy a hozzájárulását azért nem adta meg, mert a körülményekből az tűnik ki, hogy az magatartásának észszerűtlen követke-

²⁶ ECLI:EU:C:2016:525.

ménye [10. cikk (2) bekezdés]. Tulajdonképpen tehát a magyar társaság a magyar jog alapján kérte a magyar bíróságtól annak megállapítását, hogy a francia jog és fórum kikötése számára észszerűtlen lett volna, tehát a hozzájárulását azok elfogadásához nem adhatta meg. Az EUB azonban világosan rámutatott, hogy a Róma I. rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki a joghatósági kikötésekre [1. cikk (1) bekezdés e) pont], és a Brüsszel I. rendelet szerint érvényes francia joghatósági kikötés [23. cikk (1) bekezdés] miatt a magyar bíróság nem is rendelkezik joghatósággal a jogvita elbírálására. A vitatott jogkikötés érvényességéről, amelynek értelmében a szerződésekre a francia jog alkalmazandó, majd a francia bíróságoknak a Róma I. rendelet szerint kell döntenük.

A Róma I. rendelet elődje, a Római Egyezmény tárgyi hatályának társaságokra vonatkozó kivételét vizsgálta az EUB a *KA Finanz*-ítéletben (C-483/14. sz.).²⁷ A kérdés akként merült fel, hogy mely jog alkalmazandó a határokon átnyúló beolvadással történő egyesülést követően a beolvadó társaság által kötött kölcsönszerződésre, annak értelmezésére, az abból fakadó kötelezettségek teljesítésére, valamint e szerződés megszűnésének módjaira. Az EUB deklaráta, hogy a társaságok megszűnését, egyesülését vagy társulását szabályozó jogi aktusok az Egyezmény 1. cikkének (2) bekezdésében szereplő kizárás alá tartoznak, így az nem alkalmazandó a társaságok egyesülésére. Mivel azonban a vitatott kölcsönszerződés az egyesülés előtt kötött és az a Római Egyezmény hatálya alá tartozik, arra a felek által választott német jog irányadó. E kikötött jog pedig az egyesülés után is alkalmazandó a szerződésre, annak értelmezésére, az azokból fakadó kötelezettségek teljesítésére, valamint ezek megszűnési módjaira.

2.3.2. *A Róma I. rendelet szerkezete*

Amennyiben az adott ügylet a Róma I. rendelet hatálya alá tartozik, annak rezsimje alkalmazandó, amelynek szerkezete a következő főbb részekből áll:

- az alkalmazandó jog meghatározásának szubjektív módja: a jogválasztás
- az alkalmazandó jog meghatározásának objektív módja: a jogválasztás hiányában irányadó jog
- speciális szerződésekre irányadó jog (fuvarozási, fogyasztói, biztosítási, egyéni munkaszerződések)

²⁷ ECLI:EU:C:2016:205.

- egyéb rendelkezések: imperatív szabályok, érvényesség, cselekvőképesség, engedményezés, beszámítás, szokásos tartózkodási hely, renvoi, közrend.

Ezen kérdések közül jelen tanulmányban csak a jogválasztás általános szabályait és korlátait vizsgálom.

2.3.3. Az alkalmazandó jog meghatározása a felek által: a jogválasztás (*lex pro voluntate*)

2.3.3.1. A jogválasztásról általában

A szerződést kötő felek akarati autonómiájának elismerése és lehetővé tétele, azaz hogy a felek maguk dönthetnek a jogviszonyukra alkalmazandó jogról, röviden jogválasztásnak (*lex pro voluntate*), az alkalmazandó jog szubjektív meghatározásának nevezzük.²⁸ Ez az alapvető szabadság a magánautonómiának, tehát az anyagi szerződési szabadságnak a nemzetközi magánjogi megfelelője.²⁹

A XIX. században főként *Pasquale Stanislao Mancini* és az olasz iskola érdeme volt a felek jogszabályválasztó jogára vonatkozó modern nézetek kidolgozása és általánossá tétele.³⁰ Azonban a jogválasztás a XX. század első felében az egyik legvitatottabb kérdése maradt mind az elméletnek, mind a gyakorlatnak. Míg az angol, francia és német bírói gyakorlat kedvezőbb fogadtatásban részesítette a felek akarati autonómiáját, addig más államok gyakorlata ellenségesebben viszonyult a kérdéshez. A XX. század második felében azonban a szerződések körében egyre inkább elismerték, majd a kodifikált jogokban a nemzetközi szerződési jog alapintézményévé vált, gondoljunk csak az 1980-ban megszületett Római Egyezményre.³¹

Az Egyesült Államokban – csakúgy mint Európában – megosztott volt az elmélet és a gyakorlat. Míg a Legfelsőbb Bíróság elfogadta a felek jogválasztó jogát, addig *Joseph Henry Beale*, az első kollíziós jogi *Restatement* (*Restatement of the Conflict of Laws*, 1934) szerkesztője szerint az alkalmazandó jog az állami szuverenitással összefüggő kérdés, ezért túlmutat a feleken. Ennek megfelelően az első *Restatement* még hallgatott erről a kapcsoló elvről.³²

²⁸ *Burián–Czigler–Kecskés–Vörös* [2010], 201. o. A magyar irodalomban egyedülállóan részletesen a jogválasztás elméletéről: *Palásti* [2008].

²⁹ *Mádl–Vékás* [2016], 337. o.

³⁰ Uo., *Burián* [2014], 97. o.

³¹ *Rühl* [2007], 5. o.

³² *Rühl* [2007], 6. o.

Napjainkra a jogválasztás szabadságát a nemzetközi kereskedelmi szerződések terén univerzálisan elismerik (kivéve egyes latin-amerikai országokat, pl. Brazília nem szabályozza – igaz, már nem is tiltja az instrumentumot; a chilei jog csak akkor ismeri el jogválasztást, amennyiben az alkalmazandó jog megegyezik a chilei joggal). Nem csak az előreláthatóság miatt előnyös, ha a felek a lehető legnagyobb szabadságot élvezik az alkalmazandó jog megválasztása tekintetében, hanem a jogválasztás szabadsága a szabad kereskedelemnek is fontos garanciája, így a szabad versenyen alapuló piacgazdaság működésének egyik biztosítéka is. Mivel a felek rendszerint olyan anyagi jogot választanak, amelynek jogintézményeit ismerik, rendelkezéseivel tisztában vannak, ezáltal az előreláthatóság mellett a jogbiztonság szempontjai is érvényre jutnak.³³ Mindemellett a jogalkalmazó számára is kedvező a jogválasztás, hiszen ezáltal leegyszerűsödik a szerződésre alkalmazandó jog kiválasztásának néha bizony igen csak bonyolult processzusa. Megjegyzendő, hogy az utóbbi években a jogválasztás a nemzetközi magánjog más, a szerződések jogán kívüli területeken, így a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokban, korlátozottan ugyan, de a házassági vagyonjogban, az öröklési jogban, valamint még a dologi jogban is elismerést nyert. Az akarati autonómia, *a jogválasztás kapcsoló elve ezért mára a kollíziós jog egyik alapintézményének tekinthető.*

2.3.3.2. A jogválasztás a Róma I. rendeletben

A feleknek az alkalmazandó jog megválasztására vonatkozó szabadsága tehát a szerződéses kötelezettségekre irányadó kollíziós szabályok rendszerének egyik alapja, így a Róma I. rendeletnek is a *sarokköve*. A felek nemzetközi magánjog által biztosított akarati autonómiája minden esetben megelőzi a jogválasztás hiányában (azaz objektív kapcsolással) történő jog meghatározását. A jogválasztásnak tehát mindig elsőbbsége van.

A Róma I. rendelet 3. cikk (1) bekezdése deklarálja a szabad jogválasztást, amikor kimondja: „A szerződésre a felek által választott jog az irányadó.” Ez a rendelkezés tehát nagyfokú szabadságot biztosít a feleknek, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy ez nem tekinthető abszolút és korlátlan jogválasztási lehetőségnek. Ti. az unió jogalkotó a *lex voluntatis* elsőbbsége mellett bizonyos esetekben korlátozza a felek akarati autonómiáját.

³³ Burián [2016], 61–62. o.

A jogválasztás Róma I. rendeletbe foglalt korlátai a következők:

- a gyengébb fél védelme miatt a személyszállítási, a fogyasztói, az egyéni munka- és a biztosítási szerződések körében [5. cikk (2) bek., 6. cikk (2) bek., 7. cikk (3) bek., 8. cikk (1) bek.];
- a tisztán egyetlen államhoz kapcsolódó szerződések és a belső piaci klauzula esetében az adott állami és az uniós jog kógens rendelkezéseinek elsőbbsége [3. cikk (3) és (4) bek.];
- az imperatív szabályok (9. cikk) és a fórum közrendjébe ütközés (21. cikk).

A Róma I. rendelet alapján a jogválasztás (*lex pro voluntate*) összetett szabályozása az alábbi főbb alkérdésekre bontható:

- a) Anyagi jogi – kollíziós jogi jogválasztás
- b) Választható jogok köre
- c) Kifejezett – hallgatólagos jogválasztás
- d) Jogválasztás ideje
- e) Szerződés feldarabolása (*dépeçage*)
- f) Jogválasztás további korlátai: imperatív szabályok és közrend

a) *Anyagi jogi – kollíziós jogi jogválasztás.* A magánautonómia egyik eleme a szerződés tartalma meghatározásának szabadsága. Ez tükröződik a nemzetközi magánjogban is, azaz a feleknek lehetőségük van arra, hogy a törvényi szabályozás diszpozitív rendelkezései helyett egy másik állam jogát választják, de ez a választás a kógens rendelkezések hatályát nem érinti. Ezt hívjuk *anyagijogi jogválasztásnak*, amikor tehát a felek által választott jog a szerződésre egyébként – a jogválasztás hiányában – irányadó jog diszpozitív szabályainak helyébe lép. A felek jogválasztási szabadsága a kollíziós jogban ennél tovább is megy, ugyanis ha a szerződés több állam jogához kapcsolódik, akkor a jogválasztással a felek teljes egészében, a kógens szabályokra vonatkozóan is kivonhatják szerződésüket az egyébként – a jogválasztás hiányában – irányadó jognak a hatálya alól. Ezt *kollíziós jogi jogválasztásnak* nevezzük, amikor tehát a felek által választott jog teljes egészében (azaz kógens és diszpozitív szabályaival együtt) az egyébként – a jogválasztás hiányában – irányadó jog helyébe lép.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a jogválasztás – a jogtudomány többségi álláspontja, a tételes jog és a gyakorlat szerint – nem terjeszthető ki a kikötött jog kollíziós jogi szabályaira (azaz jogválasztással a kollíziós szabályokat a felek nem választják meg). Amennyiben a jogválasztás kiterjedne az anyagi jogon túl a kol-

líziós jogra is, az tulajdonképpen a jogintézmény célját és értelmét ásná alá. Ebből következik az is, hogy jogválasztás esetén kizárt a vissza- és továbbutalás (*renvoi*).

Míg a XX. sz. közepén a jogtudósok többsége (pl. hazánkban *Szászy István*)³⁴ azon álláspontot képviselte, hogy a szerződésre kikötött jog nem függetleníthető teljesen a szerződésre objektíve – azaz jogválasztás hiányában – alkalmazandó jogtól, tehát a jogválasztás csak anyagi jogi jogválasztás lehet,³⁵ napjainkra a jogválasztó jog kiteljesedett, egyértelművé vált a *kollíziós jogi jogválasztás főszabálya*. Egy példával élve: egy osztrák megrendelő és egy magyar vállalkozó vállalkozási szerződésében a német jog kikötése azt jelenti, hogy a német anyagi jog (kógens és diszpozitív szabályaival együtt) kiszorítja az egyébként alkalmazandó (magyar) jog rendelkezéseit.

A kezdetben a bíróságok követte főszabályt tehát átvette a tételes jog is, így mind a Római Egyezmény, mind a Róma I. rendelet ekként a jogválasztásra kollíziós jogi jogválasztásként tekint.

Bizonyos szűk területen azonban megmaradt az *anyagi jogi jogválasztás*. A Róma I. rendelet kifejezett rendelkezései alapján ezek a következők:

- tisztán egyetlen államhoz kapcsolódó szerződések [3. cikk (3) bek.];
- belső piaci klauzula [3. cikk (4) bek.];
- fogyasztói szerződések [6. cikk (2) bek.];
- egyéni munkaszerződések [8. cikk (1) bek.].

E helyütt a jogválasztás főszabályánál megjelenő két rendelkezéssel: *a tisztán egyetlen államhoz kapcsolódó szerződések és a belső piaci klauzula esetével* foglalkozunk.

A tisztán egyetlen államhoz kapcsolódó szerződések és a belső piaci klauzula kodifikálásának *célja* tulajdonképpen a nemzetközi magánjogban *csalárd kapcsolásnak nevezett szituációk megelőzése*. A jogválasztás korlátozásával az uniós jogalkotó a kollíziós kapcsolás manipulálásának, azaz a felek alkalmazandó jog megkezdésére irányuló magatartásának kívánt gátat szabni.

A tisztán egyetlen államhoz kapcsolódó szerződésekre a Róma I. rendelet 3. cikk (3) bekezdése irányadó, e szerint: „[a]mennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi, a jogviszonyra vonatkozó egyéb lényeges tényállási elem más országhoz kapcsolódik, mint amelynek jogát választották, a felek választása nem sértheti a másik állam azon jogszabályi rendelkezéseinek alkalmazását, amelyekről megállapodás útján nem lehet eltérni.” Ennek értelmében, ha a szerződés kizárólag egyetlen

³⁴ Szászy [1929].

³⁵ Palásti [2008], 15–16, 57–58.

államhoz kapcsolódik, a felek élhetnek ugyan egy másik állam jogának megválasztásával, de csak anyagi jogi értelemben, azaz az egyébként irányadó jog azon szabályai, amelyektől „megállapodás útján nem lehet eltérni”, tehát kógensek, elsőbbséget élveznek a választott joggal szemben. Példának okáért a Róma I. rendelet szerint tisztán belföldi szerződésnek minősülne az az eset, amikor két, Magyarországon bejegyzett és itt központi ügyvezetési hellyel rendelkező társaság között, egy Magyarországon felépítendő üzletház kivitelezésére kötik ki a felek a német jogot. Ennek mögöttes indoka pedig az, hogy a megrendelő magyar társaságnak két német állampolgár a tulajdonosa. Azt azonban tudjuk, hogy a társaságok honosságát (személyes jogát) a társaság tulajdonosainak személyes joga nem befolyásolja, tehát nemzetközi magánjogi értelemben ez nem merül fel a szerződéses jogviszonyban mint releváns külföldi elem. Jelen vállalkozási szerződés tehát tisztán belföldi szerződésnek tekinthető, így bár választható, de csak a magyar jog diszpozitív szabályainak körében érvényesülhet a német jog.

A bírói gyakorlatban merült fel, hogy mi tekinthető *releváns külföldi elemnek*. Rendszerint lényeges elem a felek szokásos tartózkodási helye, vagy központi ügyvezetési helye, a szerződéskötés és a teljesítés helye (amennyiben ez a hely nem fiktív, hanem tényleges kapcsolatban van a szerződés valódi tartalmával), avagy ha a szerződés tárgyát képező dolog külföldön fekszik. Ezzel ellentétben a felek eltérő állampolgársága nem releváns.³⁶

Hasonló esetet jelenít meg uniós kontextusban a *belső piaci klauzula*. A Róma I. rendelet 3. cikk (4) bekezdése kimondja: „[a]mennyiben a jogválasztás időpontjában valamennyi egyéb lényeges tényállási elem egy vagy több tagállamhoz kapcsolódik, a felek valamely nem tagállam jogára vonatkozó jogválasztása nem sértheti a közösségi jog – illetve adott esetben az eljáró bíróság szerinti tagállam jogában végrehajtott – olyan rendelkezéseinek alkalmazását, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni.” Ez a rendelkezés tehát a közösségi, ma úgy mondjuk: uniós jog csalárd kikerülését hivatott megakadályozni. Tehát ha a jogválasztás időpontjában minden lényeges tényállási elem egy vagy több tagállamhoz kapcsolódik, akkor a felek nem tagállami jogra irányuló választása esetén is alkalmazandóak az uniós jog kógens rendelkezései. Ez az anyagi jogi jogválasztásról szóló korlátozás tisztán uniós jogviszonyban, azaz kizárólag csak az EU területéhez kapcsolódás esetén merül fel (itt az EU területe alatt kell érteni Dániát is; a kógens szabályok körébe pedig a „tagállam jogában végrehajtott” kifejezés szerint egyértelműen beletartoznak az irányelvek).

³⁶ Ragno [2015], 111–113. o.

b) *Választható jogok köre.* A Róma I. rendelet 3. cikk (1) bekezdésében lévő „felek által választott jog” kifejezés *egy állam jogának választását* teszi lehetővé. Előfordul, hogy a különböző államban szokásos tartózkodási hellyel vagy központi ügyvezetési hellyel rendelkező felek egy neutrális (semleges) harmadik állam jogát kötik ki a szerződésükre irányadó anyagi jogként.

A (13) preambulum-bekezdésben azonban hozzáteszi, hogy a rendelet nem zárja ki, hogy a felek nem állami joganyagra vagy nemzetközi egyezményre történő hivatkozást építsenek be a szerződésbe. Következésképp valamely elismert jogrendszer alá nem sorolható, ún. *nem állami jogok*, mint a *lex mercatoria* („kereskedők joga”), valamint a különböző Alapelvek (UNIDROIT Kereskedelmi Szerződések Alapelvei, vagy az Európai Szerződési Jogi Alapelvek), *vagy nemzetközi egyezmények*, mint pl. a Bécsi Vételi Egyezmény *kikötése* a szerződésben *anyagi jogi jogválasztásként* értelmezhető.³⁷ Hasonló a helyzet a vallási jogok, vagy az olyan nemzetközi feltételek kikötése esetén is, mint pl. az INCOTERMS vagy más szokvány gyűjtemények.

Megjegyzendő, hogy kollíziós jogi jogválasztásként ezen nem állami jogeszközök választottbíróóságok előtt, illetve rendes bíróságok előtt csak a Róma I. rendelet (és a Római Egyezmény) hatályán kívül eső szerződésekre alkalmazhatók, amennyiben persze azt a vonatkozó kollíziós szabály lehetővé teszi. (A magyar Kódex és az új nemzetközi magánjogtörvény-tervezet – bár kifejezetten nem deklarálja, de – szintén csak egy állam jogának választását teszi lehetővé.)

A rendelet megalkotásának időpontjában a Bizottságban intenzív munka folyt a *közösségi anyagi szerződési jog egységesítését* illetően. Ennek megfelelően a (14) preambulum-bekezdésben foglalt értelmező rendelkezésben szerették volna biztosítani ennek az új rendeletnek a választhatóságát, e szerint ha az unió: „egy megfelelő jogi eszközben az anyagi szerződési jogra vonatkozó szabályokat fogadna el [...] ez a jogi eszköz lehetővé teheti a felek számára, hogy e szabályok alkalmazását válasszák”. Az adásvételi szerződések anyagi jogi szabályozási rezsimjét egységesítő, ún. Közös Európai Adásvételi Jogról szóló (*Common European Sales Law – CESL*) 2011-ben közzétett rendelettervezet elfogadása azonban (a tagállamok közötti konszenzus hiánya miatt) végül lekerült a napirendről. Tehát ilyen jogeszközzel jelenleg nem beszélhetünk.

A Róma I. rendelet szabályaiból levezethető, hogy *nem választható* olyan állam joga, amely állam már nem létezik (pl. római jog, szovjet jog). Ezen túlmenően nincs negatív jogválasztás sem, tehát nem zárható ki egy vagy több állam jogának

³⁷ Részletesen: *Palásti* [2005]; *van Calster* [2016], 213.

alkalmazása a szerződésre. Amennyiben ilyen kikötéseket találna a fórum, akkor a jogválasztás hiányában irányadó szabályokat kell alkalmaznia.³⁸

Kezdetben kétséges volt az olyan esetek megítélése, amelyekben a felek egy a jövőben akár változó, így a kikötésben még egy bizonytalan, „lebegő” jogot választanak. Ez az ún. *lebegő jogválasztási klauzula* („floating” *choice of law clauses*) egy olyan szerződéses rendelkezés, amely az egyik fél számára egy előre meghatározott esemény bekövetkezésekor teszi lehetővé az alkalmazandó jog megválasztását. A gyakorlatban az egyik fél (vagy egy harmadik személy) által – rendszerint egy felek által előre meghatározott listából – történik a választás, ezek elterjedtek pl. a tengeri árukereskedelemben közismert értékpapírok, az ún. hajóselismervények (*bill of lading*) esetében. Ezen „lebegő” kikötéseket az angolszász fórumok a saját joguk alapján rendszerint érvénytelennek tekintik.³⁹ A Római Egyezmény szabályai szerint azonban még az angolszász bíróságok is hajlanak az akarati autonómia szélesebb térnyerésére, pl. egy ügyben olaj tengeri fuvarozására kötöttek szerződést, és a jogválasztó klauzulában „a lobogó joga” szerepelt.⁴⁰ Azonban az árut számos, különböző lobogó alatt fuvarozó hajó szállította. Mivel a szerződés megkötésekor a felek úgy állapodtak meg, hogy az alperes maga fuvarozza az árut (francia lobogó alatt), ennél fogva a Lordok Háza akként foglalt állást, hogy ez egy kifejezett jogválasztás volt, mert a megkötés idején a klauzula a francia jogra utalt. Tekintettel arra, hogy a Róma I. rendeletben a 3. cikk (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a felek visszaható hatállyal a kikötött jogot módosítsák, így a lebegő jogválasztási kikötések érvényességének e szerint nincs akadálya.⁴¹

Rendszerint a jogválasztás alatt az *alkalmazandó jog megválasztásának dinamikus felfogását* értjük, azaz a felek az állam jogát mint dinamikusan változó anyagot, fejlődő „jogi testet” kívánják a szerződésükre kikötni. Bár a Róma I. rendelet erről hallgat, főszabály szerint a kikötött jog később bekövetkező változásait is figyelembe kell venni. A felek rendelkezhetnek azonban úgy is, hogy a választott jogot a jogválasztás időpontjában hatályos jogra korlátozzák, ezt hívjuk a jogválasztás *statikus felfogásának*. Ennek érdekében ún. *befagyasztó záradékot* (*freezing the law in time; freezing clause*) alkalmaznak, pl. a felek olyan kikötése, mely szerint X állam „2017. május 1-jén hatályos joga” irányadó a szerződésre. Gyakori a hosszú távú beruházási vagy koncessziós megállapodásokban a külföldi befektető és a fo-

³⁸ *Ragno* [2015], 91–92. o.

³⁹ *Ragno* [2015], 92–93. o.

⁴⁰ *Compagnie D'Arment Maritime SA v Cie Tunisienne de Navigation SA* ügy. Hivatkozva: Szabó [2009].

⁴¹ Ugyanígy *Ragno* [2015], 93. o.

gadó állam között kikötött ún. *stabilizációs klauzula*, amelyben szintén, rendszerint a szerződésre alkalmazandó jog változását tiltják. Ezen klauzulák érvényességének megítélése azonban kétséges.⁴² Ti. ez hasonló jellegű, mint ha a felek államok feletti jogot kívánnának kikötni. Más álláspontok szerint ráadásul a kapcsoló szabály csak azt engedi meg, hogy egy olyan jogrendszert válasszanak, amely „létezik” egy konkrét államban. A legbiztosabb módja, ha az ilyen típusú szerződésekben a fogadó állam – szerződésre kedvezőtlen – jogalkotását a befektető el akarja kerülni, az, ha a szerződésben irányadó jogként egy másik állam jogát kötik ki.

c) *Kifejezett – hallgatólagos jogválasztás*. A Róma I. rendelet megkülönbözteti a kifejezett és a hallgatólagos jogválasztást. A bíróságnak könnyű meghatározni a szerződésre irányadó jogot, amennyiben a felek kifejezetten megjelölik azt (*kifejezett jogválasztás*). Ez történhet a szerződésbe foglalt külön klauzulával, vagy az elfogadott szerződésben, avagy külön dokumentumban a szerződéshez csatolt általános szerződési feltételekben. Ez esetben tehát a felek *expressis verbis* egy állam jogát kötik ki, pl.: „Jelen szerződésre a magyar jog rendelkezéseit kell alkalmazni.”

Csakúgy mint a Római Egyezmény, a Róma I. rendelet sem kívánja meg, hogy a választás kifejezett legyen. A felek hallgatólagosan is megválaszthatják a szerződésre irányadó jogot (*hallgatólagos jogválasztás*). Következik ez abból, hogy az egyes polgári jogi rezsimek is lehetővé teszik a ráutaló magatartással való szerződéskötést. Amennyiben azonban a felek akarata nem állapítható meg egyértelműen, akkor azok feltehető akarataira történő hivatkozás már ún. hipotetikus jogválasztásnak minősül, amely nem képezheti a hallgatólagos jogválasztás alapját, hiszen a jogválasztás mindig egy valós választást jelent.

Eltérés olvasható ki a Római Egyezmény és a Róma I. rendelet nyelvezetéből a hallgatólagos jogválasztás bizonyítottságát illetően. Míg előbbi akként fogalmaz, hogy hallgatólagos jogválasztás „a szerződésből vagy az eset körülményeiből kellő bizonyossággal”, addig utóbbi szerint „egyértelműen” megállapíthatónak kell lennie. Sajnálatos, hogy a Róma I. rendelet magyar fordításánál automatikusan a Római Egyezmény szövegét vették át, holott a jogtudomány álláspontja szerint *a rendelet tudatosan szűkebbre szabta a fogalmat, s ezzel célja szerint a bizonyítottság magasabb fokát követeli meg*.⁴³

A hallgatólagos jogválasztás faktorai: a szerződésben egy állam jogának külön szabályaira történő utalás (pl. magyar Ptk. szakaszai megjelennek a szerződésben), vagy a szerződésben egy adott állam jogában megjelenő speciális terminológia,

⁴² Lásd pl.: *Ragno* [2015], 94. o.

⁴³ Bővebben: *Csöndes–Nemessányi* [2008].

vagy olyan mintaszerződések használata, amelyek egy állam jogához kapcsolódnak (pl. a *Lloyds* tengeri biztosítási szerződése – angol jog), vagy a korábbi üzleti kapcsolat folyamatában, illetőleg egy kapcsolódó tranzakcióban történő jogválasztás. A *fórumválasztás* ugyan önmagában nem jelenti a hallgatólagos jogválasztást, tehát nem érvényesül a régi tétel, miszerint „aki bírót választ, jogot választ” („*qui eligit iudicem, eligit ius*”), azonban a Róma I. rendelet szerint a hallgatólagos jogválasztás egy faktora a felek kizárólagos (tagállami bírósági!) joghatósági megállapodása is. (Erről a Római Egyezmény nem szól.) A (12) preambulum-bekezdés szerint: „egyik tényezőként figyelembe kell venni a felek arra vonatkozó megállapodását, hogy kizárólagos joghatóságot ruháznak egy tagállam egy vagy több bíróságára a szerződés alapján felmerülő viták eldöntésére.” Ez természetesen azt jelenti, hogy egy ilyen *electio fori* erős, de önmagában nem elegendő elem a hallgatólagos jogválasztás egyértelmű megállapításához.

d) *Jogválasztás ideje*. A szerződésre alkalmazandó jog kikötésének idejéről a Róma I. rendelet (Római Egyezmény) kifejezetten nem szól. A rendelet a 3. cikk (2) bekezdésében csak azt deklarálja, hogy a felek *bármikor* megállapodhatnak abban, hogy a szerződést a korábban irányadó jog helyett egy másik jog rendelkezései alá vonják. *Időben egymás után tehát több jog is kiköthető*. Egy ilyen utólagos módosítás azonban nem érintheti a szerződés alaki érvényességét és harmadik személyek jogait. A jogválasztás módosításának időbelisége a „bármikor” szót használja, ebből az következik, hogy a felek általi jog kikötésének első időpontját sem korlátozza a szerződéskötés időpontjára. A felek tehát tipikusan a szerződéskötéstől (bizonyos esetekben, pl. keretszerződésben akár korábban is) még a perbeli eljárásban is jogot választhatnak.

e) *Szerződés feldarabolása (dépeçage)*. Bár a jogválasztás főszabály szerint a szerződés egészére kiterjed, de a feleknek arra is szabadságuk van, hogy azt több jog uralma alá helyezték. A 3. cikk (1) bekezdésének utolsó mondatában a Róma I. rendelet (csakúgy, mint a Római Egyezmény) lehetővé teszi a szerződés feldarabolását: „[v]álasztásukkal a felek a szerződés egészére vagy annak csak egy részére alkalmazandó jogot határozhatják meg.” Ezt a nemzetközi magánjogban *dépeçage*-nak nevezzük. A szerződés feldarabolására irányuló jogválasztás is lehet kifejezett vagy hallgatólagos, amennyiben ez a szerződésből és egyéb körülményekből egyértelműen kiderül. Az esetjogban ez utóbbit fogadták el garanciára, munkavállalói jogokra kikötött klauzulák és a szerződésszegés jogkövetkezmenyei tekintetében.⁴⁴

⁴⁴ Részletesen: *Ragno* [2015], 104–106. o.

A *dépeçage* bonyolultsága miatt nagyon ritka a gyakorlatban, és alkalmazása esetén a korláti jogai és kötelezettségei egyensúlyban maradjanak.⁴⁵

f) *Jogválasztás további korlátai: imperatív szabályok és közrend.* A Róma I. rendelet újdonsága, hogy kifejezetten deklarálja az imperatív szabály fogalmát, a 9. cikk szerint ezek „olyan rendelkezések, amelyek betartását valamely ország a közérdek – mint például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése – szempontjából döntő fontosságúnak ítéli, és megköveteli a hatálya alá eső valamennyi tényállásra történő alkalmazását, függetlenül attól, hogy e rendelet a szerződésre mely jog alkalmazását írja elő”.

Az alkalmazandó jog, jelen esetben a *lex contractus* alkalmazása tehát nem lehet abszolút. Vannak olyan, az ország közérdeke, így például politikai, társadalmi vagy gazdasági rendjének megőrzése szempontjából fontos rendelkezések, amelyek alkalmazása *imperatív, azaz feltétlen jellegű*. Ez azonban csak *kivételes* lehet. Tipikusan ilyenek a közigazgatási jogi, pénzügyi jog vagy versenyjogi szabályok. A szerződési jog területén gyakoriak pl. az engedélyezési előírások, a behozatali/kiviteli tilalmak (pl. a fenti tenyésztó adásvételénél megjelenő madárinfluenza esetében; avagy a kulturális javak tekintetében), vagy az embargós rendelkezések. A német bíróság egy ügyben pl. imperatívnek tekintette a hazai építészeti és mérnökök díjazására vonatkozó szabályozást.⁴⁶ Vitatott a gyakorlatban a fogyasztóvédelmi szabályok helyzete, azok imperatív vagy kogens voltak illetően. Főszabályként meggyőzőnek tűnik az az álláspont, hogy ha a rendelkezés közérdeket is szolgál, akkor imperatív szabálynak tekinthető. Amennyiben ellenben a szabály fő célja az egyedi fogyasztó védelme, akkor a feltétlen alkalmazás nem illeti meg.⁴⁷ A *lex fori* imperatív szabályai tehát elsőbbséget élveznek a *lex causae*-val, sőt még annak imperatív szabályaival szemben is.

Az EUB az *Unamar*-ügyben (C-184/12. sz.) értelmezte egy imperatív jellegűnek minősített uniós irányelv (önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó 86/653/EGK tanácsi irányelv) és az ezeket átültető két tagállami jog – a szerződésben választott és a *lex fori* – imperatív szabályainak ütközését a Római Egyezmény 7. cikke alapján.⁴⁸ Döntésében az EUB leszögezte, hogy a kereskedelmi ügynöki szerződésben kikötött tagállami jog alkalmazásától a fórum jogának imperatív voltára történő hivatkozással valamely más tagállam fóruma kizárólag akkor

⁴⁵ Bővebben: *Palásti* [2006].

⁴⁶ BGH 2003.02.27., VII ZR 169/02.

⁴⁷ *Schwartz* [2017].

⁴⁸ ECLI:EU:C:2013:663.

tekinthet el, ha részletesen kifejtve megállapítja, hogy a saját jogalkotója az érintett jogrend vonatkozásában alapvetőnek ítéli, hogy olyan védelmet biztosítson a kereskedelmi ügynökök számára, amely túlmegy az említett irányelv által megkövetelt mértéken, különös tekintettel ezen imperatív rendelkezések jellegére és tárgyára.

A fórum esetenként ugyanakkor a *lex fori*hoz és a *lex causae*-hoz sem tartozó, ún. *harmadik államok feltétlenül alkalmazandó rendelkezéseit* s figyelembe veheti, amennyiben a tényállással azzal szoros kapcsolatban van. A Róma I. rendelet szerint ez azon ország jogának imperatív rendelkezései lehetnek, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy teljesítették, amennyiben ezek az imperatív rendelkezések a szerződés teljesítését jogszerűtlenné teszik (9. cikk (3) bekezdés). Alkalmazásuk előtt viszont alapos mérlegelés szükséges: figyelembe kell venni természetüket és céljukat, és alkalmazásuk vagy nem alkalmazásuk következményeit.

A fentebb említett *Nikiforidis*-ügyben (C-135/15. sz. ügy) az EUB értelmezte e passzusokat. E szerint az eljáró bíróság nem alkalmazhat olyan imperatív rendelkezéseket, amelyek nem az eljáró bíróság helye szerinti állam vagy azon állam rendelkezései, amelyben a szerződésből eredő kötelezettségeket teljesíteni kell vagy azokat teljesítették. Ugyanakkor a bíróság ezen imperatív rendelkezéseket ténybeli elemként figyelembe veheti, amennyiben ezt a rendelet szerint a szerződésre irányadó jog előírja. *Nikiforidis* 1996-tól kezdve egy Nürnbergben található és a Görög Köztársaság által fenntartott általános iskola alkalmazásában állt mint tanár. A 2010 októbere és 2012 decembere közötti időszak folyamán a Görög Köztársaság jelentősen csökkentette *Nikiforidis* korábban a munkaszerződésekre vonatkozó német jog alapján számított bruttó díjazását, azzal az indokkal, hogy a görög jogalkotó elfogadta azt a két törvényt, amely a görög gazdasági válság orvoslására Görögország a Görög Köztársaság Európai Bizottsággal, az Európai Központi Bankkal és a Nemzetközi Valutaalappal kötött megállapodásainak a végrehajtását célozták, és a Görög Köztársaság közszférájában dolgozó valamennyi alkalmazott illetményét csökkenti, függetlenül attól, hogy ezen alkalmazottak Görögország területén vagy külföldön látják el feladataikat. *Nikiforidis* a 2010 októbere és 2012 decembere közötti időszakra vonatkozó további díjazás, valamint bérelszámolás iránt indított eljárást a német szövetségi munkaügyi bíróság előtt. A Görög Köztársaság állami immunitásra alapított joghatósági kifogását a német fórum elutasította, mert az ügy tárgyát képező munkaviszony magánjogi természetű. Továbbá a bíróság megállapította, hogy a két törvény irányadó rendelkezései a nemzetközi magánjog értelmében imperatív rendelkezéseknek tekinthetőek. E görög szabályok viszont ellentétesek azzal a német

jogi előírással, hogy kétoldalú vagy egyoldalú szerződésmódosítás hiányában a díjazás ilyen csökkentése nem lehetséges. A fórum által EUB elé utalt kérdés az volt, hogy a Róma I. rendelet 9. cikkének (3) bekezdését megszorítóan kell-e értelmezni, ezáltal kizárólag az eljáró bíróság helye szerinti állam vagy a szerződés teljesítésének helye szerinti állam imperatív rendelkezéseire lehet hivatkozni, avagy közvetve, más tagállam imperatív rendelkezései is figyelembe vehetők. Mivel azonban a Róma I. rendelet 9. cikkének rendelkezéseit szigorúan kell értelmezni, és *Nikiforidis* munkaszerződését Németországban teljesítették, valamint a fórum német, így a görög imperatív rendelkezések közvetlenül vagy közvetve sem alkalmazhatóak (azonban az EUB szerint a fórum ténybeli elemként ezeket figyelembe veheti).

A Róma I. rendelet a közrend védelmére szolgáló másik eszközzel is szól, a *közrendi klauzuláról*. A 21. cikk szerint: „[a]z e rendelet által meghatározott jog valamely rendelkezésének alkalmazása csak akkor tagadható meg, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen az eljáró bíróság országának közrendjével (*ordre public*).” A közrendi záradék generálklauzulaként a fórum jogrendszerének „kemény magját” védi.⁴⁹ Az imperatív normák és a közrendi záradék tehát a különös-általános viszonyában állnak egymással. A közrendi záradék is csak *kivételesen* alkalmazandó eszköz, amelyet csak végső esetben szabad igénybe venni, akkor ha a külföldi jog alkalmazása *nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen* lenne az eljáró bíróság országának közrendjével. Továbbá fontos elem az is, hogy a *konkrét tényállás szoros, érdemi kapcsolatban* álljon a fórum jogrendjével.

2.3.3.3. A Kódex és az új törvénytervezet szabályai a jogválasztásról

Elsőként meg kell jegyezni, hogy a hazai, belső nemzetközi magánjogi szabályok a nemzetközi szerződési jog területén csak igen szűk, *az uniós rendelet és a Római Egyezmény által nem szabályozott körben, vagy azok időbeli hatálya előtt kötött szerződések esetében* lesznek alkalmazandók.

Az *újonnan születő, jelenleg az Országgyűlés előtt lévő nemzetközi magánjogi törvénytervezet*⁵⁰ számos újítást hoz a Kódex szabályozásához képest, amely utóbbi csak a kifejezett és hallgatólagos jogválasztásról és a *dépeçage*-ről rendelkezik. A jogválasztással kapcsolatosan kiemelendő fejlemény, hogy *az általános szabályok*

⁴⁹ Mádl–Vékás [2016], 149. o.

⁵⁰ T/14237. sz. javaslat a nemzetközi magánjogról. Letölthető: <http://www.parlament.hu/irom40/14237/14237.pdf>

között rendelkezik a törvénytervezet a „közös”, azaz a joganyagon végigfutó, alkalmazandó jog kikötésével kapcsolatos „általánosítható” kérdésekről.

A tervezet a 9. §-ban szól:

- a) a jogválasztás főszabályként kifejezett módjáról;
- b) a jogválasztásról szóló megállapodás létrejöttéről és érvényességéről, amely jogviszonyra alkalmazandó jog; valamint arról, hogy
- c) a jogválasztás harmadik személyek szerzett jogait nem sértheti.

Az általános részi kiemelés ugyan üdvözlendő, hiszen valóban „kifejezésre juttatja, hogy a jogválasztás a 21. században már nem egy kivételes, csak egyes jogterületeken érvényesülő módja az alkalmazandó jog meghatározásának, hanem a nemzetközi magánjog egyik alapintézménye”.⁵¹ Véleményem szerint az a) pontban foglalt rendelkezés ellenben – bár vitathatatlanul a törvény szövegének „egyszerűsítésére” szolgál a felesleges ismétlések „kiiktatásával” – mind elméleti, mind didaktikai szempontból inkább nehézségeket okoz azáltal, hogy a jogválasztás alatt főszabályként csak annak kifejezett módját érti. Ti. egy modernnek mondott törvény ezáltal a jogintézmény indokolatlan (és a tudomány, valamint a gyakorlat által rég meghaladott) korlátozásának látszatát kelti. Holott valójában csak arról van szó, hogy az egyre szélesebb teret nyerő jogválasztás kapcsolódva a kötelmi jog terrénumáról „kilépve” számszerűen több olyan területen nyer alkalmazást (pl. házassági vagyoni jog, dologi jog, értékpapírjog), ahol a jogalkotó bár megengedi, de kellően óvatosan – és helyesen – a kifejezett módra korlátozza a felek akarati autonómiáját. Azon újabb kollíziós jogi kodifikációk, amelyek a jogválasztást kiemelten a joganyag elején szabályozzák, a kifejezett és hallgatóságos módot is „alapesként” deklarálják, lásd pl. a 2011-ben hatályba lépett lengyel [nemzetközi magánjogi törvény 4. cikk (2) bekezdés], vagy a 2012-ben hatályba lépett holland [Ptk. nemzetközi magánjogi könyve 10:10. cikk] szabályt.

A törvénytervezet 50. §-a a *lex contractus*-ra vonatkozóan a jogválasztásnál a Kódexnél jóval részletesebben a következőkről rendelkezik:

- a) annak kifejezett vagy hallgatóságos módja: utóbbi esetében „annak a szerződés rendelkezéseiből vagy az ügy körülményeiből egyértelműen megállapíthatónak kell lennie”; amely így helyesen a Róma I. rendelet szűkebb fogalmát veszi át;
- b) szerződés feldarabolása (*dépeçage*);

⁵¹ Burián [2017].

- c) jogválasztás ideje: legkésőbbi időpontot illetően deklarálja, hogy arra „a perfelvétel lezárását megelőzően, a bíróság által meghatározott határidő lejártáig van lehetőség”; összhangban az új Polgári Perrendtartás szabályaival;
- d) a választott jog módosításáról;
- e) kizárólag anyagi jogi jogválasztás lehetősége az egyetlen ország jogához kapcsolódó szerződések esetében; a csalárd kapcsolás kiküszöbölésére.

Bár kifejezetten nem szól róla, de a magyar Kódex és az új nemzetközi magánjogitörvény-tervezete is *egy állam jogának választását* teszi lehetővé. Hozzá kell tenünk, hogy az olyan homályos kikötések, mint pl. egy kölcsönszerződésre „általában az osztrák jog” választása nem elfogadható,⁵² de indokolatlanul korlátozni sem lehet a felek akarati autonómiáját. A Fővárosi Ítéltábla nem fogadta el jogválasztásnak a felek azon kitételét, miszerint „a szerződésben nem szabályozott kérdésekben a Ptk. vonatkozó rendelkezései az irányadók”.⁵³ Az indoklás szerint a Kódex nem egy meghatározott jogszabálynak, hanem egy konkrétan megjelölt állam jogának megválasztására biztosít lehetőséget. Nyilvánvalóan azonban a magyar Ptk. is egy állam (Magyarország) joga. A különbségtétel az állami és nem állami jogra (ahogy fentebb láttuk, vallási jogra vagy magáninstrumentumokra) vonatkozik.

3. Összegző gondolatok

Sommásan elmondható, hogy a jogforrások egymáshoz való viszonyát, ezzel összefüggésben a Róma I. rendelet alkalmazási körét, valamint a jogválasztás korlátait az EUB gyakorlata folyamatosan értelmezi, finomítja, egyben összehangolja a kapcsolódó Brüsszel I. bis és Róma II. rendeletekkel.

Másfelől az új nemzetközi magánjogitörvény-tervezet jobban összhangba hozza a belső kollíziós szabályokat az esetek többségében alkalmazandó Róma I. rendelettel, amely bizonyosan jelentős segítséget jelent majd a hazai jogalkalmazóknak.

Felhasznált irodalom

Bánrévy Gábor [2016]: A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga (9. javított kiadás). Budapest, SzIT.
Burián László [1992a]: Az Európai Közösségek egyezménye a szerződéses kötelekre alkalmazandó jogról – I. rész. *Külgazdaság*, 36. évf. 3. sz.

⁵² Legfelsőbb Bíróság Pf. I.25.615/2002/11.

⁵³ Pf.6.20.577/2005/4.

- Burián László [1992b]: Az Európai Közösségek egyezménye a szerződéses kötelekre alkalmazandó jogról – II. rész. *Külgazdaság*, 36. évf., 5. sz.
- Burián László [2008]: A Római Egyezmény alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései, valamint az Egyezmény várható reformja. *Közjegyzők Közlönye*, 55. évf., 3. sz.
- Burián László [2014]: Nemzetközi magánjog – Általános rész. Budapest, Pázmány Press.
- Burián László [2016]: A jogrendszerek versenye és a nemzetközi magánjog. *Iustum Aequum Salutare*, 3. sz.
- Burián László [2017]: A jogválasztás az új nemzetközi magánjogi törvényjavaslatban. Kézirat. [m.a.]
- Burián László – Czigler Dezső Tamás – Kecskés László – Vörös Imre [2010]: Európai és magyar nemzetközi kollíziós magánjog. Krim Bt., Budapest.
- van Calster, G. [2016]: *European Private International Law*. Second Edition, Hart Publishing.
- Czigler Dezső Tamás [2009a]: A szerződésekre alkalmazandó jog jövőbeni meghatározása az Európai Közösségben: a Róma I. rendelet szabályai. *Állam- és jogtudomány*, 50. évf., 1. sz.
- Czigler Dezső Tamás [2009b]: A szerződésekre alkalmazandó jogról szóló Róma I. rendelet a praktikum tükrében. *Külgazdaság*, 53. évf., 9–10. sz.
- Csöndes Mónika – Nemessanyi Zoltán [2008]: Jogválasztás a Római Egyezménytől a Római I. rendelet tervezetéig. *Jogtudományi Közlöny*, 63. évf., 5. sz.
- Glavanits Judit [2016]: A Bécsi Vételi Egyezmény hazai és nemzetközi joggyakorlata – egy empirikus kutatás első részeredményei. In: *Glavanits J. – Horváthy B. – Knapp L.*: Az európai jog és a nemzetközi magánjog aktuális kérdései. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Milassin László tiszteletére. SZE DFÁJK Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszéke, Győr, 65–82. o.
- Herzog, P. E. [1992]: *Constitutional Limits on Choice of Law*. *Recueil des cours*, 243. kötet.
- Lüttringhaus, J. D. [2015]: Article 1. In: *Ferrari, F.* (ed.): Rome I Regulation. Pocket Commentary. SELP.
- Mádl Ferenc – Vékás Lajos [2016]: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Omlor, S. [2015]: Article 28. In: *Ferrari, F.* (ed.): Rome I Regulation. Pocket Commentary. SELP.
- Palásti Gábor Péter [2008]: A szerződésekre alkalmazandó jog felek általi megválasztása (a jogválasztás). PhD-értekezés, Miskolc, kézirat.
- Palásti Gábor [2006]: Dépeçage és *tronc commune* a nemzetközi magánjogban. *Jogtudományi Közlöny*, 61. évf., 3. sz.
- Palásti Gábor [2005]: Lex mercatoria, a nemzetközi jog elvei és hasonló kikötések a jogválasztó klauzulában. *Külgazdaság*, 49. évf., 11–12. sz.
- Ragno, F. [2015]: Articles 2, 3. In: *Ferrari, F.* (ed.): Rome I Regulation. Pocket Commentary. SELP.
- Rühl, G. [2007]: Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency. CLPE Research Paper, Nr. 4.
- Schmidt-Kessel, M. [2015]: Article 9. In: *Ferrari, F.* (ed.): Rome I Regulation. Pocket Commentary. SELP.
- Schwartz, A. [2017]: Art. 9 Rome I Regulation. In: *Unalex Compendium*. COM-1292 (Stand 27.02.2017)
- Szabó Sarolta [2014]: A Bécsi Vételi Egyezmény mint nemzetközi *lingua franca*. Az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei. Budapest, Pázmány Press.
- Szabó Sarolta [2009]: A Római Egyezmény egyes rendelkezéseinek megjelenése a tagállami bíróságok gyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, 64. évf., 3. sz.
- Szászy István [1929]: A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban. Budapest.
- Vadász Vanda [2017]: Szemelvény a Bécsi Vételi Egyezmény alkalmazása köréből – tekintettel a magyar bíróságok legújabb esetjogára. *Külgazdaság Jogi Melléklet*, 1–2. sz.
- Vékás Lajos [2009]: A nemzetközi magánjogi törvény módosításáról. *Magyar Jog*, 6. sz.

Abstract of the Article

The law applicable to contractual obligations: scope of application of the Rome I regulation and choice of law

SAROLTA SZABÓ

The Rome I regulation on the law applicable to contractual obligations has been in force since 17 December 2009. It is based upon and replaces the so-called Rome Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations 1980. Firstly the scope of application of the Rome I regulation is presented in order to illustrate its complexity in the light of the newest Court of Justice of the European Union (CJEU) jurisprudence. Secondly, this contribution will focus on the general choice of law rules for contracts, as laid down in Article 3 Rome I regulation and will compare them with the rules of the Hungarian Code on Private International Law and the preparing new legislation.

Tisztelt (jövendő) Szerzőink!

Kérjük, hogy kézirateikat a következőket szem előtt tartva nyújtsák be!

Folyóiratunkban a tanulmányok átlagos hossza 1 ív (40 000 leütés szóközzel), ettől ± 30 százaléknál jobban lehetőleg ne térjenek el. (A cikk méretét a Word for Windows programokban a Fájl/Adatlap/Statisztika mezőben lehet ellenőrizni.)

A cikkek elé minden esetben a tanulmány főbb állításait tartalmazó (körülbelül 800-1000 karakteres) összefoglalót kérünk. (Angolul is, a cikk címét is beleértve.)

Az összefoglalóhoz tartozó csillagos lábjegyzet tartalmazza a tanulmány elkészítésével kapcsolatos információkat és a köszönetnyilvánításokat. Utána következik a szerző foglalkozása (esetleg beosztása, munkahelye és e-mail címe).

Az összefoglalót követően kérjük megjelölni a tanulmány JEL-kódját. Az alábbi internetcímről kell kikeresni a JEL-kódot:

<https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php>

A tanulmány végén szerepel az irodalomjegyzék, a hivatkozott szerzők teljes nevével (külföldiek esetében elég a keresztnév monogramja), a megjelenés évszámával, a mű pontos címével, kiadójával, kiadási helyével, illetve a folyóirat pontos címével, évszámával, kötetszámával, a megjelenés hónapjával és oldalszámmal.

A szövegben elegendő a vezetéknevvel, évszámmal és oldalszámmal hivatkozni. Szó szerinti hivatkozás esetében az oldalszám feltüntetése elengedhetetlen.

Az irodalomjegyzék formája a következő: *Porter, M.* [1990]: *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press, New York. • *Illetve: Hunya Gábor – Sass Magdolna* [2006]: *Nyer-e Magyarország a termelési helyezéssel? Külgazdaság*, L. évf., 2. szám, 33–53. o.

Kérjük, hogy a táblázatokat és az ábrákat folyamatosan számozzák végig a cikk egészén (vagyis a sorszámozás az új alfejezetekben és alpontokban ne kezdődjön újra).

Minden táblázathoz és ábrához címet kérünk. A táblázatokban szereplő mennyiségi értékek mértékegységét fel kell tüntetni. A táblázatokat a Word program táblázatszerkesztőjével kérjük elkészíteni. Az ábrához háttérfajlt (lehetőleg Excelben) kérünk mellékelni.

A táblázatbeli és ábrabeli megjegyzéseket és az adatok forrását közvetlenül a táblázat, illetve az ábra alatt helyezték el.

A képleteket a jobb oldalon, zárójelben, folyamatosan kérjük számozni (tehát az egyes alfejezetekben ne kezdődjön újra a számozás).

A cikkeket e-mailen kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe Word for Windows formátumú változatban (betűtípus: Times New Roman, betűméret: 12 pont).

Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy csak olyan kéziratot küldjenek, amelyet más szerkesztőségnek egyidejűleg nem nyújtottak be publikálásra. A tanulmányt anonim lektorok bírálják el.

Köszönettel:

A *Külgazdaság* szerkesztősége

1112 Bp., Budaörsi út 45. • Tel.: 309-2642, 309-2695 • E-mail: kulgzdasag@kopint-tarki.hu